CHRISTOPHER MARLOWE OYUNLARINDA GÜCÜ İSTEMENİN ÇATIŞMA YARATMADAKİ ROLÜ

Nermin Şerif Nemlioğlu
181150102

DOKTORA TEZİ

Felsefe Ana Bilim Dalı
Felsefe Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Nisan, 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Güç ve çatışma, yaşamın pek çok alanında karşımıza çıkan iki kavramdır. Bu kavramlar üzerine düşünmek, olayların, durumların, insanların daha iyi görülebilmesine, anlaşılabilmesine, değerlendirilebilmesine yardımcı olmaktadır. Edebiyat metinlerini çözümlemeyi, görünen anlamın ardındaki görünmeyen anlamları bulmayı kolaylaştıran bu kavramlar, İngiliz edebiyatının trajedilerini güç çatışması üzerine kuran yazarı Christopher Marlowe'un oyunlarını çözümlemekte de etkili oldu.

Doktora tezi yazma süreci oldukça zorlayıcı bir süreçti. Bu süreçte, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye, yazdığım bölümleri defalarca ve titizlikle okuyup yaptığı yönlendirmelerle çalışmanın şekillenmesine yardımcı olduğu, hiçbir sorumu yanıtsız bırakmadığı, tükenmeyen sabrı ve anlayışı ile desteğini her zaman hissettirdiği için sonsuz teşekkür ederim. Öğrencisi olmaktan onur duyuyorum.

Felsefe ve edebiyatı birleştiren interdisipliner bir çalışma olma iddiasındaki bu tez çalışmasının edebiyat yanına yaptığı katkılar nedeniyle Sayın Prof. Dr. Gürkan Doğan'a çok teşekkür ederim.

Maltepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün saygıdeğer öğretim üyeleri Prof. Dr. Betül Çotuksöken, Prof. Dr. Zekiye Kutlusoy, Prof. Dr. Sevgi Şahintürk, Prof. Dr. Ahu Tunçel Önkal, Prof. Dr. Güncel Önkal ve Doç. Dr. Muttalip Uysal'a beni derslerine kabul ettikleri, engin bilgilerini paylaşmaktan çekinmedikleri, felsefî bilgimin temelini attıkları, bakışımı derinleştirdikleri için çok teşekkür ederim.

Son olarak, sevgili eşim Bora Nemlioğlu'na hiçbir zaman hiçbir konuda desteğini esirgemediği ve sevgili kızım İlke Naz Nemlioğlu'na varlığıyla yaşamımızı güzelleştirdiği için çok teşekkür ederim.

Nermin Şerif Nemlioğlu

Mayıs, 2021

ÖZ

CHRISTOPHER MARLOWE OYUNLARINDA GÜCÜ İSTEMENİN ÇATIŞMA YARATMADAKİ ROLÜ

Nermin Şerif Nemlioğlu
Doktora Tezi
Felsefe Ana Bilim Dalı
Felsefe Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021

İnsan, öncelikle hayatta kalmak, sonra da mutlu olmak için gücü isteyen bir varlıktır. İnsanın istediği güç hangi türde olursa olsun, kişinin kendisiyle, başka kişilerle, toplumla ya da toplulukların birbirleriyle farklı çatışmalar yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşanan çatışmalar, bazen kişilerin ve toplulukların gelişmesine olanak sağlarken, bazen de gerilemeye neden olur. Bu durum, çatışmanın çözülmesinde izlenen yöntemlerin yapıcı ya da yıkıcı olması ile ilişkili görünmektedir. Gücü isteme nedeniyle yaşanan çatışmalar, pek çok yazınsal metnin konusunu oluşturmuştur.

Bu çalışmada öncelikle gücün ne olduğu, hangi türlerinin bulunduğu, felsefe tarihinde bu konuda görüş bildiren belli başlı filozofların görüşleri incelenmiştir. Gücü isteme konusunda en etkili görüşler Friedrich Nietzsche'ye ait olduğundan, bu bölümde, Nietzsche'nin konu ile ilgili görüşlerine ayrıntılı yer verilmiştir.

Ardından çatışma kavramı incelenmektedir. Felsefe tarihinde çatışma konusuna kısaca yer verilmiş, kişinin kendisiyle, başka kişilerle, toplumla ve toplulukların birbirleriyle yaşadıkları çatışmaların nedenleri, çözülme yöntemleri ve sonuçları sorgulanıp örneklenmiştir.

Bir sonraki bölümde gücü istemenin ne tür çatışmalar yaratabileceği, İngiliz edebiyatının en önemli oyun yazarlarından biri olan Christopher Marlowe'un oyunlarında irdelenmiştir. Marlowe'un oyun kişileri, gücü isteyen kahramanlardır ve bu

kahramanların kendileriyle, başka kişilerle, toplumla ya da oyunlarda konu edilen toplulukların topluluklarla yaşadıkları çatışmaların temelinde gücü isteme vardır. Çalışma, Marlowe'un oyun kişilerinin gücü isteme nedeniyle yaşadığı çatışmaları saptamayı, nasıl çözüldüklerini ve edebiyat metinlerinin felsefî konuların sorgulanmasında nasıl kullanılabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Son bölümde, güç, çatışma ve Christopher Marlowe'un oyunlarında gücü istemenin yarattığı çatışmalar ile ilgili yapılan çıkarımlar özetlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: güç, gücü isteme, çatışma, değer, seçim, trajik.

ABSTRACT

THE ROLE OF THE WILL TO POWER IN CREATING CONFLICTS IN CHRISROPHER MARLOWE'S PLAYS

Nermin Şerif Nemlioğlu
PhD Thesis
Department of Philosophy
Philosophy Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi
Maltepe University Graduate School, 2021

One wants the power first in order to survive and then to be happy. No matter what kind of power a person wants, it causes a person to have different conflicts with himself, other people, the society, or this community. Conflicts may allow people and communities to thrive, but also occasionally cause a decline. This is related to the constructive or destructive methods that are followed in solving conflicts. Conflicts caused by the will to power have been the subject of many texts.

Firstly, this study examines what power is, what types of power exist, and which philosophers expressed views on this subject in the history of philosophy. Since Friedrich Nietzsche has the most effective views on the will to power, this section deals in detail with Nietzsche's views on the subject.

Secondly, examines the concept of conflict. In the history of philosophy, the issue of conflict was briefly given, and the causes, methods, and consequences of conflicts of a person with himself, other people, the society, as well as of communities with each other were questioned.

The next chapter examines the conflicts that seeking power might create, based on Christopher Marlowe's plays, who is one of the most influential playwrighters in English literature. Marlowe's play characters are the ones who want power at the heart of their conflicts with their communities, with other people or the society. The study aims

to identify and analyse literary texts, and then demonstrate that literary texts can be used to question philosophical issues.

The last section summarizes the results obtained in the light of the first three sections.

Keywords: power, will to power, conflict, value, choice, tragic.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
ÖZGEÇMİŞ x
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
BÖLÜM 2. GÜÇ 8
2.1. Güç Kavramı 8
2.1.1. Güç Türleri 14
2.1.2. Felsefe Tarihinde Güç 23
2.1.3. Friedrich Nietzsche'de Güç 31
BÖLÜM 3. ÇATIŞMA 51
3.1. Çatışma Kavramı 51
3.2. Felsefe Tarihinde Çatışma 56
3.3. Çatışma Türleri 60
3.3.1. Kişinin Kendisiyle Yaşadığı Çatışma 62
3.3.2. Kişilerarası Çatışma 65
3.3.3. Kişi ve Toplum Arasındaki Çatışma 69
3.3.4. Topluluklarası Çatışma 72
3.4. Çatışma Çözme Yöntemleri 75
3.5. Çatışmanın Sonuçları 79
BÖLÜM 4. CHRISTOPHER MARLOWE OYUNLARINDA GÜÇ VE ÇATIŞMA İLİŞKİSİ 81
4.1. Bir Rönesans Yazarı: Christopher Marlowe 81
4.2. Christopher Marlowe Oyunlarında Gücü İstemenin Yarattığı Çatışmalar 83
4.2.1. Kişinin Kendisiyle Yaşadığı Çatışmalar 83
4.2.2. Kişilerarası Çatışmalar 104
4.2.3. Kişi ve Toplum Arasındaki Çatışmalar 122
4.2.4. Topluluklararası Çatışmalar 124
4.3. Christopher Marlowe Oyunlarına Toplu Bir Bakış 127
BÖLÜM 5. SONUÇ 138
KAYNAKÇA 141

ÖZGEÇMİŞ

Nermin Şerif Nemlioğlu

Felsefe Anabilim Dalı

Eğitim

Yüksek Lisans	2011	Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Lisans	2003	Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Lise	1998	Akşehir Selçuklu Lisesi

İş/İstihdam

2007- ...	Özel Marmara Koleji Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
2006-2007	Özel Darüşşafaka Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
2005-2006	Irmak Okulları Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
2003-2005	Uğur Dershaneleri Türkçe Öğretmeni

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

1. ***Tezer'den Cesare'a,*** Tasarı Akademi Yayınları, İstanbul, 2011.

2. "**Kültür Yorumları Açısından Küreselleşme Tartışmaları**", Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2014.

3. "**Palempsestte Bütüncüllüğe Ulaşmanın Olanağı Olarak Zamansızlık ve *Orlando*'da Zamansızlık Arayışı**", Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2015.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Hem felsefenin hem de edebiyatın asıl konusunu oluşturan, insandır. Felsefe de edebiyat da insanın insanı anlamak ve insanı insana anlatmak için yöneldiği alanlardır. Hem yapıcısı hem de konusu insan olan felsefe ve edebiyatın en önemli kesişme noktası insan olduğu için, bu iki alanın birbirinden kesin çizgilerle ayrılabilmesi kolay değildir. Felsefenin edebiyatla, edebiyatın felsefeyle zenginleştiği bir dünya, Leibniz'in deyişiyle "olanaklı dünyaların en iyisi" olabilir. Edebiyat ve felsefe birbirini zenginleştiren, geliştiren, çoğaltan alanlardır. Bir edebiyat metnine felsefî bilgilerle bakıldığında, o metinde görülen anlamın ötesinde görülmeyen pek çok gizli anlam, ileti, insana özgü durum fark edilebiliyor. Felsefeye, filozofların görüşlerine edebiyat dünyasından, kurmaca karakterlerden yola çıkılarak bakıldığında, filozofların söyledikleri ve söylemek istedikleri daha anlaşılır duruma gelebiliyor. Bu yönleriyle, edebiyat ve felsefenin birbirini dışlayan, yok sayan, önemsemeyen, görmezden gelen değil, bütünleyen, zenginleştiren, görünenin ötesindeki görünmeyeni görünür kılmaya yardımcı olan alanlar olduğu söylenebilir.

Edebiyat ve felsefe arasındaki ilişki, iki alana da ilgi duyan bazı felsefecileri bu konuda düşünmeye yöneltmiştir. İoanna Kuçuradi, edebiyatın insan felsefesi ve etik ile bağlantısı üzerinde durur ve "... yazarın bilme konusu edindiği, kişilerarası ilişkilerde ve durumlarda yaşantı ve eylem olanaklarıdır. Bunlar, insanın yapısal olanaklarının sınırları içinde, hep genişletilebilecek sınırları içinde bulunan yaşantı ve eylem olanaklarıdır." (Kuçuradi, 2014, 29) der. Romanlar, hikâyeler, tiyatro oyunları, onun için, insan yaşantılarının ve eylemlerinin görülebileceği, incelenebileceği, anlaşılabileceği metinlerdir. Abdullah Kaygı, felsefe ve edebiyat arasındaki farklı ilişkileri sorgularken "felsefe metinlerindeki edebiyat" ile "edebiyat metinlerindeki felsefe"nin ayrı ayrı inceleme konusu edilebileceğini söyler ve edebiyat metinlerindeki felsefenin nasıl gerçekleştiğini anlatır. Ona göre, edebî metinlerdeki edebiyat ve felsefe ilişkisi, genel

olarak, "A) felsefe veya filozof adı ya da felsefî temaların adı kullanılarak açıkça kurulan ilgiler ve B) eserde bir filozof veya bir felsefî görüş ismi anılarak anlatılmadığı halde, insana özgü bir fenomenin saptanmasıyla, anlam düzeyinde kurulan ilgiler" (Kaygı, 2014, 73) şeklinde, açık ve kapalı biçimlerde kurulabilir. Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, yazınsal metinlerin asıl konusu, felsefenin de konusu olan insan, insana özgü durumlar ve eylem olanaklarıdır. Felsefenin doğrudan sorguladığı insan ve insanlık durumları, edebiyatta okura sunulur ve okurun sorgulamasına açılır. Felsefenin doğrudan söylediğini, edebiyat, okura buldurmaya çalışır. "... felsefe ile edebiyat, insanın varlıkla kurduğu bağın farklı ifadeleridir bir bakıma. Yalnız, felsefe bilime daha yakın durur, edebiyattan farklı olarak." (İyi, 2014, 151) diyen Sevgi İyi, felsefenin doğrudanlığını, edebiyatın ise bir hakikati dolaylı yollardan açığa çıkardığını vurgular. Benzer şekilde, Afşar Timuçin de felsefedeki düşünselliğin çıkarımlı düşünce biçimini kullandığını, bir doğrudan bir doğruya geçmeden felsefe yapılamayacağını, edebiyatta ise sezgisel ve kavrayıcı düşünce biçiminin önemli olduğunu, filozofun bir önermeden bir başka önermeye geçerek anlattığı şeyi edebiyat insanının bir sezgideki tek bir sözle ortaya koyabildiğini söyler. (Timuçin, 2014, 33) Yani, felsefe de edebiyat da insanın ve insanın eylem olanaklarının konu edildiği, ama bu yapılırken farklı yöntemlerin kullanıldığı alanlardır. Edebiyat metinlerinde konu edilen insanın eylem olanaklarının neler olduğu bu metinlere felsefî bakışla saptanabilir.

Bir edebiyat metnine felsefî bilgilerle bakmak ne demektir? Edip Cansever, "Anısındayım" şiirinde "*İnsansız anı yoktur. / Var mıdır?*" diye sorar. Bu soru edebiyat sanatına uyarlanabilir. "İnsansız edebiyat yoktur. Var mıdır?" Herhangi bir şiirde, bir öyküde, bir romanda, masal, destan ya da efsanede insanın, insana özgü durumların, duyguların olmadığı ya da en azından bir metnin bir insan tarafından yaratılmadığı, üretilmediği düşünülemez. Yaratıcısı da konusu da insan olan edebiyat metinlerine felsefî bilgilerle bakmak, o metinlerde insana özgü olanın bilgiyle, etikle, değerlerle, anlamla, dille, sanatla, insanla bağlantısını göz önüne alarak bakmaktır. Felsefe bilgisiyle bakılmadığında, örneğin Albert Camus'nün *Yabancı* romanının başkahramanı Meursault, özenilecek bir karakter gibi görülebilir. Oysa roman Camus ve felsefî görüşleri göz önünde bulundurularak okunduğunda, Meursault'nun istenen insan olmanın aksine "çıkmaza giren bir kişi" olarak çizildiği saptanabilir. Bir metni ve o metnin okura söylemek istediğini doğru anlamak için felsefeyle bağlantı kurmak gerekmektedir.

Hem felsefenin hem de edebiyatın odak noktası olan insan bir çatışmalar varlığıdır. Sürekli kendisiyle çatışan insan,

> arada olan bir varlık olarak kendisi ile kavramları, düşünceleri, imgeleri, tasarımları, tasarıları (düşünme bağlamı); bilgisi, inançları, önyargıları, deneyimleri, yaşantıları (bilme-inanma bağlamı); alışkanlıkları, istemeleri, tercihleri, seçimleri, kararları (eyleme/yaşama bağlamı) arasındadır. (Çotuksöken, 2018, 82)

İnsanın aradalığı bazen trajik, bazen komik, bazen etik çatışmalara neden olur ve bu çatışmaların çözülmesi insanın bir seçim yapmasına bağlıdır. Yapılan seçim, insanın karakterini belirlediği gibi bir değerin korunmasına ya da harcanmasına da yol açabilir. Korunan ya da harcananın ne olduğu etiğin konusudur. Sadece kendisiyle değil diğer kişilerle ve topluluklarla da çatışan insan, kendini gerçekleştirmek, var olmak, varoluşunu duyumsamak, "silinmiş yüzler karşısında"[1] yüzünün silinmesine engel olmak ister. Topluluklar ve toplumlar arasında yaşanan çatışmaların temelinde de yine insanın kendini ve üyesi olduğu grubun çıkarlarını koruma ve genişletme isteği vardır. Pek çok çatışmanın temelinde insanın gücü istemesi ve gücü istemenin kendini gerçekleştirmek istemesi yatar.

İki insan arasındaki en kısa gibi görünen ama en uzun olan mesafe nasıl belirlenebilir? Bu mesafede beliren boşlukta insanın yaşama içgüdüsü ile ilgili ne öğrenilebilir? Örneğin bir anne, çocuğuna, en sevdiği insana, en çok korktuğu hayvan saldırdığı anda ne hisseder, ne düşünür, nasıl hareket eder? O ilk anda iki insan arasında bir boşluk belirir. "Ben" ve "öteki" arasında beliren bu boşlukta bir uçurum ortaya çıkar. Sonraki anlarda insan, aklıya uçurumu kapatır, korku nesnesinin üzerine gidebilir ve en uygun şekilde eyleme geçebilir; ama o ilk anda beliren boşlukta, kişide, en sevdiği insanda ve herbir insanda açığa çıkan bir insanlık durumu vardır. Her insan, hayatta kalmak için öncelikle yalnız ve güçlü olmak zorundadır. Fiziksel, zihinsel, psikolojik, ekonomik ya da farklı herhangi bir güç türü ilk olarak hayatta kalma içgüdüsünden beslenir. Kendisine zarar vereceğini anladığı nesneye ya da kişiye karşı güç kullanma ve yaşamını sürdürme isteği içgüdüsel bir istektir. Ataol Behramoğlu'nun "Aşk İki Kişiliktir" şiirinde okurun odaklandığı iki kişilik aşka karşın çok önemli bir dizede dile

[1] İoanna Kuçuradi'nin XV. Dünya Felsefe Kongresi'nde yaptığı "Silinmiş Yüzler Karşısında" başlıklı konuşmasına gönderme yapılmıştır.

getirilen bir durum dikkat çeker: "Ölümdür yaşanan tek başına." Ölüm, insanın yaşama gücünün iradî veya irade dışı bir nedenle sona ermesidir. En sevilen insana en korkulan hayvan saldırdığı anda, tek başına yaşanacak bir ölümün ilk izi belirir. Mutlak yalnızlık, ölüm olasılığıyla perçinlenir ve yalnız olan insan, hayatta kalmak için güçlü olmak zorunda olduğunu en iyi o anda kavrar. Gücü istemenin ilk temel nedeni hayatta kalma içgüdüsüdür. İnsan, ilk olarak, hayatta kalmak için gücü ister. Hayatta kalma durumunun güç ve iktidar diye nitelenen herşeyin özünü oluşturduğunu düşünen Elias Canetti, hayatta kalan insanın kendini ölen kişileri aşmış gibi hissettiğini, ölü ile karşılaşmanın kişide gizli kalan bir zafer ve yenilmezlik duygusu oluşturduğunu söyler. (Canetti, 2001, 31-34) Ölen kişi en yakını dahi olsa, hayatta kalan, güçlü olduğunu hisseder.

Hayatta kalma içgüdüsüyle gücü isteyen insan, hayatta kalacağı kesin olduğu durumlarda neden güç sahibi olmak ister? Güç insana ne kazandırır? Güç, sevilme, beğenilme, gıpta edilme gibi duyguların yaşanma ve kendisinden korkulma, çekinilme gibi duyguların yaşatılma nedeni olabilir mi? Öyleyse gücü ilk olarak hayatta kalmak için isteyen insanın aynı gücü mutlu olmak, tatmin olmak, kendini bu yolla gerçekleştirmek için istediği söylenemez mi? Başlangıçta hayatta kalmak için gücü isteyen insan, daha sonra mutlu olmak için gücü ister. Mutlu olmak, haz almak, var olmak, var olduğunu duyumsamak, insanlar ve başka varlıklar üzerinde etkili olduğunu hissetmek ve bu durumdan zevk almak için gücü ister. Nietzsche'ye göre gücü isteme kendine direnen başka güçler bulduğunda ve bu güçlere karşı bir atılım gerçekleştirdiğinde haz ve tatmin duygusu ortaya çıkar. (Nietzsche, 2017, 417) Ona göre, insan mutlu olmak için değil, kendini gerçekleştirmek için gücü istemekte, bir dirençle karşılaştığında da bu durumdan haz almaktadır.

Güç ve çatışma konularına değişik açılardan bakan filozoflar, gücü istemenin çatışma yaratmadaki rolü konusunda hemfikir gibidirler. Gücün ve gücü istemenin olduğu yerde çatışma vardır. Bu çatışma trajik, komik, etik boyutlarıyla kişinin kendisiyle yaşadığı çatışma, kişilerarası çatışma, kişinin toplumla yaşadığı çatışma ve topluluklararası çatışma şeklinde kendini gösterebilir. Gücü istemenin kendini var etmesi için gerekli olan direnç ve çatışma, ilerlemenin de temeli olarak görülür. Kişi kendisiyle, başkalarıyla, toplumla çatışarak ilerlemeye çalışır. Topluluklararası çatışmada da amaç belki aynıdır, ama topluluklararası çatışmanın her zaman ilerleme sağladığını söylemek pek mümkün değildir. Yaşar Kemal'in deyişiyle, insanlığın yüz karası olan 20. yüzyıl, iki

dünya savaşı ve bir soğuk savaşla milyonlarca insanın öldürdüğü, öldürüldüğü, zarar verdiği ve zarar gördüğü bir yüzyıldır. (Kemal, 2009, 99) Yüce insanı yaratmak için işbaşında olması gereken gücü isteme yanlış anlaşıldığı, yanlış yorumlandığı ve gereklilikleri yanlış uygulandığı için cüce insanı yaratmıştır. Öyleyse, öncelikle gücün, gücü istemenin, çatışmanın, çatışma türlerinin, çatışma koşullarının, gücü istemeden doğacak sonuçların ne olduğu, ne olacağı doğru anlaşılmalıdır.

İnsanlık tarihinde çağların kapanıp çağların açıldığı, aydınlıklardan sonra karanlıkların, karanlıklardan sonra loşlukların ve nihayet tekrar aydınlıkların yaşandığı dönemler vardır. Bu aydınlıkların neleri görünür kıldığı, fazla aydınlıktan gözleri kamaşan insanın neleri göremez duruma geldiği ise tartışmalıdır. Edebiyat, karanlıklardan ve aydınlıklardan çok loşluklarla ilgilenen bir sanattır. İnsanlık tarihinin loş dönemlerinden birinde yaşayan İngiliz yazar Christopher Marlowe, yaşadığı dönemin az ışıklı ortamında bazen ayrıntılarıyla bazen genel hatlarıyla gördüklerini oyunlarında konu eder. Geç Ortaçağ ve Modern Erken Rönesans'ın yaşandığı ortam, onun oyunlarının atmosferini oluşturur. Bu atmosfer, bilgiyi arayan ve bilgiye ulaşmak için ruhunu şeytana satan Doktor Faustus'un, sırf Yahudi olduğu için cezalandırılmak istenen ve buna isyan eden, isyan ederken de en yakınlarına dahi zarar vermekten çekinmeyen Maltalı Yahudi tüccar Barabas'ın, binlerce Protestanı inançları ve iktidar uğruna öldüren Katolik Guise'in, kişisel arzularına yenik düşen Kral II. Edward'ın, gücü istemenin kendini var etmek için derisinin altına gizlendiği Büyük Timur'un, tanrıların görevlendirdiği Aeneas'a sahip olamadığı için kendisine ve halkına karşı şiddete başvuran Kraliçe Dido'nun okurun gözlerinin önüne serildiği bir atmosferdir. Marlowe'un oyun kişileri gücü isteme nedeniyle bazen kendileriyle, bazen başka insanlarla, bazen toplumla çatışırlar. Gücü elde etmek, elde ettikleri gücü korumak ve genişletmek için çabalayan, gerektiğinde başkalarına zarar verebilen bu kişiler Ortaçağ karanlığının ve Rönesans aydınlığının arasındaki loşluktan bakarlar okura. Nermi Uygur: "Geçmiş'ten şimdi'ye akıp gelmiş değil / Zaman. Akan, hep akan: şimdi. / Şimdi-olmayan herşey, şimdi'nin değişik / Bir görünümüdür." diyor. (Uygur: 235) Şimdi-olmayan zamanlarda yazılanlar ve şimdi-olmayan zamanlarda yaşananlar şimdi bize ne söylüyor? Doktor Faustus, Maltalı Yahudi Barabas, Kartaca Kraliçesi Dido, Büyük Timur, Katolik Guise, Kraliçe İsabella ve sevgilisi Mortimer gücü isteme nedeniyle yaşadıkları çatışmalarla ve yaptıkları seçimlerle bugün insanlara ne söylüyor?

Bu çalışmada, gücün ve çatışmanın ne olduğunu sorgulamak, Christopher Marlowe'un oyunlarında görülen bütün çatışmaların gücü istemeden kaynaklandığını, gücü istemenin kişinin kendisiyle, toplumla, başka kişilerle veya toplulukların topluluklarla çatışmalar yaşamasına neden olduğunu ortaya koymak; Marlowe'un oyun kişilerinin gücü isteme nedeniyle yaşadıkları çatışmaların türlerini, bu çatışmaların nasıl çözüldüğünü, yaşanan çatışmaların bugünün ve her dönemin okuruna insanla ilgili ne söylediğini saptamak; "Christopher Marlowe'un oyunlarında gücü isteme, oyun kişilerinde kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmaları, başkalarıyla çatışmalarını, toplumla yaşadığı çatışmaları ve topluluklararası çatışmaları yaratmada ne derecede etkilidir?" sorusuna yanıt bulmak amaçlanmıştır. Daha önce Christopher Marlowe'un bütün oyunlarına güç-çatışma ilişkisi bağlamında yaklaşan ve bu oyunları bu ilişki ekseninde çözümleyen bir çalışma yapılmadığından, bu çalışma, alanında ilk çalışma olmak iddiasındadır.

Çalışmanın birinci bölümünde konuya genel bir giriş yapılmıştır.

İkinci bölümde güç kavramına odaklanılmaktadır. Bu bölümün ilk ana başlığında, insanın öncelikle hayatta kalmak, sonra da mutlu olmak için sahip olmak istediği gücün tanımı yapılmaya çalışılmış, ardından güç türleri sınıflandırılmıştır. Güç türleri istismarcı, manipülatif, rekabetçi, besleyici, bütünleyici, yasal, ödüllendirici, fiziksel, psikolojik, ekonomik, siyasal, askerî, sosyal, sert güç ve bilgi gücü başlıkları altında kısaca incelenmiştir. Felsefe tarihinde bazı filozofların güç konusu ile ilgili görüşlerine kısaca yer verilmiş, yapılacak çalışmaya yardımcı olacak en etkili düşünceler Friedrich Nietzsche'ye ait olduğundan, bu filozofun güç konusundaki görüşleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde çatışma kavramına yoğunlaşılmış, çatışmaya insanın bir varoluş özelliği olarak bakılmıştır. Kişinin kendisiyle yaşadığı çatışma, kişilerarası çatışma, kişinin toplumla yaşadığı çatışma ve topluluklararası çatışma türlerinin neliği üzerinde durulmuş, kişinin kendisiyle yaşadığı çatışma İoanna Kuçuradi'nin yaptığı sınıflama temel alınarak, trajik, komik ve etik türleriyle ele alınmış, (Kuçuradi, 2009b, 37-43) çatışma türleri yaşamdan ve edebiyat metinlerinden kısa örneklerle daha anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde çatışma çözme yöntemleri üzerinde de durulmuştur.

Dördüncü bölüm, Christopher Marlowe oyunlarını, bu oyunlardaki çatışmaları ve çatışmaların yaratılmasında gücü istemenin ne kadar etkili olduğunu konu edinmektedir. Öncelikle Marlowe ve yaşadığı dönem hakkında kısaca bilgi verilmiş, ardından, oyunlarda gücü istemenin yarattığı çatışmalara odaklanılmış, oyun kişilerinin gücü isteme nedeniyle yaptıkları seçimlerle neyi koruyup neyi feda ettikleri, topluluklararası çatışmaların nasıl ve hangi nedenlerle yaşandığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölümde felsefe tarihinde güç ve çatışma kavramlarına bakıştan ve bu kavramların Christopher Marlowe trajedilerinde kullanılış biçiminden yola çıkılarak, felsefî bir konunun edebiyat metinleriyle nasıl ilişkilendirilebileceği üzerinde durulmuş, çalışmadan ne gibi sonuçlar çıkarılabileceği özetlenmiş, Marlowe'un oyunları farklı filozofların görüşleri ışığında bütünlüklü olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın yapısı Deleuze ve Guattari'nin uzun yıllar kullandıkları *rhizome* terimiyle açıklanabilir. *Rhizome*, botanikte köksap anlamına gelmektedir. Yapısının çağrıştırdığı fikirler nedeniyle felsefe alanına taşınan *rhizome* kavramı, sabit düzenlerin dışında bir düşünce sistemini çağrıştırmaktadır. Bu kavrama dayanan çözümlemelerde köksapın bir noktasının diğer noktalarıyla bağlantısına önem verilmektedir. Köksaplar belli bir yapıya bağlanmaz, noktalar arasında kesinti ve kopukluklar vardır. Bu çalışma, *rhizome* yapısı sergilemektedir. Bazı noktalar arasında kesinti ve kopukluklar var gibi görünmekle birlikte önemli noktalar ana köke bağlıdır. Bu kök, güç ve çatışma ilişkisinin bir yazarın metinlerindeki yansımasıdır.

Odak noktası insan olan felsefenin açığa çıkarmaya çalıştığı insanlık durumları, edebiyat metinlerinde okurlara sunulmuştur. Metinlerde gizli insanlık durumlarını sezmek ya da görmek iyi okurlara, göstermek felsefecilere düşer.

BÖLÜM 2. GÜÇ

2.1. Güç Kavramı

Güç, bir kişi ya da nesne üzerinde etki yaratabilme veya yaratılan bir etkiye direnebilme yeteneğidir. Bu tanım, gücün sadece fiziksel değil psikolojik yönüne de işaret etmektedir. Bir kavramın anlamını araştırırken yapılması gereken belki de ilk şey, Türkçede gündelik dildeki kullanımlarını irdelemektir. "Güçlü bir insan" sözcük grubunda güç, kullanıldığı bağlama göre fiziksel gücü de psikolojik açıdan kendine yeterlilik durumunu da karşılar. "Güç kullanmak", "güçlü kuvvetli" ifadeleri fiziksel güce, "güç zehirlenmesi" psikolojik güce, "güç gösterisi" hem fiziksel hem psikolojik güce işaret ederken "güçlük çekmek", "güçlük çıkarmak" gibi kullanımlar gücün zorlayıcılığına işaret eder. Yaşamın zorlayıcı yanlarına direnebilen ve yaşamını sürdürebilen kişiler için kullanılan "güçlü insan" ifadesi fiziksel değil psikolojik güçlülüğün ifadesidir. Devletler de insanlar gibi güçlü ya da güçsüz olarak nitelenir. "Güç" sözcüğü bazen bir devleti anlatmak için kullanılabilir. "Süper güç" nitelemesi bir devletin diğer devletlerden siyasal, askerî, ekonomik açılardan üstünlüğünü ve insanlarının refah seviyesinin diğer toplumlarınkinden üstünlüğünü anlatır. Sözcüğün anlam alanı incelenirken, isim ve sıfat olarak kullanıldığı yerler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Güç, fen bilimlerinde, insan ve toplum bilimlerinde merkezî konumda olan bir kavramdır. Her farklı alan, gücü kendi açısından ele almış, incelemiş ve sınırlarını çizmeye çalışmıştır. Bütün bilimlerin temeli olma iddiasında olan felsefe, gücü bir tek açıdan değil, her yönüyle tartışmak durumundadır. Fen bilimlerinde güç, çoğunlukla fiziğin konusu olarak görülür. Fizikteki anlamına göre, belli bir zamanda yapılan iş, güçtür. Bir cihazın ya da mekanizmanın iş yapabilme niteliği de aynı kavramla karşılanır. Bir ulusun, bir ordunun ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeli de siyasal, ekonomik, askerî ve benzer bakımlardan etki ve önemi büyük olan devlet ya da devletler topluluğu

da güç kavramının anlam alanına girer. Görüldüğü gibi, gücün farklı disiplinlerde ve bilimlerde kazandığı anlamlar oldukça farklıdır.

İnsan, önce fiziksel gücü ve akıl gücüyle diğer canlılara üstünlük sağlamış, sonra topluluklar halinde ve devletler kurarak yaşamaya başlamış, bu süreçte devletler arasında güç mücadeleleri kendini göstermiştir. Devletlerarası mücadeleler gücün uluslararası ilişkiler tarihindeki yerini de belirlemiştir. Devletlerarası mücadelelerde, çatışmalarda, savaşlarda güç bir siyaset gerçekliği olarak kabul edilmiştir. Thukydides, Sparta ve Atina arasında yirmi yedi yıl süren savaşı anlattığı kitabında, iki devlet arasında savaşa yol açan nedenin bir güç mücadelesi olduğunu, Spartalıların kolay kolay savaşa giren bir halk olmadığını, Atinalıların güçlendiklerini gördükten sonra onların daha fazla güçlenmelerini engellemek için savaşmaya karar verdiklerini, tarih boyunca güçlülerin güçsüzleri yönetmesinin insan doğasına uygun olduğunu söyler. (Thukydides, 2010, 38-54)

Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*'nda, gücü psikolojik boyutuyla ele alır. Ait olma ve birey olmayı yaşamın iki bacağı olarak gören Cüceloğlu'ya göre, bu iki bacağı birbirine denk olan, yani ait olma ve birey olma arasındaki dengeyi koruyabilen insan, yaşamda her türlü dansı yapabilir. Ait olmanın baskın olduğu ortamlarda sınırları ve sorumluluk bilinci gelişemeyen ve herşeye başkalarının gözlüğünü takarak bakan sürü insanları, birey olmanın baskın olduğu ortamlarda herşeye sadece kendi açısından bakan bencil insanlar yetişir. Ait olmanın ağır bastığı bir işyerinde herkesi memnun etmeye çalışan bir yönetici güçsüz ve dolayısıyla başarısız olur. Birey olmanın ağır bastığı bir işyerinde yönetici güç gösterisi yapmaktan ve başkalarının düşüncelerini önemsememekten çekinmez ve yine başarısız olur. Psikolojik boyutuyla güç, sadece ait olma veya sadece birey olma değil, ait olma ve birey olma arasındaki dengenin sağlanabilmesi, ölçünün korunabilmesidir; ölçülü davranışlarda ve eylemlerde bulunabilme yeteneğidir. Güç, ne zaman, hangi durumda, hangi unsura ağırlık vereceğini bilmek, doğruyu yanlıştan ayırabilmek, haklıyı koruyabilmektir. Cüceloğlu, iç ve dış dünya arasındaki mesafeyi belirleyemeyen, koruyamayan, güç sahibi olmak için sürekli ödünler veren insanda "varoluş stresi" oluştuğunu söyler. Bu stres, kendi gözünde yeteri kadar var olamamak ve yine kendi gözünde gerçekliğini kaybetmekle sonuçlanır. Açık iletişim kurabilen, duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edebilen insanda iç ve dış dünya arasındaki fark, dolayısıyla varoluş stresi azdır. Güç sahibi olmak ya da sahip olduğu gücü

yitirmemek için duygu ve düşüncelerini açıkça ifade etmekten çekinen, kendini başkalarının ondan beklentilerine göre belirleyen, başkalarının duymak istediklerini söyleyen, görmek istediklerini gösteren insanlarda varoluş stresi oldukça fazladır ve bu insanlar güç ve iktidar isteği nedeniyle kendilerinden uzaklaşır, kendilerine ve sonra çevrelerine yabancılaşır, yalnız kalırlar. (Cüceloğlu, 2017, 76-86) İlişkilerde güç sahibi olma ve başkaları üzerinde ağırbaşlılık ve uyumluluk maskesi altında iktidar kurma isteği kişiyi yalnızlaştırır. Psikolojik boyutuyla gücün dengede olma durumu olduğu göz önünde bulundurulursa, ilişkilerde güç sahibi olma isteği nedeniyle yalnız kalmanın ve ait olma-birey olma dengesini kuramamanın kişiyi güçlü değil güçsüz kıldığı görülebilir. Sabahattin Kudret Aksal, *Kral Üşümesi* oyununda, sarayının herbir köşesini ateşler yaktırarak iyice ısıttıran, kat kat kaftanlar giymesine rağmen saraydaki herkes sıcaktan bunalmışken üşümekten, titremekten kurtulamayan bir kralı anlatır. Aksal'ın sürekli üşüyen kralı, görünürde başarılı ve güçlü bir kraldır, iktidar sahibidir, hükmetmeyi ve sözünü geçirmeyi bilir, ancak çok yalnız ve psikolojik açıdan güçsüzdür. Sürekli üşümesi, güçsüzlüğünün simgesel karşılığıdır. İktidar sahibi olmak için kendi gücünü, psikolojik gücünü feda etmiştir – güç ve iktidar sahibi olmak isteyen, herşeye rağmen gücü, güçlü olmayı isteyen pek çok insan gibi…

Joe Herbert, gücü istemenin fizyolojik arka plânını incelediği kitabında, insanın gücü hayatta kalma mücadelesi açısından zorunlu gördüğü yiyecek ve su bulma, sıcak/serin kalma, barınak bulma, rakipleri yenme, av olmaktan kaçınma gibi uyarlanma niteliklerini eyleme geçirebilmesi için istediği üzerinde durur. (Herbert, 2016, 17) Ona göre, insan beyni, incelikli bir el ve karmaşık bir ses aygıtıyla birlikte, insanın dil geliştirmesini, nesneler icat etmesini, karmaşık ve çeşitli toplumsal yapılar geliştirmesini sağlamakta ve böylece gelecek nesillere sadece genlerini değil önceki kuşakların geliştirdiği icatları, bilgileri, toplumsal kuralları ve bilgileri de aktarabilmektedir. İnsanın hayatta kalmasını sağlayan beyni, gelecek nesillere aktarılacak değerlerin üretilmesini de sağlamaktadır. Yani, aklını kullanarak hayatta kalan insan, aynı zamanda kendisini mutlu edecek yolları da aramaktadır. Gücü sadece hayatta kalmak için değil, mutlu olmak için de istemektedir. Gücü istemenin ilk ve eski çağlara kadar dayandırılabilecek nedeni hayatta kalmak iken, modern dönemlerde insan, gücü sadece hayatta kalmak için değil, mutlu olmak için de istemektedir. Yapılan çalışmalar, ilk insandan günümüze kadar kadın ve erkeğin soyunu sürdürmek amacıyla cinsel birliktelik için en güçlü adayı seçme

eğiliminde olduğunu göstermektedir. Kur yapma esnasında her cinsiyet, karşı tarafın gelecekteki özelliklerini seçmektedir. Bu seçim, gücü isteme temeline dayanır. Herbert, evrimin fiziksel evrim olarak başlayıp kültürel ve teknolojik evrim olarak devam ettiği üzerinde durur.[2] İster fiziksel, ister kültürel ya da teknolojik olsun, evrim süreci, gücü istemenin ve elde etmenin sürecidir.

Gücün olumlu ve olumsuz anlamlarda kullanılabilmesi, olumlu ve olumsuz yönleri olduğunun göstergesidir. Bir anahtarın bir kapıyı bazen açmaya bazen kilitleyeme yaraması gibi, güç de bazen kapıları açan bazen kilitleyen, insanı kimi zaman yaşama bağlayan kimi zaman ölüme mahkûm eden, toplumları kimi zaman daha uzun ömürlü ve sağlıklı yapan kimi zaman toplumların dağılmasına neden olan bir anahtar gibidir. Önemli olan, gücün kişileri, toplulukları yaşatmak için mi yok etmek için mi kullanıldığıdır. Bu noktada, güç kullanımındaki ölçülülük ve denge kadar amacın da doğru belirlenmesinin önemli olduğu görülür. İnsanlar, kurumlar, kuruluşlar, topluluklar, örgütler gücü hangi amaçla kullanacaklardır? Güç kullanırken hangi ölçütlere dikkat etmeye özen göstereceklerdir? Güç kullanımında etik ölçütlerinin önemsenmemesi insana özgü gerçekleri, insanın insan olabilmesini sağlayan değerleri nasıl etkileyecektir? Güç, sadece bir kişi ya da şey üstünde güç uygulayanın gücünü mü açığa çıkarır, yoksa uygulanan güce direnen unsurların da gücü bu yolla açığa çıkmış olur mu? Benzer sorular, güç söz konusu olduğunda akla gelen ilk sorulardandır.

Kişinin gücünü gösterebilmesi için başkasına ihtiyacı vardır. Gücün niceliği ve sonuçları ölçülmeye çalışıldığında başka bir kişiye/şeye duyulan ihtiyaç belirgin hale gelir. Güç, varlığını gösterebileceği, türdeşi olan ya da olmayan başka unsurlara ihtiyaç duyar; bir kişi ya da bir şey üzerinde uygulandığında varlığını kanıtlar. Güç gösterisinin temelinde başkasını umursamama yattığı gibi, gücün varlığını gösterebilmesi, kanıtlayabilmesi de başkalarını gerektirir. Dolayısıyla, güç gösterisinin temelinde başkasını önemsememe değil, önemsenmemenin yattığını söylemek daha doğru olabilir. Özellikle çocukluk döneminde önemsenmeyen, umursanmayan kişiler güç ve statü sahibi olduklarında, varlıklarını kanıtlamak istedikleri davranışlar gösterebilir. Ellerine geçen fırsatı umursanmamışlığının acısını çıkarmak için kullanması, psikolojik açıdan bakıldığında hiç de sıra dışı değildir. Umursanmamışlık sonucunda insanları

[2] Darwin ise evrimin fiziksel başlayıp dil ve kültür ile devam ettiği görüşündedir.

umursamamayı, önemsememeyi tercih eden kişi, karşısındaki kişinin statüsüne, makamına, sahip olduğu iktidar alanına önem verir ve kişiye değil kişinin sahip olduklarına saygı gösterir.

Güç sahibi olmak için çaba harcayıp başarılı olamayan kişi, nasıl bir duygu durumu içindedir? Güç sahibi olmak için emek veren, çaba harcayan kişi durumu kabullenebilir ya da intikam duygusu geliştirebilir. Her iki olasılık da güçsüzlüğün hem nedeni hem sonucudur.

Güç, ataerkil toplumlarda erkeklikle bağdaştırıldığından, toplumsal cinsiyet açısından da irdelenebilir. Ataerkil toplum yapısı, gücü erkeğe, güçsüzlüğü kadına; yöneticiliği erkeğe, yönetilmeyi kadına uygun görür. Böyle bir yapıda kadın, güç sahibi olmak, gücünü ve varlığını korumak için çaba harcamak zorundadır. Gücünü koruyamayan kadın, erkeklerin işlediği fiziksel ve psikolojik cinayetlerin nesnesi haline gelir. Cinayet kurbanı kadınlar için anıtsayaçlar kurulur.[3] Böyle bir yapıda kız çocukları okula gidebilsin, kardelenler gibi karları delip gün yüzüne çıkabilsin diye sivil toplum örgütleri projeler hazırlar ve yürütür. Bu projeler için yoğun çaba harcayan eğitimli kadınlar iftiralara maruz kalır, ölüm döşeğindeyken polis baskınına uğrar.[4] Amaç, erkek egemen yapıyı bazen din gerekçesiyle bazen başka gerekçelerle sürdürebilmektir. Böyle bir yapıda kadın yazı yazabilmek için kendine ait bir oda arayışına düşer;[5] rahatça yazabileceği, yaşayabileceği, nefes alabileceği bir oda… Böyle bir yapıda "erkek yazar" tamlaması yoktur ama "kadın yazar" tamlaması olmazsa olmazdır. "Is the pen a metaphorical penis?" [6] sorusunu sormak bile gereksizdir. *Hayal ve Hakikat* adıyla yazılan bir kitabın "Hayal" bölümünü kadın, "Hakikat" bölümünü erkek yazar, [7] çünkü böyle toplumlarda erkek akıllı ve akılcı, kadın duygusal ve hayalcidir; çünkü böyle toplumlarda "Erkek Yazar Kadın Okur".[8] Destanlardaki, masallardaki, efsanelerdeki stereotiplerin ortak özelliği fiziksel güçlülüğün ön plânda olmasıdır. Türk destanlarındaki yiğit, alp, alperen tiplerinde fiziksel güçlülüğün ayırt edici bir özellik olduğu açıkça görülebilir.

[3] Bkz: www.anitsayac.com
[4] Türkiye'de Ergenekon ve Balyoz Davaları sürecinde özellikle Türkân Saylan'ın yaşadıklarına gönderme yapılmıştır.
[5] Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* kitabına gönderme yapılmıştır.
[6] Sandra Gilbert ve Susan Gubar'ın *The Madwoman in the Attic* kitabında yanıtını aradıkları sorudur.
[7] Fatma Aliye Hanım'ın "Hayal", Ahmet Mithat Efendi'nin "Hakikat" bölümünü yazdığı *Hayal ve Hakikat* kitabının yazılış sürecine gönderme yapılmıştır.
[8] Nurdan Gürbilek'in *Kör Ayna Kayıp Şark* kitabındaki bir bölümün başlığıdır.

Yalnızca sözlü anlatılarda değil romanlarda, öykülerde, tiyatro oyunlarında hatta şiirlerde duyulan güçlü sesler, çoğunlukla erkeklerin sesleridir. Nurdan Gürbilek Türk edebiyatında roman kahramanlarında, yazarlarda, okurlarda etkilenme endişesini irdelediği *Kör Ayna Kayıp Şark* kitabında etkilenme endişesini erkeklik-kadınlık karşıtlığı bağlamında inceler. Erkeklik-kadınlık karşıtlığı, fetheden-fethedilen karşıtlığıyla bağdaştırılır. Erkek güçlüdür, fethedendir, kadınsa güçsüz ve fethedilen. Doğu'yu konu alan Tanzimat, Servetifünun ve Cumhuriyet dönemi yazarları Doğu'nun Batı'dan üstün olduğunu Doğu'yu erkeklikle, Batı'yı da kadınlıkla bağdaştırma yoluyla aktarırlar. Doğu, güç kaybedip fetheden konumundan fethedilen konumuna geçtiğinde Doğu'yu sembolize eden kadın artık cinsel gücünü yitirmiş, eli öpülesi anne konumunda bir kadındır. Erkeğin kadınsılaşma endişesi, psikolojik arka plânda gücünü yitirmeyle ilişkilidir, çünkü güç erkeklikle ilişkilidir.

Güç iktidar, hegemonya, özgürlük, çatışma gibi kavramlarla da içiçe olan, bu kavramlar tarafından belirlenen ve bu kavramların anlam alanını belirleyen bir kavramdır. Gücün ne olduğu anlaşılmaya çalışılırken özellikle iktidar kavramına en genel hatlarıyla da olsa bakmak gerekir.

Güce siyasetle ilişkisi bağlamında bakıldığında iktidar kavramı ön plâna çıkar. İngilizcedeki karşılığı "power" olan "güç", Latince "muktedir olmak" anlamındaki "posse" kelimesinden gelir. Bu durum, gücün iktidarla bağlantısını kurmak açısından önemlidir. "Genel anlamıyla iktidar, yapabilme, kendi istencini egemen kılabilme gücü; siyasal anlamıyla iktidar ise bir toplumun egemenliğini elinde bulunduran gücü ifade eder." (Çüçen, 2005, 317) İktidar, özellikle devlet yönetiminde eylemde bulunabilmek ve etkili olabilmek için gerekli olan hukukî ve siyasal güçle ilişkili bir kavramdır. Bu kavram bir yanıyla çoğunluğun çıkarını korumak için gerektiğinde baskı uygulanmasına ve yasaklar konmasına olanak sağlayan bir yapıyı, bir yanıyla da toplumsal yaşamın düzenlenmesine yardımcı olan birimlerin uyguladığı yöntemleri kapsar. İktidar ve gücü birbirinden ayırmak oldukça zor olsa da, iktidarı gücün siyasal yanıyla ilişkilendirerek incelemek doğru gibi görünmektedir.

2.1.1. Güç Türleri

İktidar, hegemonya, özgürlük, çatışma gibi kavramlarla ilişkilendirilebilen güç kavramı çok yönlü bir kavramdır. Gücün farklı türleri ve özellikleri üzerine çalışan kişiler genellikle gücün yalnızca psikolojik, yalnızca fiziksel ya da yalnızca sosyal yönüne eğilmişlerdir. Gücün psikolojik yönüyle ilgilenen Rollo May, istismarcı, manipülatif, rekabetçi, besleyici ve bütünleyici güçlere odaklanırken; kişilerarası iletişim, cinsiyet farklılıkları, güç ve çatışma üzerine çalışan Serdar Kaypakoğlu, gücü yasal, ödüllendirici, zorlayıcı güç, bilgi gücü, uzman gücü ve referans gücü başlıkları altında inceler. Kadir Sancak ise uluslararası ilişkiler açısından ele aldığı kavramı, "yumuşak güç" ve "sert güç" başlıklarında inceler. Bu güç türlerinin yanısıra gücün fiziksel, psikolojik, siyasal, ekonomik, askerî ve sosyal türlerini de mercek altına almak gerekir.

May, güç, saldırganlık ve masumiyet üzerine yaptığı çalışmada, gücü diğer belirli insanlarla aramızda bulunan bir köprüye benzetir ve güç sahibi olanlara karşı duyulan kıskançlığın masumiyet kisvesi altında gizlenmeye çalışıldığını, gücü ve şiddetin kaynaklarını anlamak için insan olmanın ne anlama geldiğini incelemek gerektiğini vurgular; insanların dünyadan zevk almak ve türdeşlerinin desteğini kazanmak için, sahip oldukları güçlerden feragat etmek yerine bu güçleri işbirliğine yönelik kullanmaları gerektiği üzerinde durur. Gücü insanların düşmanları için geçerli olan bir istismar ifadesi gibi değil, yaşam sürecinin aslî bir yönünün tanımı olarak kullanan May, insan yaşamının büyük bir bölümünü bir tarafta güç (diğer insanları ikna etmenin etkili yolları, kişinin insan ilişkilerinde değer hissini elde etmesi…) ile diğer tarafta güçsüzlük arasındaki çatışma olarak görür. (May, 2013, 16-17) Bu çatışmayı sürekli yaşamasına rağmen insanların güç meselesiyle yüzleşmekten kaçınmalarının asıl nedeni, güçsüzlükleriyle de yüzleşmekten korkuyor olmalarıdır. Güçsüzlük, duyarsızlıkla birlikte, şiddetin gelişme alanlarından biridir. Şiddetin kaynağı, duyarsızlığa yol açan saldırganlığı ortadan kaldırma plânlarının yol açabildiği güçsüzlüktür, yani insanlar güçsüzleştikçe şiddet duygularının kontrolü sağlanmaktan çok, bu duygular artmaktadır. Şiddet eylemleri çoğunlukla öz saygılarını oluşturmaya, benlik saygılarını savunmaya ve kendilerinin de önemli olduğunu göstermeye çalışanlar tarafından yapılır. Önemsenmeme durumu, önemsenme gereksiniminden dolayı, insanı şiddet eylemlerine yöneltir.

May, her insanın yaşamında potansiyel olarak beş güç aşamasının olduğunu ve bu aşamaların ontolojik olduğunu ileri sürer. Bunlar 1) olma gücü, 2) öz olumlama, 3) kendini ortaya koyma, 4) saldırganlık, 5) şiddettir. Olma gücü, öz olumlama ve kendini ortaya koyma aşamalarında başarısız olan insanlar saldırganlık ve sonunda şiddet göstermektedirler. Şiddet, kişinin kendisine ya da bir başkasına yönlendirilmesi fark etmeksizin, diğer bütün tepki yolları engellendiği hissedilen bir duruma tepkidir; yani şiddet, güç ihtiyaçları normal yollardan karşılanamadığında ortaya çıkar. Bu noktada bir tehlikeye dikkat çekilmelidir:

> Kendimizi saldırganlık eğilimlerinden kurtarmaya çalışarak, insanlığımız için elzem değerleri – öz olumlama ve kendini ortaya koyma gibi – gözden mi çıkarıyoruz? Böylece güçsüzlük hissimize çok büyük katkıda bulunup, o ana kadarki herşeyi gölgede bırakacak bir şiddet patlamasına zemin hazırlamış olmuyor muyuz? (May, 2013, 19)

May'in sorusu saldırganlığın önemli bir aşama olduğunu, insan için olumlu kullanılabileceğini, kullanılmadığı takdirde şiddete neden olabileceğini düşündürür. Leyla Navaro'nun *Haset ve Rekabet*'te sözünü ettiği "haset" duygusunun insanın yaratıcılığını ön plâna çıkarmaya yarayan bir duygu olması gibi, saldırganlık da olumsuz çağrışımları olsa da insan için önemli bir duygudur. Bu duygu, insanın olma gücü, öz olumlama ve kendini ortaya koyma aşamalarına dönmek gerektiğini görmek adına önemlidir.

May, gücün olumsuz ve orantısız kullanımı ve şiddetin dil ile ilişkisi üzerinde durur. "Bir çağ derin dönüşüm sancıları içindeyse, bütünlüğü ilk bozulacak şey dildir." (May, 2013, 69) diyen May, dilin bozulmasının şiddeti artırdığını iddia eder. Anlayış potansiyelinin temelinde yatan ağdan, insanlar arasındaki bağdan, başkasıyla özdeşleşebilme yeteneğinden doğan dil, doğru kullanıldığı ve sağlıklı bir iletişim aracı olduğunda, şiddeti engeller; çünkü iletişimin olduğu yerde şiddetin olması, şiddetin olduğu yerde ise iletişimin olması neredeyse imkânsızdır.

May, gücü "değişikliğe yol açma veya değişikliği önleme becerisi" olarak tanımlar ve gücün iki boyutundan bahseder: potansiyel güç, yani gizil güç ve eylemsellik olarak güç. (May, 2013, 107) Antik Yunan filozoflarının gücü "olmak" olarak tanımladığını, güç olmadan "olma"nın mümkün olmadığını ve güç, değiştirme becerisi olduğu için, Herakleitos'un olmanın sürekli bir akışta olduğunu ileri sürdüğünü aktaran May, gücün ilk başta daha çok ulus ve orduların eylemlerini tanımlamak için kullanılan

sosyolojik bir terim olduğunu, zamanla psikolojik yönüne dikkat çekildiğini, psikolojide gücün diğer insanları etkileme, kontrol etme ve değiştirme becerisi olarak kabul edildiğini söyler. Yaşamda bilinç, arzu, merak gibi güçle birlik kurabilen ama onunla özdeşleştirilemeyecek şeyler vardır.

May'e göre, güç ve sevgi arasındaki ilişki de incelenmeye değer. Güç ve sevgi ittifak edebileceği gibi birbirine karşıtlık da oluşturabilir. Güç, sevgiyle bütünleşen değil, sevgiyi dışlayan, eriten, yok sayan bir unsur olarak belirebilir. Bu yönüyle güç, "kuvvet" (İng.: force) kavramıyla bağdaştırılabilir. "Kuvvet, zorlama veya baskı, gücün ayrılmaz bir parçası olduğunda, gücün bazı halleri olur. Savaş onlardan biridir. … öz yıkımdan korunmak için güç, kuvvetle, yalnızca diğerinin kimliğini yok edebileceği noktaya kadar ittifak kurabilir." (May, 2013, 109) May, sevgide gücün, güçte de sevginin olmadığı görüşünü hatalı bulur. Ona göre bu hata, sevgiyi aynı zamanda ontolojik, bir var olma hali değil de saf bir duygu olarak görmekten kaynaklanmaktadır. Şiddeti gücün karşıtı olarak konumlandıran May, şiddetin en çok duygusal olarak birbirine çok yakın, dolayısıyla birbirine karşı savunmasız olan kişiler arasında oluşmaya yatkın olduğunu söyler. (May, 2013, 125)

Güç ve sevgi sorununun başka bir yönünün kıskançlık fenomeni olduğunu belirten May, kıskançlığı bireyin güçsüzlüğüyle doğrudan orantılı olarak ortaya çıkan sahip olma isteği olarak tanımlar. "Yani, kişinin diğer kişinin kaybıyla yaşadığı tehdit derecesi hissettiği kıskançlık derecesidir. Elinden bir şey gelmez; sevdiği kişiyi geri kazanacak gücü yoktur ve kendini dışlanmış olarak görür. Böyle durumlarda kıskançlık bir şiddet şeklini alabilir." (May, 2013, 127) May'in tespiti ilginçtir:

> Kıskançlık, kişinin sevgiden çok güç peşinde olduğu ilişkiyi tanımlar. …nevrotik kıskançlık en çok, sevgi çok yoğun olmadığında veya temeli sağlam olmadığında oluşur. Kişinin, diğer kişiyi geri "kazanamaması" hissinin bir yansımasıdır. Yolunu şaşırmış güçtür ve çok zamana mal olup yıkıcı olabilir. Kıskanç kişi, biraz da her halükarda çok sorunlu olduğunu alttan alta hissettiği bir sevgiyi "kanıtlamak" için, bütün enerjisini kıskançlık krizine harcamaya ihtiyacı varmış gibidir. (May, 2013, 128)

May, farklı niteliklerdeki beş güç çeşidinden söz eder. Bunlar, istismarcı güç, manipülatif güç, rekabetçi güç, besleyici güç ve bütünleyici güçtür.

İstismarcı Güç: İnsanları, gücü elinde tutan kişiye yarar sağlamaları için buyruk altına almaktır. En yıkıcı güç çeşidi olan istismarcı güç, tamamıyla reddedilen, verimsiz yaşamları nedeniyle insanlarla istismar dışında ilişki kuramayan insanlarca uygulanır. Daima şiddeti veya şiddet tehdidini gerektiren bu güç türünde kurbanlar için seçim veya kendiliğindenlik söz konusu değildir. Bu güç türünün en iyi örneği köleliktir. *Maltalı Yahudi*'de Barabas'ın köle pazarından aldığı İthamore'la, *Büyük Timur*'da Timur'un Zenocrate dışındaki bütün insanlarla kurduğu ilişki istismarcı gücü örneklemektedir.

Manipülatif Güç: Kişinin çaresizliği veya kaygısı nedeniyle ortaya çıkan ve bir insanın kendisi *üzerinde* güç uygulanmasına izin vermesi şeklinde açıklanabilecek güçtür. İstismarcı gücün manipülatif güce evrilmesi, silahlı adamın yerini sahtekâr adamın almasında görülür. Bu güç türü kolayca kandırılabilen, zihinsel engelli, çocuk ya da bazı geç kavrayan psikozlularda çokça kullanılır. Ümitsizliğe ve gelecek endişesine kapılan Almanların Hitler'in manipülatif gücüne teslim oldukları söylenebilir. Manipülatif güç, "gönüllü kulluk" kavramı ile ilişkilidir. *II. Edward* oyunundaki Gaviston II. Edward üzerinde manipülatif güç uygulamaktadır.

Rekabetçi Güç: Yıkıcı ve yapıcı kullanım alanları olan rekabetçi güç, bir başkasına *karşı* olan güçtür. Kişilerarası çatışmada etkili olan bu gücün negatif formunda, kişi yaptığı bir şey veya sahip olduğu bir erdem yüzünden değil, rakibi alçaldığı için yükselir. Sevgi ve işbirliğine yönelik dürtüler yerini yıkıcı davranışlara bırakır. Not sistemi yüzünden birbirine rakip olan öğrencilerin eylemleri bu güç türünü örnekler. Rekabetçi güç, insan ilişkilerine canlılık ve kişilere yaratıcılık sağlayabilir, rekabetin farkına varmak ve kabul etmek potansiyel yetenekleri ortaya çıkarabilir. Marlowe'un oyunlarında en çok ön plâna çıkardığı güç türü rekabetçi güçtür. *Kartaca Kraliçesi Dido*'da Dido'nun kardeşi Pygmalion ve Juno'nun kardeşi Venüs ile, *II. Edward*'da II. Edward'ın Mortimer ile, *Maltalı Yahudi*'de Barabas'ın Malta Valisi ile, *Paris Katliamı*'nda III. Henry'nin Dük Guise ile, *Büyük Timur*'da Hüsrev'in kardeşi Myketes, Timur'un Myketes, Hüsrev ve Bayezid ile yaşadığı çatışmalar rekabetçi güçten kaynaklanmaktadır.

Besleyici Güç: Olumlu güç türlerinden biri olan besleyici güç, başkaları *için* kullanılan güçtür. Anne–babaların çocuklarının bakımını üstlenmesi, çocuğunun iyi olmasını istemesi, öğretmenlerin öğrencilerini iyi bir geleceğe hazırlamak için çalışması, devlet adamlarının sorumluluk taşıdığı grubun iyiliği için kaygılanması besleyici gücün örnekleridir. Bu güç tipinde güçlünün gücünü güçsüz için kullandığı görülür. *Kartaca Kraliçesi Dido*'da Dido'nun Aeneas ile tanışmadan önce halkına karşı sorumluluklarının bilincinde olması, *II. Edward*'da Mortimer ve soyluların oyunun başında halklarına karşı sorumluluk duyguları, *Büyük Timur*'da Timur'un Zenocrate ile ilişkisi besleyici gücü örnekler.

Bütünleyici Güç: Başka bir kişi *ile* gelişen güçtür. Kişilerin gücünün birbirine katılması, birbirini bütünlemesi ve çoğaltması, kişilerin işbirliği içinde hareket etmesi bütünleyici gücü tanımlar. Bütünleyici gücün başarılı olabilmesi şiddet uygulamayanların yürekliliğine bağlıdır. Bir iş yerinde çalışanların ortak bir amaç için eylemde bulunması, sendikalı işçilerin birlikte hareket etmesi bu gücü örnekler. *Kartaca Kraliçesi Dido*'da başlarda düşman olan Venüs ve Juno'nun Aeneas'ın Roma'ya gitmesi konusunda güç birliği yapması, Aeneas'ın Akhates ile olan dostluğu, *Büyük Timur*'da Timur'a kendisine hayran olan ve onun gücünü artıracak eylemler yapan Theridamas, Techelles ve Usumcasane'nin güçleri bütünleyici güç örnekleridir.

İstismarcı ve manipülatif güçler gücün aşağı formları, besleyici ve bütünleyici güçler ise gücün yüksek formlarıdır. Güç ölçeğinde yükseldikçe, o güç içindeki sevgi oranı artar ve yine May'e göre güç ve sevginin birleşimi olmadan, farklı etnik kökenler arasında adaletin sağlanması, uluslararası barış, yoksullar için çalışmak gibi sosyal eylemlerden söz etmek mümkün olmaz. (May, 2013, 114-129)

Gücü, "olayları kontrol, olmasını istediğiniz şeylerin olmasına neden olma ve olmasını istemediklerinizi de engelleme yeteneği" olarak tanımlayan Kaypakoğlu'na göre güç, ikna sürecinde, uyma davranışı sağlamada, yani itaatte oldukça önemli bir unsurdur. Güçlü insanlar kendi istediklerini gerçekleştirmek için gerekli olduğunda bu güçlerini kullanırlar. (Kaypakoğlu, 2008, 163) Uyma davranışının sonucu ödül iken, uyma davranışı göstermemenin sonucu belirsiz olduğundan, uyma davranışı göstermemek, yani itaat etmemek kişide endişeye neden olmakta, bu nedenle güç kullanımı çoğunlukla itaatle sonuçlanmaktadır.

Gücün toplumsal yönüne odaklanan Kaypakoğlu, "statü" kavramıyla da ilgilenir. Statüyü, "göze çarpan, saygı içeren, grubun diğer üyelerini etkileme yeteneği" olarak tanımlar ve statünün güç uygulamayı kolaylaştırdığını, güçlü insanların genellikle üst statülerde olduklarını ancak bu üst statünün kişilerin her zaman güç kullanabilmelerini sağlamadığını belirtir. Kaypakoğlu, gücü, yasal güç, ödüllendirici güç, zorlayıcı güç, bilgi gücü, referans gücü ve uzman gücü olarak gruplar. Yasal, ödüllendirici ve zorlayıcı güç, ikna edicinin hedefin davranışlarını kontrol etme ve belirleme yeteneklerinden doğar. Bilgi, referans ve uzman gücünde ise hedef, işbirliği yapmaya isteklidir. (Kaypakoğlu, 2008, 165-168) Marlowe oyunlarında yasal güç, ödüllendirici güç ve bilgi gücünün örneklerini bulmak mümkündür.

Yasal Güç: Kaynağı haklara, görevlere, rollere, sahip olunan konuma bağlı olan güçtür. Hiyerarşik yapıda var olan konumu nedeniyle, statünün belirlediği otoriteye bağlı olarak, bir başkasının davranışlarını etkileme yeteneğidir. Bir polis memurunun uyarısının daha çok dikkate alınması yasal gücün ve bu güce uyma davranışının örneğidir. Gelişmiş toplumlarda yasal gücün sınırları kesin çizgilerle çizilmiştir. Yasal güce sahip olan da bu güçle karşılaşan da sınırları bilerek hareket eder. Az gelişmiş toplumlarda ise yasal güce sahip olan kişiler, bu gücü görev ve yetkilerinin dışında kullanmaya eğilimlidir. Marlowe oyunlarında Kartaca Kraliçesi Dido, II. Edward, Malta Valisi, Timur ve IX. Charles yasal gücü olan ve gerektiğinde bu gücü kullanmaktan çekinmeyen kişilerdir.

Ödüllendirici Güç: Başkalarına ödül dağıtma ayrıcalığına bağlı olarak başkalarını etkileme gücüdür. Çocuk-ebeveyn ilişkisinde ebeveynin çocuğu, öğrenci-öğretmen ilişkisinde öğretmenin öğrenciyi, çalışan-işveren ilişkisinde işverenin çalışanı doğru bulduğu davranışları nedeniyle ödüllendirmesi, cesaretlendirmesi ve onda tavır ve davranış değişikliğini kalıcı hale getirmeye çalışması bu güç türünü örnekler. *Maltalı Yahudi* oyununun kahramanı Barabas'ın gerekli gördüğünde İthamore'u ödüllendirmesi, Büyük Timur'un Theridamas, Techelles ve Usumcasane'ye güç ve yetki vermesi ödüllendirici güç örneğidir.

Bilgi Gücü: Herhangi bir konuda bilgi sahibi olanların bu bilgiyi saklama ya da paylaşma tercihleri, onları güç sahibi yapar. Bu güç, bilgi gücüdür. Francis Bacon'ın bilginin güç olduğu düşüncesi bu güç türüyle ilişkilidir. "Obskürantizm" olarak adlandırılan ve bilgiyi tekelinde tutmayı, bu yolla kişiler ya da gruplar üzerinde etkili olmayı amaçlayan anlayış da bilgi gücü ile doğrudan bağlantılıdır. Bilgi gücü, sadece kişilerin değil devletlerin de birbirleri üzerinde üstünlük kurmak için kullandıkları bir güçtür. *Doktor Faustus* oyununda bilgiyi elde etmek için ruhunu şeytana satan Faustus'un elde ettiği ve kullandığı güç, bilgi gücüdür.

Güç kavramına uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında iki önemli güç türü daha dikkat çeker. Siyasal, askerî ve ekonomik güçle bağlantılı olan bu türler sert güç ve yumuşak güçtür. Marlowe'un yaşadığı ve yazdığı dönem, yumuşak güçten çok sert gücün kullanıldığı bir dönem olduğundan, oyunlarda sert güç kullanan kahramanlara yer verilir.

Sert Güç: İstedikleri amaçlara ulaşmak için güce ihtiyaç duyan devletler gücün uygulanmasında ikna, cezalandırma, ödüllendirme ve zor kullanma yöntemlerini kullanırlar. Sert güçte güç kullanan taraf aktif ve zorlayıcıdır. Askerî kapasite, ekonomik güç, ambargo uygulamak, diğer devletleri borçlandırmak, ekonomik alanda manipülasyonlar yapmak, ulusal para değerleriyle oynamak sert güç kullanma yöntemleridir. (Sancak, 2016, 58-60) Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticaret savaşları ekonomik manipülasyonlara zemin hazırlamakta ve bazı yatırım ve değişim araçlarının değerini artırıp azaltmaktadır. İki ülkenin bilinçli yaptıkları bu savaşlar, ABD ve Çin'in diğer ülkeler üzerinde sert güç uygulamasına olanak tanımakta, ekonimisi güçsüz olan pek çok ülkeyi daha da güçsüz hale getirmektedir. Marlowe oyunlarından *Maltalı Yahudi*'de Türklerin Maltalılar üzerinde, *II. Edward*'da Fransa'nın İngiltere üzerinde uyguladığı güç, *Büyük Timur*'da imparatorluğunu kurarken karşılaştığı herkese ve her ülkeye karşı duran Timur'un gücü sert güçtür.

Fiziksel Güç: Canlıların kendi istek ve iradelerine bağlı olmaksızın sahip oldukları güçtür. Kişiler fiziksel, bedensel açıdan güçlü ya da güçsüz olabilirler. Fiziksel güç akıl ve zekâyla birleştiğinde kişiyi başarıya ulaştırabilirken, akıl ve zekâyla orantılı

kullanılmadığında kişiye ve çevresindekilere zarar verebilir. İnsan, canlılar zincirinde fiziksel açıdan çok güçlü bir varlık olmamasına rağmen aklını harekete geçirerek fiziksel açıdan kendisinden avantajlı olan canlılar üzerinde üstünlük kurmuştur. Erkeklerin fiziksel gücü kadınların fiziksel gücünden genellikle daha üstündür. Bu üstünlük, sadece fiziksel açıdan gelişip zihinsel gelişimini sağlayamayan erkeklerde kendisinden güçsüz gördüğü kadınlara şiddet uygulama eğilimini açığa çıkarmaktadır. Bu örnekler bile fiziksel gücün başarı için kendi başına yeterli olmadığının, gücün farklı anlamlarını bulabilmesi için akıl gücüne ihtiyacı olduğunun kanıtıdır. Büyük Timur'un herşeyden önce fiziksel açıdan çok güçlü olduğu, diğer özelliklerinin bu güçten beslendiği görülür.

Psikolojik Güç: İnsanların farklı deneyimleri sırasında ve sonrasında hayatta kalmalarını ve mutlu olmalarını sağlayan güçtür. İnsanlar yaşamları boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşırlar. Özellikle kişilerarası ilişkilerde yaşanan zorluklar, insanları bazen çıkmaza sürükleyebilir. Psikolojik güçsüzlük, çeşitli rahatsızlıklara, çöküntülere, hatta kişinin yaşamını sonlandırmasına neden olabilir. Psikolojik açıdan güçlü olan insanlar, yaşadıkları çoğu zorluğu aşabilen, uyum yeteneği gelişmiş insanlardır. *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin yaşadığı bütün sorunlara rağmen "Yarın başka bir gün olacak." diyerek arabasını yarınlara süren kahramanı Scarlett O'hara'nın gücü, psikolojik gücün örneğini oluşturur. Marlowe oyunlarında psikolojik açıdan güçlü ve zayıf karakterler vardır. Büyük Timur, Yahudi tüccar Barabas, II. Edward, Doktor Faustus psikolojik açıdan güçlü kişilerken, Kartaca Kraliçesi Dido'nun psikolojik gücünün düşük olduğu görülür.

Ekonomik Güç: Kişi ve toplum düzeyinde ele alınabilecek bir güç türü olan ekonomik güç, günümüz kapitalist sisteminde önemli bir güç türü olarak kendini göstermektedir. Kişinin ekonomik bağımsızlığının olması ve gelir düzeyi, ekonomik gücünü ve yaşam standartlarını belirler. Toplumların ekonomik gücü ise daha çok devlet politikaları ile belirlenir. Ekonomik açıdan başka ülkelere bağımlı olmayan ya da bu bağımlılığı az olan ülkeler ekonomik açıdan güçlü ülkelerdir ve bu ülkeler küresel bir sisteme dönüşen kapitalist ekonomi sisteminde diğer ülkeleri yönetir konumdadır. Ekonomik bağımsızlığı olmayan ülkeler ise ekonomik gücü üstün ülkelerin yönettiği, hatta sömürdüğü ülkeler olmaktan kurtulamamaktadır. Bu durum sadece kapitalist

sistemle bağlantılı değildir. 16. yüzyılda yazılan Marlowe oyunlarında da ekonomik gücü yüksek olan ülkelerin diğer ülkeleri sömürmesi dikkat çeker. *Maltalı Yahudi*'de Osmanlı'nın Malta'yı vergiye bağlaması ekonomik gücü örnekler.

Siyasal Güç: Bütün ülkeleri birbirine bağımlı hale getiren kapitalist ekonomi sisteminde, ülkelerin kendi çıkarları için bazen diğer ülkeler üzerinde baskı kurmaya çalıştığı görülür. Ekonomik güçten beslenen siyasal güç, bir ülkenin başka ülkelerden üstünlüğünü ifade eder. Benzer şekilde, ülkelerin iç siyasetinde farklı grupların, siyasal partilerin gücünü ve etki alanının genişliğini anlatmak için "siyasal güç" ifadesi kullanılmaktadır. Yani, siyasal güç, ülke içindeki ilişkilerde etki alanı en geniş olan parti; devletler arasında politik açıdan etki alanı en geniş olan devlettir. *Paris Katliamı*'nda Protestanları katleden Katoliklerin siyasal gücü yüksektir.

Askerî Güç: Ülkelerin sahip olduğu savaş gücüdür. Yüzyıllar önce ülkelerin askerî gücünü ordu mensupları, orduyu oluşturan kişilerin sayısı ve niteliği oluştururken, tarihsel süreçte askerî gücü oluşturan unsur değişmiş, savaş pilotluğunun bile savaşılan ülke topraklarına gidilmeden, bilgisayar başında yapıldığı günümüzde, asker sayısından çok teçhizatlar önemli duruma gelmiştir. Askerî güç, siyasal ve ekonomik güçle olduğu kadar artık bilimin sağladığı güçle de içiçedir.

> Bir ulusun asker ordusu ne kadar güçlü olursa olsun, kazandığı zafer ne kadar yüce olursa olsun, bir ulus ilim ordusuna sahip değilse, savaş meydanlarında kazanılmış zaferlerin sonu olacaktır. Bu nedenle bir an önce büyük, mükemmel bir ilim ordusuna sahip olma zorunluluğu vardır.[9]

diyen Atatürk, bilim gücüyle perçinlenmeyen askerî gücün kalıcı başarılar elde etmeye yetmediğini vurgulamaktadır. Ordusunu kazandığı zaferlerle güçlendiren Timur'un askerî gücü de oldukça yüksektir.

[9] https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/ataturkun-bugun-bile-yolumuzu-aydinlatan-20-sozu,VCZr7OiUZE-GOSTXkVoTMg/6l4EV482kkeUqRLPGznoYQ

Sosyal Güç: Bir kişinin bir başkasının veya başkalarının davranışlarını, düşüncelerini veya duygularını etkileme isteği ve yeteneğidir. Bazı insanlar ya üyesi oldukları ailelerin veya grupların etkisiyle ya da elde ettikleri statüler aracılığıyla diğer insanlar üzerinde daha çok etki gücüne ve söz hakkına sahip olmakta, onları yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Sosyal gücü yüksek olan bu kişiler diğer insanları etkileyip yönlendirerek, bazen olumlu bazen olumsuz sonuçlara neden olabilmektedirler. Peygamberler, kanaat önderleri, cemaat liderleri, terörist grupların liderleri, siyasetçiler, sivil toplum kuruluşlarının başkanları sosyal gücü yüksek kişilerdir. Sosyal açıdan güçlü kişilerin hedeflerini, niyetlerini doğru anlamadan harekete geçmek kitlesel ve toplumsal sorunlara neden olabilir. Güç ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda erkeklerin sosyal statü, kaynaklar, güvenlik, saygı, otorite gibi konularda kadınlardan daha çok güce sahip olduğu görülmektedir. (Kaypakoğlu, 2008, 168) *Kartaca Kraliçesi Dido*'da Aeneas'ın, *Büyük Timur*'da dili çok iyi kullanan Timur'un, *II. Edward*'da Mortimer'ın sosyal gücünün yüksek olduğu görülür.

2.1.2. Felsefe Tarihinde Güç

İnsanın öncelikle hayatta kalması sonra da mutlu olması için gerekli bir unsur olan güç, felsefe tarihinde farklı şekillerde ele alınmıştır. Bazı filozoflar gücü siyasetle bağlantısını ön plânda tutarak "iktidar" kavramıyla içiçe incelemiş, bazıları gücün ve güç kullanımının etik açısından değerlendirmesini yapmış, bazıları gücü başlı başına bir değer olarak görüp insanın gücü istemesinin fenomenolojik çözümlemesini yapmış, bazıları da gücü gönüllü kullukla bağlantılı olarak "hegemonya" kavramıyla ilişkisinde değerlendirmiştir.

Platon, özellikle siyaset felsefesinin araştırma alanında incelenebilecek bir konu olan "güç" ile ilgili görüşlerini *Devlet*'te dile getirir. Platon'un devlet yapısında başta yöneticiler, sonra bekçiler, en altta da halk vardır. Yöneticiler akıllı olan azınlık, halk ise yönetilmek durumunda olan kalabalıktır. Yöneticiler de halk da güçlüdür, ancak yöneticilerin gücü akılla birleştiğinden daha değerli bir güç iken halkın gücü kalabalık olmaktan kaynaklanan ancak akılla birleşmeyen, daha değersiz bir güçtür. Akılla birleşen güç, akılla birleşmeyen gücü yönetmelidir. Hükümdarların filozof ya da filozofların hükümdar olması gerektiğini düşünen Platon, bu görüşlerini pratiğe dökme girişiminde

de bulunmuş, ancak başarılı olamamıştır. Platon'un güç ile ilgili görüşleri, iktidar kavramıyla bağdaştırılarak, *Devlet*'in dokuzuncu kitabındaki yönetim şekilleri üzerine düşünceleriyle ilişkilendirilerek incelenebilir.

Aristoteles'in güç üzerine düşünceleri Aristoteles'in insan görüşü temel alınarak, etik ve siyaset felsefesiyle bağlantısı içinde düşünülebilir. Onun düşünce sisteminde insan felsefesinin kurucu alanları etik ve politikadır. Sadece doğruyu bilerek değil, aynı zamanda iyi olan şeyi seçerek ve iyi eylemde bulunarak iyi insan olunabileceğini düşünen Aristoteles'e göre insanlar, iyinin ve doğru olanın ne olduğunu bilmesine rağmen arzularının yönetiminde eylemde bulunan *akratik* (kendini tutamayan) insan ve arzularını susturmayı, aklını kullanmayı bilen *enkratik* (kendini tutan) insan olarak iki gruba ayrılır. Akratik insan da enkratik insan da gerçekten erdemli insan değildir, çünkü bu insanların arzuları ve akılları çatışma halindedir. Erdemli insanın arzuları ve seçimleri arasında çatışma yoktur. "Erdemli insanın doğru ve iyi olanı seçerek içsel uyumu yaşamasının nedeni ruhun seçim ve eylemi gerçekleştiren kısmında arzunun ve doğru olanın buluşmasıdır." (Ökten, 2002, 81) Seçim, uçlar arasındaki *orta*ya yönelir. Bu bağlamda güç fiziksel, siyasal, psikolojik ya da ekonomik üstünlük değil, ortayı seçebilme yeteneğidir. Platon'un ölçülülüğe yaptığı vurgu, Aristoteles'in "orta" kavramında karşılığını bulur. Ona göre, bütün eylemlerin amacı, insan için iyi olandır, *eudaimonia*dır yani mutluluktur. "… mutluluk, Aristoteles'e göre, ruhun, bütün bir yaşam boyunca, erdeme uygun etkinliğidir." (Özcan, 2011, 187) Amacı *eudaimonia* olan insanın buna ulaşması için iyi bir yaşama sahip olması gerekir. Dostlar, çocuklar, talih, zenginlik ve güç, insanın iyi bir yaşama sahip olması için gereklidir; yani Aristoteles'e göre güç, *eudaimonia*ya ulaşmak için başka pek çok şey gibi bir gerekliliktir. Önemli olan, bu gücün nasıl ve ne amaçla kullanıldığıdır. Gücünü ortayı bulmak için kullanan ve seçimini bundan yana yapan insan mutlu insandır ve yaşamın amacına ulaşmıştır. Aristoteles, güç konusunu herhangi bir metninde ayrıntılarıyla incelemese de, onun insan felsefesi incelendiğinde görüşlerinin sosyal güç kavramıyla ilişkilendirilebileceği görülür.

> Belki de 'tek kişi'yi mutlu saymak anlamsız; nitekim hiç kimse bütün iyilere sahip olmayı tek kendisi için tercih etmese gerek, çünkü insan toplumsal, doğa gereği birlikte yaşamaya yatkın. Bu, mutlu kişi için de böyle: O doğal olarak iyilere sahip; dostlarla, doğru kişilerle gün geçirmek, yabancı, sıradan kişilerle gün geçirmekten daha iyi, bu açık. Demek ki, mutlu kişiye dostlar gerekiyor. (Aristoteles, 2011, 188)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi, doğası gereği toplumsal bir varlık olan insan, bütün iyilere kendisi için sahip olmayı seçmez. Bu, insanın sosyal gücüyle ilişkili bir durumdur.

İlkçağ felsefesinde olumlu ve olumsuz çağrışımları olan kavramlar olarak görülen güç ve iktidar ile ilgili tartışmalar, Ortaçağ felsefesinde yerini gücün, iktidarın kaynağı ve egemenlik tartışmalarına bırakır. İlkçağ felsefesinde gücün kaynağı akıldır, Ortaçağ'da ise gücün kaynağı Tanrı olarak görülür. Bütün insanların Tanrı'ya itaat etmesi beklenir. Bu beklenti, güçlü bir kilisenin doğmasına zemin hazırlar. Yeryüzü Devleti ve Gökyüzü Devleti ayrımını yapan Ortaçağ filozofları, özellikle Saint Augustinus, Yeryüzü Devleti'nin insan yapımı bir devlet, Gökyüzü Devleti'nin ise Tanrı'nın devleti olduğu, bu nedenle Yeryüzü Devleti'nde kişisel çıkar ve hırsların, gücü ve iktidarı istemenin, Gökyüzü Devleti'nde Tanrı buyruğunun egemen olduğu görüşündedir. Gökyüzü Devleti'nin yeryüzündeki temsilcisi ise kilisedir.

Güç ve iktidar söz konusu olduğunda siyaset felsefesinin en önemli ve en çok tartışılan kitaplarından biri olan *Prens*'in yazarı Niccolo Machiavelli'nin görüşleri ve bu görüşlerin nasıl değerlendirildiği incelenmelidir. Arka plânını bilim, sanat ve edebiyatta etkili bir dönem olan İtalyan Rönesans'ının oluşturduğu *Prens*, derebeyliklerin yerini merkezî yönetimlerin almaya ve modern devlet kavramının doğmaya başladığı bir dönemde yazılmıştır. Machiavelli bu kitabında hükümdarlıkların doğasını, türlerini, yönetimin nasıl ele geçirildiğini, nasıl elde tutulduğunu ve nasıl kaybedildiğini sadece dinsel veya ahlâkî öğretilere göre değil, tarihten iyi ve kötü örneklerle ve gözlemlerle anlatır. *Prens*'te devlet, kendi içinde bir amaç haline gelmiştir. Zamanla "Makyavelizm" kavramının oluşmasına neden olan bu anlayış, devlet yönetimi ve iktidar için her yolu mubah kabul eden, halkı özgür yurttaşlar olarak değil, prensin iradesine bağımlı, önemsiz kimselerden oluşan bir topluluk olarak gören bir anlayıştır. Bu görüşe göre devlet halk için değil, halk devlet için, daha doğrusu prens için vardır. Önemli olan, devletin varlığını ve mevcut düzeni sürdürmesidir. Bu amacın gerçekleşmesi isteniyorsa, siyaset ve etik birbirinden ayrılmalı, etik açısından doğru olan bir şey siyasete ters düştüğü noktada bir prens, siyasal çıkarlarına uygun olan şeyi etik açısından doğru olan şeye tercih etmelidir.

Machiavelli, prensin gücü ve güç kullanımı konusundaki bu görüşleri kitabında sorgular. Ona göre sadece güçlü olan ve tebaasına karşı güç kullanarak onları boyunduruk altında tutmaya çalışan prensler övgüye değer kişiler değildir. Güç bir prense kendi başına ne ün sağlar ne de doğrulukla eş anlamlıdır. Sadece güç kullanarak ün kazanmaya çalışan ve doğruluk iddiasında bulunan prensler Machiavelli'nin idealize ettiği prensler değildir. "Siyaset kuramı açısından Machiavelli'nin önemi, …bütünüyle, din dışı bir devlet anlayışı geliştirmesidir. … o …, devlet kuruluşunu insanların ihtiyaçlarının karşılanması çerçevesinde değil, doğrudan 'güç' kullanımı çerçevesinde tanımlamaktadır." (Zarakolu, 2013, 33) Kilisenin siyasetteki varlığına karşı olan Machiavelli, kilise prensliklerini diğer prensliklerden farklı görmez. Ona göre, bir prens, gerekli gördüğü noktada iktidarını kurmak, korumak ve sürdürmek için dine başvurabilir, dini kullanabilir ama kilise kendi başına yönetimi elinde tutmamalıdır.

16. yüzyıl filozoflarından Francis Bacon, "Bilmek egemen olmaktır." görüşüyle hem yaşadığı döneme hem de sonrasına bilginin gücü elde etme ve elde tutmadaki rolü üzerine düşünme fırsatı vermiştir. Copernicus'un güneş merkezli evren kuramının Kepler'in, Galileo'nun bilimsel çalışmalarıyla desteklendiği bir dönemde Bacon, bu gelişmelerin hepsinden haberdar olmasa da bilimsel gelişmelerin felsefesini yapmış, bilimde tümevarım yönteminin önemini vurgulamış ve bilginin iktidar kurmakla bağını fark etmiştir.

"Yüksek Mevkiler Üzerine" başlıklı denemesinde:

> Yüksek görevdeki kimseler üç bakımdan kuldurlar: devlet başının ya da devletin kulu, ünün kulu, gördükleri işin kulu. Bu yüzden, ne kişiliklerinde, ne davranışlarında ne de zamanlarında özgürdürler. İnsanın, özgürlüğü pahasına bir güçlülük ardında koşması, ya da başkalarından güçlü olmaya çalışırken kendi üzerindeki gücünü yitirmesi, yadırganacak bir özlemdir. Bir göreve yükselmek çetin bir iştir; insan çabaladıkça yeni güçlüklere sürüklenir; zaman zaman küçülür, onursuzluk yoluyla onur kazanır. Yüksek görevlerin tabanı kaygan olur, buralardaki insanın sonu ya yuvarlanmak ya da en azından gözden düşmektir. (Bacon, 2013, 37)

derken, statü ile ilişkilendirilen gücün kişiyi her zaman güçlü kılmayacağı, bazen özgürlüğünü kısıtlayarak onu güçsüzleştireceği üzerinde durur. Onun güç ile ilgili en önemli saptaması ise "Bilmek egemen olmaktır." görüşüdür. Bilgiye sahip olanın bilgiye sahip olmayanı sömürü nesnesi haline getirmeye başladığı bir dönemde, Bacon'ın birkaç

sözcükle ifade ettiği bu görüş, kendisinden sonraki filozofları da etkilemiştir. İnsanın bilmek ve bilmenin verdiği hazzı yaşamak için değil egemen olmak, iktidar kurmak için bilmek istemesi, bilgiyi amaç değil insanın insanı sömürmesinin aracı haline getirmiştir.

Yaşamının bir döneminde Francis Bacon'ın sekreterliğini yapmış olan ve onun felsefî görüşlerinden etkilenen Thomas Hobbes'un güç konusundaki düşünceleri antropoloji ve siyaset felsefesi bağlamında incelenmeye uygundur. İnsanın sahip olduğu yetileri "vücudun yetileri" ve "zihnin yetileri" olarak iki grupta inceleyen Hobbes'a göre,

> Vücudun yetileri de kendi içinde üçe ayrılmaktadır: Besleyici güç (power nutritive), güdüsel güç (power motive) ve üreyici güç (power generative). Zihinsel yetiler ise ikiye ayrılmaktadır: düşünsel (cognitive), yaratıcı (imaginative) veya kavramsal (conceptive) güç ve güdüsel güç. (Hobbes'tan aktaran: Zarakolu, 2013, 131)

Gücü, "insanın gelecekteki olası iyi şeylere ulaşmak için sahip olduğu mevcut araçlar" (Hobbes, 2001, 62) olarak tanımlayan Hobbes, etkin olanın sahip olduğu güç ile edilgen olanın sahip olduğu gücün birleşerek eksiksiz gücü oluşturduğu görüşündedir. Ona göre, doğal güçler ve araçsal güçler vardır.

> Doğal güçler, bedensel veya zihinsel yetilerin bir üst basamağıdır: Sıra dışı kudret, biçim, sağduyu, maharet, hitabet, cömertlik, soyluluk gibi. Bunlar veya talih sayesinde kazanılan ve daha fazlasını elde etmenin yolu ve aracı olan güçler ise araçsaldır: Zenginlik, şan, şöhret, dostlar ve insanların talih olarak adlandırdığı Tanrı'nın gizli işleri. (Hobbes, 2001, 62)

Bir kısmı doğuştan gelen, bir kısmı da çeşitli yollarla kazanılabilen bu güçler çatıştığında, güçlünün varlığını koruyabilmek için güçsüzü yok ettiği görülür. Hem dış dünya hem insan hem de devlet ile ilgili görüşlerini doğalcı (natüralist) bir çerçeveye yerleştiren Hobbes, insanı özünde barış halinde değil, savaş halinde bir varlık olarak düşünür. Ona göre insan, devlet kurmadan, yurttaş durumuna geçmeden önce doğa durumundayken, kendi varlığını koruyabilmek ve hayatta kalabilmek için sürekli savaş halindedir. "İnsan insanın kurdudur." sözüyle Hobbes, herkesin herkese karşı sürekli savaş durumunda olduğunu, ancak bu durumun güvenli olmaması nedeniyle yapay bir cisim olarak devletin kurulduğunu söyler. Hobbes'a göre doğa durumunda hayatta kalabilmek için gücünü göstermekten ve türdeşine zarar vermekten çekinmeyen insan, kendi güvenliğinin tehlikeye girdiği durumlarla karşılaşabildiği için bir sözleşmeye varma gereği duymuştur.

İnsanların kendi aralarında vardıkları bu toplumsal sözleşme sonucunda devlet doğmuştur. "Hobbes, insanı kendi çıkarına, yani varoluşunun muhafazası ve mümkün olduğunca çok mal edinmek için çalışan egoist olarak tanımlamaktadır." (Störig: 279) Hobbes, devleti, Eski Ahit'te sözü edilen "Leviathan" adlı dev ile sembolize eder ve devletin doğuşu ile ilgili görüşlerini *Leviathan* adlı çalışmasında anlatır. Devlet de Eski Ahit'teki, bir elinde kılıç diğer elinde asa taşıyan dev gibi güçlü olmak zorundadır. Herkesin ortak güvenliği için kendi aralarında yaptıkları sözleşme sonucu insanlar devletin gücünü tanımalı, kurallarına uymalı ve ona boyun eğmelidir. Doğa durumunda tek tek kişilerin güçleri söz konusu iken, yurttaşlık durumunda devletin gücü ön plâna çıkar.

Fransız İhtilali'nin hazırlayıcılarından olan, Türk aydınlanmasında da önemli bir yeri olan Rousseau'nun güç anlayışı, doğa halindeki insan ve uygar insan kavramlarıyla bağlantısı içinde anlaşılabilir. Onun egemenlik anlayışının temelinde "doğa hali", "toplum sözleşmesi" ve "genel irade" kavramları yer alır. (Işık, 2017, 79) Doğa halindeki insanı mutlu insan olarak tasarlayan Rousseau'ya göre, doğa halindeki insanda gücü isteme duygusu yoktur ve bu insan, en saf halinde iyi insandır. Temel ihtiyaçlarını giderdiğinde kendini mutlu hisseden insan, bu durumun değişmesini gerekli görmez, doğa durumu içinde mutluluğunu sürdürmek ister. Rousseau'nun bu görüşü, Hobbes'un insanın insanın kurdu olduğu görüşüne ters düşmektedir. Hobbes'a göre doğa halinde insan tehlikededir, Rousseau'ya göre ise doğa halinde insan mutlu, rahat ve tehlikesiz yaşamaktadır. Hobbes, devletin insanların kendilerini güvende hissetmek için kurdukları bir yapı olduğunu düşünürken, Rousseau'ya göre devletin ortaya çıkma nedeni doğa halindeki tehlikeden değil, uygarlığın getirdiği tehlikeden korunmaktır. Doğa halinde insan başka bir insan üzerinde güç uygulama, gücünü kanıtlama gereği görmez. Bir toprak parçasının etrafını çevirip orayı sahiplenen ve böylece uygar toplumun kurucusu olan insan ise gücü istemektedir. Artık doğa durumuna ve o durumdaki rahatlığa, mutluluğa, huzura dönmek mümkün olmadığına göre, insanlar bir sözleşme etrafında birleşmeli ve bir arada yaşamanın kurallarını belirlemelilerdir.

"İnsan özgür doğar, ama her yerde zincire vurulmuştur. Kendisini başkalarının efendisi sanan biri bulunabilir, ancak böyle sanması bu kişinin onlardan daha çok köle olmasına engel değildir." (Rousseau, 2008, 57) *Toplum Sözleşmesi*'nin giriş bölümünde yer alan bu cümle Rousseau'nun güç, efendilik-kölelik, toplum düzeni gibi konulara

bakışının ipuçlarını içerir. Ona göre asıl güç, ortak iyinin olanaklı kılındığı bir toplum düzenini kurmaktır. Rousseau'nun "toplum sözleşmesi" dediği sözleşme, en fazla insan için en iyi olanakların sağlanmasına katkı sunan bir sözleşmedir. Uygarlık öncesi doğa halinde özgür ve eşit olan insanlar, uygar duruma gelebilmek için bir sözleşmeye varır ve siyasal bir otoriteye boyun eğer. Bu sözleşmede egemenliğin kaynağı halktır. Uygarlık hali, eşitsizliğin temelini oluşturur ve eşitsizlikleri eşitliklere çevirmenin yolu uygarlığı geriye döndürmek olamayacağı için, insanlar ortak bir anlaşmaya varmak zorundadırlar.

Felsefe tarihinde güç konusu irdelenirken yirminci yüzyılın önemli filozoflarından Bertrand Russell'ın Türkçeye *İktidar* (Power) olarak çevrilen kitabındaki görüşlerine de yer vermek gerekir. Russell, iktidarı öncelikle bir güdü olarak görür. Varolmanın ve çoğalmanın insan dışındaki canlılara yettiğini, ancak insanın yayılmak istediğini, her insanın elinden gelse Tanrı gibi olmak istediğini söyler ve toplumsal sorunlarda önemli bir rol oynayan durumların, eylemlerin arka plânında iktidar güdüsü ve iktidar aşkı olduğunu öne sürer. İktidar aşkı, insan ya da dış dünya üzerinde istenen etkileri yaratma arzusudur.

> Bu arzu insan yaratılışının esaslı bir parçasıdır ve enerji sahibi bir insanın yaratılışında hem çok büyük, hem de çok önemli bir yer tutar. Anında yerine getirilemeyen her arzu, bu arzuyu yerine getirebilme isteğini doğurur, bundan ötürü de iktidar aşkının bir biçimi olmak niteliği taşır. (Russell, 2017, 247-248)

Sadece toplumsal durumlar değil, kişilerin iktidar aşkının derecesi de iktidarı elde etmede belirleyici bir unsurdur. Russell'a göre iktidarı ele geçirme dürtüsü açık olarak önderlerde ve kapalı olarak önderleri izleyenlerde ortaya çıkar. Önderler iktidarı ele geçirmek isterken önderleri izleyenler, önderlerin ele geçirdiği iktidardan pay almak isterler. İnsanların bazılarının karakteri yönetmeye, bazılarının karakteri boyun eğmeye uygundur. Arada, insanları kendi yetenekleri sayesinde idare edebileceklerine inandıkları zaman yönetmeyi, kendilerini yeteneksiz ve yetersiz gördükleri zaman boyun eğmeyi tercih eden "ortalama insanlar yığını" vardır. İktidar aşkı güçlü olan ve önder olmak isteyen kişiler kendine güven, çabuk karar verme ve en doğru önlemleri almakta usta olma

niteliklerine sahip olmalıdırlar. Önderlerin, önderleri izleyenlerin ve ortalama insanlar yığınının yanında bir de "çekilenler" [10] vardır.

Russell'ın iktidar incelemesinde pek üzerinde durulmayan ama felsefe açısından oldukça önemli bir yere sahip olan "çekilenler" ne zorbalık yapmayı ne de boyun eğmeyi tercih ederler. Toplumsal yapıya uyum sağlamakta zorlanan "çekilenler", kendi başlarına yaşayacakları yerler ararlar. Bu kendi başınalık fiziksel ya da zihinsel olabilir. "Çekilenler"in boyun eğmeme gibi olumlu yönlerinin yanında olumsuz yönleri de vardır. Bazılarında iktidar aşkı olmasına rağmen iktidara sıradan yollarla ulaşmayı beceremeyen "çekilenler" başkaldırma ve boyun eğme isteğini içinde taşıyan kişileri kendilerine bağlayabilirler. Tarikat liderleri bu tip "çekilenler"dendir. Kendilerine bağladıkları kişiler arasındaki örgütlenme, bir taraftan bir öndere boyun eğme dürtüsüyle bir taraftan da benzer duyguları paylaştıkları kalabalıkla birlikte olmanın getirdiği güven duygusuyla mümkündür. "Çekilenler"in örgütlenmesi ve yaşadıkları heyecan, onlara sağduyuyu, insanlığı ve kendilerini koruma duygusunu unutturabilen, büyük kırımlar yaşanmasına neden olan bir heyecandır.

Gücü, "hegemonya" kavramı ile ilişkisinde irdeleyen Antonio Gramsci, değişmez bir insan doğası olmadığını, insan doğasının tarihsel olarak belirlenen, dilbilim ve eleştiri metotlarıyla sorgulanabilen, toplumsal ilişkilerle bağlantılı bir yapısı olduğunu düşünür ve düşünce sisteminde siyasî partilere vurgu yapar. Gramsci'ye göre siyaset bilimi de, insan gibi, durağan değil, gelişmekte olan bir organizmadır. Siyasetin en önemli iki öğesi hükmedenler ve hükmedilenler, yani yönetenler ve yönetilenlerdir. Yönetenlerin başarılı, yönetilenlerin mutlu olması için yöneten-yönetilen ilişkisi hegemonyaya dayanmalıdır. Bu bağlamda, sivil toplum (civil society) ve politik toplum (political society) karşıtlığı dikkati çeker. Politik toplum zora, tahakküme dayalı iken sivil toplum hegemonyaya dayalıdır; politik toplumda diktatorya, sivil toplumda hegemonya esastır. Bir sınıfın siyasal egemenliğe ulaşmadan önce hegemonyasını kurması gerektiğini düşünen Gramsci'nin felsefesinde önemli bir yeri olan hegemonya kavramı ne anlama gelir? "Gramsci'ye göre hegemonya, temel öğesi rıza ve ikna olan entelektüel ve ahlâkî bir liderlik olarak tanımlanır." (Fontana, 2013, 272) Hegemonya, "Hem yönetici bir sınıf

[10] Ana metinde bu ifade "those who withdraw" şeklindedir. Bazı bölümlerde "timid" sözcüğü kullanılmış, bu sözcük de Türkçeye "çekingenler" şeklinde çevrilmiştir. Russell iki ifadeyi de aynı anlamda kullanmıştır.

olarak proleteryanın hem de yönetimin uygulanmasına ilişkindir. Bu egemen sınıfın, karşıt gruplar üzerinde zorunlu olarak uygulayacağı zorlama demektir." (Gramsci, 1997, 28) Düşünce sisteminde entelektüellere özel bir yer veren Gramsci'ye göre "… ideoloji, kültür, felsefe ve onların 'örgütleyicileri' –entelektüeller–, hegemonya nosyonuna özgüdür." (Fontana, 2013, 272) Entelektüeller, egemen sınıfın kültürü olan yüksek kültür ile alt tabakalarda bulunan, madun sınıfların kültürü olan halk kültürünü birbirine organik olarak bağlayan köprülerdir. "… entelektüellerin işlevi, belirli bir yaşam tarzı ve dünya konsepti yaratmanın yanısıra belirli bir toplumsal grubun çıkarlarını ve değerlerini, genele, ortak değer ve çıkarlara dönüştürmektir." (Fontana, 2013, 273) Andreas Merkens, Gramsci'nin hegemonya ile ilgili görüşlerini pedagojik bir ilişki bağlamında değerlendirir ve Gramsci'nin hegemonyal iktidar ilişkilerinin pedagojik bir karakter gösterdiğini saptar. (Merkens, 2012, 194) Bu pedagojik ilişkide toplumsal gruplar üstünlüklerini ya "tahakküm" yoluyla, yani zor kullanarak ve baskı yaparak, ya da "entelektüel ve ahlâkî liderlik" yoluyla sağlar. Bütünleyici devlet zorun ve rızanın birlikteliğine dayanan hegemonik bir denge kurar. Sivil toplum alanında gerçekleşen hegemonya baskı aygıtlarını gereksiz ya da en azından gizlenebilir bir duruma getirmiştir.

Görüldüğü gibi, güç, felsefe tarihinde pek çok filozofun önemsediği ve hakkında görüş bildirdiği bir konu olmuştur. Bu konu üzerinde en çok duran ve gücü istençle bağlantısında inceleyen ise, Friedrich Nietzsche'dir.

2.1.3. Friedrich Nietzsche'de Güç

Felsefe tarihinde güç konusu ele alınırken düşüncelerine başvurulması gereken belki de en önemli filozof, Friedrich Nietzsche'dir. Felsefesinin temeline insanı yerleştiren Nietzsche, insanın neliğini araştırırken onu gücü isteyen bir varlık olarak ele alır ve insandaki gücü istemenin kökenini bulmaya çalışır. Bütün değerleri tekrar değerlendirmeye girişen Nietzsche'nin *Gücü İsteme* adı altında biraraya getirilen yazılarında önce nihilizm sorgulanır, din, ahlâklılık ve felsefenin eleştirisi yapılır, sonra gücü istemeye yoğunlaşılır. Gücü istemeyi tekrar değerlendirirken, insanların yapısı üzerine düşünür. Güç düzeni olarak sıralanma düzeninden, doğadaki insanın yani en güçsüz, en zeki varlıkların kendilerini efendi yapıp daha aptalları boyunduruk altına aldığından bahseder.

> İnsanların farklılığı, yalnızca iyi bulduklarının çizelgelerindeki farklılıkta, yani çabalamaya değer iyi anlayışlarında değil de biraz da az ya da çok değerli bütün ortaklaşa tanıdıkları iyilerin farklılığında, sıralanma düzenlerinin farklılığında gösterir kendini. (Nietzsche, 2011b, 107)

diyen Nietzsche, sıralanma düzeninin gücü istemeyi nasıl etkilediğini anlatır.

2.1.3.1. Nietzsche'nin İnsan Görüşü

Felsefî görüşlerinin merkezine insanı yerleştiren filozof, insanların farklı yapı özelliklerine sahip olduğunu düşünür. Onun insan görüşüne bağlı olarak geliştirdiği gücü isteme konusundaki düşünceleri, farklı yapıdaki insanların sahip oldukları özellikleri anlamayı şart koşar.

Sürü insanı, Nietzsche'nin üstinsanın karşısına koyduğu ve deveyle sembolize ettiği insan tipidir. Sürü insanı asla özgür olamaz, yürürlükteki ahlâk sistemine bağlıdır ve çoğunluğa boyun eğer.

> Her çeşidiyle sürü insanı, geçerlikte olan moralin ve onun 'gerek'lerinin sınırları içinde rahat rahat ya da zorlukta dolaşan, yapıp ettiklerini ve değerlendirmelerini bu moralin değer yargılarına uydurmağa çalışan insandır. (Kuçuradi, 2009a, 27)

Özgür olabileceğinin farkında bile olmayan, kendisinden önce yapılan değerlendirmeleri olduğu gibi kabul eden, yeni bir değer üretmeyen ve üretilen değerleri sorgulama gereği duymayan, mevcut ahlâk sistemlerinin taşıyıcısı, koruyucusu ve sürdürücüsü olan, bu sisteme uymayan herşeyi ve herkesi "kötü" olarak nitelendiren sürü insanı, hiçbir zaman yalnız ve tek olamaz. "'Arayan çok çabuk kaybolur. Tüm yalnızlıklar suçtur': işte böyle der sürü." (Nietzsche, 2003, 71) Başkalarının kendisiyle ilgili düşüncelerine aşırı önem veren sürü insanı, ancak sürünün içinde varlığını koruyup sürdürebilir. Peki, sürü nedir?

> Nietzsche sürüden, aralarında belli bir moralle bağlı, o sürünün bir zamanlar ayakta durmasını sağlamış bir moralle bağlı insan birliklerini anlar; bunlar 'aile birlikleri, cemaatler, soy birlikleri, devletler, milletler, kiliseler', partiler, cemiyetler ve her türlü gruplaşmalar olabilir. (Kuçuradi, 2009a, 31)

Sürü insanı, değerleri değerlendirmeyi hiç düşünmez, üstelik kendisinden önce yapılan değerlendirmeleri baş tacı edip bu değerlendirme biçiminin geçerli tek değerlendirme biçimi olmasını ister. Oysa insan, değerlendiren demektir ve değerlendirmek,

yaratmaktır; sürü insanının yapamadığı budur. “Değerlerin değişimi – bu yaratıcıların değişimidir. Her kim yaratıcı olursa, her zaman yok etmek zorundadır.” (Nietzsche, 2003, 67) Sürü ise yok etmez, var olanı korur ve sürdürür. Mevcut ahlâk yargılarının dışında değerlendirmeler yapanlar sürü insanına göre “kötü”dür. Oysa,

> Ahlâk yargıları ve cezalandırmaları, daha az sınırlandırılmış olanlara [özgür ruhlulara] karşı ruhsal olarak sınırlandırılmış olanın [bağımlı ruhluların] gözde intikam biçimidir, ayrıca bir de doğanın kötü olsun diye ihmal ettiğine zararının ödenmesidir.” (Nietzsche, 2011b, 143)

Kendi başına var olamayan sürü insanı, ancak sürüsünün içinde, sürüsüyle birlikte bir varlık iddiasında bulunabilir. Kendi başına güçsüz olan sürü insanı, ancak sürüsüyle birlikte güçlü hale gelir, bu nedenle de güçlüleri sürü insanı yapmak için çaba sarf eder, güçlünün gücünü azaltıp kendi gücünü çoğaltmak ister. Teklik güçlünün, birlik güçsüzün isteğidir, çünkü güçsüz, sürüsüyle birlik halinde olduğu zaman güçlünün gücünü azaltacak ve böylece kendisi güç toplayacaktır.

Nietzsche’nin kendi çağında gördüğü sürü tiplerinin birincisi, sıradan insandır. Sıradan insan değersizdir ve “değersiz kişi, kendisi hakkında işittiği her iyi kanıdan hoşlanır.” (Nietzsche, 2011b, 195) Yalnız olmaya tahammül edemeyen sıradan insan eşitlik ve özgürlük ister, ancak eşitlik ve özgürlüğü insan için değil kendisi için ister. Sıradan insanın güçlü ve bağımsız kişilere karşı doğal bir güç isteme güdüsü vardır. “Daha incelmiş, daha titiz beğenirleri, her dalda yüksek yaratılışta olanları çeken, ilgilendiren şeylerin çoğu, sıradan insana ‘ilginç’ görünmüyor.” (Nietzsche, 2011b, 144) der Nietzsche, çünkü sıradan insan için önemli olan, mevcudiyetini korumaktır.

Sürü insanının ikinci türü nasibi kıt, zavallı, cılız insandır. Nasibi kıt insan, doğanın kendisine cimri davrandığı, yakınını sevmeye, birlikte acımaya saplanmış, cılız insandır. Nasibi kıt, acı çeken, zavallı insanların mutlu insanlara karşı doğal bir güç isteme güdüsü vardır. Yaşam kendisine cimri davrandığı için yaşamdan öç almak isteyen ama bir yandan da zayıflığı meziyet, korkaklığı alçakgönüllülük, aşağılanmaya karşı çıkmamayı sabır gibi gören nasibi kıt insan, dinin ağır bastığı bir toplumun idealidir. (Kuçuradi, 2009a, 38-39)

Sürü insanının üçüncü türü ise suya sabuna dokunmayan, hep onaylayan, kendi çıkarı tehlikeye düştüğünde her türlü şarlatanlığı yapan, “objektif” insan olarak orta

insandır. Orta insanın baş değer olarak kabul ettiği erdem ortalama olmadır. Herkesin herkesle bir olmasını isteyen orta insanın kural dışı insanlara *karşı* doğal bir güç isteme güdüsü vardır. Orta insan, kural dışı insanları kendisine zarar verecek bir şey olarak görür.

> Korku, ortada durur; burada insan hiçbir zaman yalnız değildir; burada yanlış anlamalara fazla yer yoktur; burada eşitlik vardır; burada insanın kendi varoluş biçimi bir sitem olarak değil, varoluşun doğru biçimi olarak hissedilir; burada memnuniyet hüküm sürer. Güvensizlik, istisnalara karşı duyulur; istisna olmak suç olarak tecrübe edilir. (Nietzsche, 2017, 202)

Orta insan, demokratik bir toplumun idealidir. Sadece orta insanın kendi tipini sürdürme şansı vardır. (Nietzsche, 2011b, 197)

Sıradan insan, nasibi kıt insan ve orta insanın oluşturduğu sürü insanının güç elde etme aşamaları dikkat çekicidir. Önce güç sahibi olanlardan adalet isteyen insan, sonra özgürlükten bahsedip güç sahibi olanlardan uzaklaşmayı ister. Üçüncü aşama, eşit haklardan bahsederek, üstünlük kazanamadığı sürece rakiplerinin de güçlerinin artmasını engelleme aşamasıdır. "İnsan, özgürlüğü güç sahibi olmadığı sürece ister. Güce bir kez sahip oldu mu daha fazla güç ister; bunu yapamıyorsa (hâlâ bunu yapamayacak kadar zayıfsa), adalet yani eşit güç ister." (Nietzsche, 2017, 492) Dış dünyayla bağlantılı olarak saldırgan, merhametsiz, güvensiz, bencil ve egemenliğe karşı şehvet dolu olan sürünün eşitlik istenci, gücü istemedir. Nietzsche, "Kitleler hakkında tıpkı doğa hakkında düşündüğümüz kadar duygusuzca düşünmeliyiz: Onlar türü korurlar." (Nietzsche, 2017, 476) derken, türün gücündeki büyümenin orta ve daha düşük türlerin egemenliğini garanti ettiğini, üstinsanı mümkün kılacak insanların ise türün gücü arttıkça güç kaybettiklerini ileri sürer. Bu bağlamda Darwin'i de eleştiren Nietzsche, talihlilerin yok edildiğini, daha gelişmiş türlerin yararsız olduğunu, ortalama ve ortalamanın altında olanların egemenlik kurduğunu, doğanın talihli çocuklarına karşı zalim, talihsiz olanlara karşı koruyucu olduğunu düşünmektedir. Hastaların ve güçsüzlerin daha sempatik, daha insanca, daha fazla tine sahip, değişken, çeşitli, eğlenceli ve daha kötü niyetli olmaları nedeniyle güç kazandıklarını düşünen Nietzsche, güçsüzler için koruyucu normlar getirilirken güçlülerin eğilimlerinin değersizleştirildiğini söyler ve bunu eleştirir.

> İyi huylulardan sakının! Onlarla birleşmek gevşeklik yaratır. İçgüdülerimizde bulunan savunma ve saldırı araçlarımızı kullanmamızı sağlayan bütün birleşimler iyidir. Bütün yaratıcılığımızı insanın irade gücünü test etmek için kullanmalıyız. … Zamanla emir vermeyi öğrenmeliyiz. (Nietzsche, 2017, 576)

diyen filozofa göre, daha düşük seviyede insanların daha yüce insanların varlığından şüpheye düşmeye başlaması oldukça tehlikelidir. İnsan türünün yükselmesi için sürünün arzu edilebilir bulduğu herşey, yıkılması gerekiyorsa yıkılmalıdır.

"İyilerinizin birçoğu iğrendiriyor beni, gerçekten kötüleriniz değil." (Nietzsche, 2003, 42) diyen Nietzsche'nin felsefesinde eleştirilen sürü için iyi ve kötü nedir? Mevcut ahlâk sisteminin iyi bulduğu, onayladığı, sürdürülmesini istediği "haktanırlık, alçakgönüllülük, boyun eğmişlik, herkesi eşit kılıcı kafa yapısı, orta dereceli arzular" (Nietzsche, 2011b, 113) sürüye göre iyidir; bireyi sürüden ayıran ve sürü insanını korkutan şeyler ise kötüdür. Nietzsche, özgür insan olma yolunda adım atacaklara: "Koru kendini iyilerden ve adillerden! Onlar kendi erdemini yaratanları çarmıha germekten hoşlanırlar – nefret ederler yalnızlardan." (Nietzsche, 2003, 73) diye seslenir. İyi ve kötü bir arada ve bir bedendedir. "Ağaç yükseğe, aydınlığa çıkmak istedikçe, kökü de o denli güçlü bir şekilde toprağa, aşağıya, karanlığa ve derine – kötülüğe gitmeye çabalar." (Nietzsche, 2003, 46) Ve sürü insanı, iyi ve kötü ile ilgili değerleri ve sözleri ile sürünün diğer üyelerine de zorbalık uygulamaktadır. Mevcut ahlâk sisteminin sürdürücüsü olan sürü insanı, iyi insan, Nietzsche'ye göre, sonun başlangıcıdır. Yeni değerleri yeni levhalara yazanları, kendilerini ve tüm insanların geleceğini çarmıha geren iyi insan, sadece kendisine değil, insanlığın hedefi olan üstinsan için de zararlıdır. Devletler ve toplumlar, "zümreler, evlilik, eğitim, hukuk, hepsi de yalnızca bağ[ım]lı tinlilerin onlara duyduğu inançtan alırlar güçlerini ve kalıcılıklarını." (Nietzsche, 2012, 164-165) Bağımlı tinlilerde yani sürü insanında şeylerin dört ölçütü vardır: kalıcılık, rahatsızlık vermemek, yararlılık, uğruna kurban verilen bir şey olmak.

Nietzsche'nin gördüğü insan tiplerinde, sürü insanından sonra aslanla simgelenen özgür insan vardır. "Samimiler, özgür ruhlar eskiden beri çölde otururlardı çölün efendileri olarak; oysa kentlerde iyi besili ünlü bilgeler oturur – yük hayvanları." (Nietzsche, 2003, 121) diyen Nietzsche'ye göre, özgür insan, "'İyi insan'ın 'kötü insan'dan daha değerli oluşundan kuşkulanılmamış, bir tereddüte düşülmemiş. Ya tersi doğruysa bütün bunların? Ya 'iyi'de gerileme belirtisi varsa?" (Nietzsche, 2011a, 33) sorusunu soran, ahlâkî bağlardan kopabilen, sürüden ayrılmayı göze alabilen, insan ile ilgili kendi görüşünü ve değerlendirmesini oluşturmak isteyen kişidir. "... 'Özgür tin' türünden bir tin önce mükemmelliğe varıncaya dek olgunlaşmış ve tatlılaşmıştır, en

belirleyici olayını bağlarından büyük bir kurtuluşta yaşamıştır...” (Nietzsche, 2012, XII) Özgür insan ailesinden, çevresinden, statüsünden bağımsız düşünebilen ve değerlendirme yapabilen kişidir. “O bir istisnadır, bağ[ım]lı tinliler kuraldır. ... özgür tinlinin özü, daha doğru görüşlere sahip olması değil, kendini geleneksel olandan koparmasıdır.” (Nietzsche, 2012, 163-164) Özgür insanı sürü insanından ayıran en önemli fark, yürürlükte olan ahlâkın ve bu ahlâka uygun yapılan değerlendirmelerin yanlışlığını görmesi, insanla ilgili herşeyi kalıplaşmış değer yargılarıyla değil, kendi bakışıyla değerlendirmek istemesidir.

Bir insanın özgür insan olmayı istemesi yeterli değildir. Sürü insanı olmaktan özgür insan olmaya uzanan süreçte en önemli basamak “büyük kopma”dır. Büyük kopma, insanın doğumundan sürü üyesi olduğunun farkına varmasına kadar geçen zamanda kendisini bağlayan bütün bağlardan kopmasıdır.

> ... o büyük kurtuluş apansız, bir deprem gibi gelir: Genç ruh birdenbire sarsılır, etkilenir, irkilir – kendisi de anlamaz olup biteni. Bir devindirici güç, bir tazyik hükmeder ona bir buyruk gibi: Bir istek, bir dilek uyanır, çekip gitmek, nereye ve her ne pahasına olursa olsun... (Nietzsche, 2012, XII)

Büyük kopma, yurdunu bırakıp dağlara çıkan Zerdüşt’ün yaşadığıdır. Bu kopmayı yaşayan, değerleri yeniden değerlendirmeye niyetlenen kişi, iyiyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlışı, yararlıyı ve yararsızı, zararlıyı ve zararsızı anlamaya, değerlendirmeye niyetlenir. Ama, kopma aşamasında insan nihilizme sürüklenebilir, herşeyin boş ve anlamsız, herşeyin nedensiz ve etkisiz olduğu sonucuna varılabilir. Nietzsche’ye göre nihilizm herşeyden, kendinden bile umutsuz olmaktır. Bu boşluk ve anlamsızlık duygusu kişiyi pasif nihilizme sürükler. Kişi, yaratıcı insan olma yolunda ilerlemek için bu aşamayı aşmak zorundadır. İnsan herşeyin boş ve anlamsız olduğunu düşünse bile, mevcut değer yargılarını yıkma girişiminde bulunabilir. Mevcut değer yargılarını yıkma isteği kişiyi aktif nihilist yapar, ancak bu da yaratıcı insan olmak için yeterli değildir. Sadece yıkmak istemek yetmez, aynı zamanda yeni değerlendirmeler yapmak ve yeni değerler üretmeyi istemek gerekir. Özgür insan, “dünyanın değil, ancak ‘modern dünya’nın, belli bir morali olan modern dünyanın anlamsız ve değersiz olduğunu görmüştür.” (Kuçuradi, 2009a, 61) Büyük kopmadan sonra nihilizm aşamalarından geçen ve mevcut değer yargılarının doğru değerlendirmeler sonucu oluşmadığını görüp kendi değerlendirmelerini yapan, iyiyi ve kötüyü yeniden değerlendirip iyinin ve kötünün ötesine geçen özgür insan “kendine ve

kendi erdemlerine –kendi duygularına, 'kalbine'– hâkim olmuş, kendi kendini eğitmiş, kendini kendi avucu içine almış insandır; onun kuvveti budur, kuvveti istemesi budur." (Kuçuradi, 2009a, 66) Özgür insan, yaratıcı insanın hazırlayıcısıdır.

Yeni değerler üretebilmek, yol açabilmek, yaşama hem "evet" hem "hayır" diyebilmek, Nietzsche'nin çocukla sembolize ettiği ve sıralanma düzeninin en üstüne yerleştirdiği trajik insanın, yaratıcı insanın, üstinsanın işidir. Özgür insan olma aşamalarından geçip kendini eğitebilen yaratıcı insan, çatışan bir varlıktır. "Trajik insan kendi kendisi olan insandır: kendi gözü, kendi yolu, kendi zevki, kendi değerlendirmeleri, kendi düşünceleri, kendi eseri olan insandır." (Kuçuradi, 2009a, 76) Trajik insan, iyinin ve kötünün ötesinde olan insandır. İyinin ve kötünün ötesinde olmak,

> ... geçerlikte olan moral değer yargılarını yok saymak ve bir sürünün faydasını göz önünde bulundurarak değer yargıları kurmamak demektir. ... 'İyinin ve kötünün ötesinde' olmak: kişinin, sürünün moral değer yargılarının şeylerle ilgisi olmadığını görerek, kendi gözleriyle görerek, şeyleri tabii değerlerine uygun olarak değerlendirmesi demektir. (Kuçuradi, 2009a, 87-88)

İyinin ve kötünün ötesinde olan yaratıcı insan, trajik insan, üstinsan, sürünün yararını koruyan mevcut değer yargılarını kabul etmeyip şeylerdeki değeri belirlemeye çalışan, değerleri yeniden değerlendiren insandır.

Nietzsche, sıralanma düzeninin en tepesine yerleştirdiği üstinsanın güç için verilen mücadelenin en uzun sürdüğü yerde, ormanda yaşadığını söyler. Üstinsan, üzerindeki herşeyi reddedebilen, hor görebilen, saygı ve saygınlığın getirdiği erdemlere bağlı herşeyden yoksun olan, hizmetçiler ve âletler isteyen, gerektiğinde insanları ve insanlarla kurduğu ilişkileri kullanabilen, maskesini sadece kendisiyle başbaşa olduğunda çıkaran, samimiliği zevksiz bulan, gerektiğinde yalan söyleyen, övgüden de yergiden de etkilenmeyen, kendi adaletinin hâkim olduğu bir yalnızlığı olan, ister istemez kuşkucu olan, bir halkın üzerindeki gücünü hisseden, çok çeşitli, düzensiz ve kaotik olana şekil vermek isteyen, iyinin ve kötünün ne olduğunu bilen insandır. Üstinsanların gelişimleri sırasındaki üzüntüleri, halkların ihtilallerinden, karışıklıklarından ve üzüntülerinden çok daha değerlidir. (Nietzsche, 2017, 601) En yüce insan, geleceğin yasa koyucusu olacaktır ve insanın en zor ve en yüce türü en az başarılı olacaktır. Zayıfları koruyup kollayan doğa, güçlüleri ortalama insan haline getirdiği için en çok zarar gören şey, üstinsanlar ve onların hatıraları olacaktır. Ne kadar kırılgan ve hassas olsa da üstinsan en yüksek değere sahip

insandır. “Odur, insana amaç yaratan, yeryüzüne anlam ve gelecek veren kişi: ancak o yaratır bazı şeylerin iyi ve kötü olmasını.” (Nietzsche, 2003, 239) Büyüklüğü ve yüksekliği arttıkça derinliği ve korkunçluğu da artan üstinsan, hükümdar değildir; hükümdarın ötesinde, bütün bağlardan kurtulmuş olarak yaşayan ve hükümdarları kendine araç haline getiren insandır. Sadece hükümdarlar değil bütün insanlar üstinsanı, yüce insanı, insanüstü insanı mümkün kılmaya yardım etmelidir, çünkü hedef, insanlık değil, insanüstü insandır.

2.1.3.2. Nietzsche’nin Ahlâk Görüşü

Nietzsche’ye göre ahlâk, gücü istemeyi, dolayısıyla insanın ilerlemesini olumsuz etkiler. Daha ahlâklı olmak, insanın yükselmesi ve güçlenmesini engeller. Sıradan insan ahlâklı olanı, yoksullar doğal olmayanı, sürü vasat olanı yücelttiği için ahlâklılığın tarihinde kölelerin, ezilenlerin, sıradan olanların kendi lehlerine olan değer yargılarını yerleştirmeye çalıştıkları bir gücü isteme ortaya çıkmıştır. “Korkunç bir gerçekliğin üzerine adalet, erdem ve Tanrısallık kisvesini geçirmek için yüce sözcükler ve tavırlar yarattığı için, Hristiyanlıktan kaçınılmaz bir nefretle tiksiniyorum.” (Nietzsche, 2017, 437) diyen Nietzsche, sadece Hristiyanlığı değil, devleti de eleştirir. Ona göre, devlet polisle, ceza kanunuyla, sınıflarla, ticaretle, aileyle, gücü istemeyle, savaş istenciyle, yarış istenciyle, intikam istenciyle ahlâksızlığı organize etmiştir. Devletin hizmetinde yapılan herşey insan doğasına aykırıdır. Ahlâkî yorumu eleştiren Nietzsche, eğer öğretilecekse, gelecekteki dünyanın efendilerini eğitmeyi amaçlayan bir ahlâklılığın öğretilmesi gerektiğini düşünür. Ahlâkî değerler insanın gerçek doğasına, insandaki gücü istemeye dayanmalıdır. Değerleri gözden geçiren, yeniden yaratan ve güçlü olma isteğini hayata geçirme cesaretinde olan insan, insanın ilerlemesinin bir sonraki aşamasında ortaya çıkacak olan üstinsanı oluşturacaktır. İnsanoğlunun amacı, üstinsandır.

İnsan, aşılması gereken bir varlıktır (Nietzsche, 2003, 9, 53) ve insan doğasına yakışan, güçlü, korkusuz ve acımasız olmak, yaratıcılığa ve ileriye yönelmektir. Yığın, kendini feda ederek üstinsanı bekleyecektir. “Dünyada en iyi şeyler dahi onları gösteren birisi olmazsa anlaşılmazlar: büyük adamlar der halk bu kişilere. Pek kavramaz halk büyüğü, yani: yaratıcıyı. Fakat büyük konuların tüm göstericilerini ve aktörlerini anlayacak yeteneği vardır.” (Nietzsche, 2003, 58) Üstinsan güçlü ve katı, cesur, yaratıcı

ve seçkin olacaktır. Üstinsanı sürüden ayıran, gücü istemeyle dolu olmasıdır. Aşırı gücü isteme ise beraberinde sınırlama, duyu sanrıları ve telkine açık olma gibi belirtiler getirebilir. Bu durum, yaşamın yoksullaştırılmasıdır. (Nietzsche, 2017, 513)

Nietzsche'nin insan görüşünde köle-efendi ayırımı da önemlidir. Emir veren, efendidir; emir alan ise köle. Efendinin de kölenin de kendi ahlâk anlayışı farklıdır ve yüksek kültürlerde efendi ahlâkı ile köle ahlâkının arasını bulma çabaları görülür. (Nietzsche, 2011b, 191-192)

Efendi ahlâkında kendine inanma, kendisiyle övünme, benliğe karşı olanlara, köle ahlâkına ve savunucularına alaycı yaklaşım, duygudaşlığa ve sıcak yürekliliğe hor görüyle bakma; köle ahlâkında ise karamsar bir kuşku, kendisinin ve insanlığın aşağılanması, güvensizlik, mutluluğun gerçek olmadığına inanma, yarar sağlama, korku, endişe, kendisine kötü davranılmasına izin verme esastır. Nietzsche'ye göre her köle ahlâkı hınç duygusuna, öç almaya dayalıdır. Ezilenin güçlü olana duyduğu öfke...

> Ahlâkta kölelerin başkaldırısı, hınç duygusunun yaratıcı olması ve değerler doğurmasıyla başlıyor. ... Her soylu ahlâk, kendine zafer kazanmış bir biçimde 'evet' demekten gelişirken, köle ahlâkı daha başında 'dışta' olana, 'farklı'ya, 'kendi olmayan'a 'hayır' der. (Nietzsche, 2011a, 51)

Efendi ahlâkının insanı kendisine güvenerek, açık yaşarken, köle ahlâkının insanı kendine karşı dürüst değildir. O, gizli yolları, örtülmüş olan şeyleri, açık olmayanın ferahlığını sever; sessiz kalmayı, beklemeyi, kendini küçültmeyi ve kurnazlığı bilir, ama "... soylu insanlarda kurnazlık kolayca bir zarif lüks çeşnisi ve incelmişlik kazanırken, onlarda birinci derecede var olma koşulu olarak kalır." (Nietzsche, 2011a, 53)

2.1.3.3. Nietzsche'de Güç ve Gücü İsteme

Güçsüzlükle yapılan herşeyin başarısız olduğunu düşünen Nietzsche, gücü istemeyi çözümlemeye doğadan başlar. "Doğa, dejenere olmuşlara hiçbir merhamet göstermiyorsa da ahlâksız değildir." (Nietzsche, 2017, 55) diyen filozof, ahlâklılığın doğaya aykırı olduğu görüşündedir. O, insanlar arasında fizyolojik ve moral hastaların büyümesinin ahlâklılığın bir sonucu olduğunu, insanların duyarlılığının doğaya uygun değil patolojik ve anormal olduğunu düşünür, çünkü doğada gücü isteme vardır. Duyarlılık insanın gücü istemesine aykırıdır. "İnsanın laneti yozlaşması değil duyarlı ve

ahlâklı olduğu derecedir." (Nietzsche, 2017, 89) Duyarlı ve ahlâklı insan, Nietzsche'ye göre, sürü insanıdır.

> Doğada güçlerin bir kanuna itaat ettiklerini ve itaatlerinin bir sonucu olarak her zaman aynı fenomeni gördüğümüzü düşünmek bir efsanedir. … güçsüz olan, bağımsızlık derecesini ileri süremediği oranda, güçlü güçsüz üzerinde hakimiyet kurar – burada insaf yoktur, merhamet yoktur, hatta kanunlara saygı bile yoktur. (Nietzsche, 2017, 404-405)

Ama sürü insanı, merhametli olma ve kanunlara saygı gösterme konusunda titizdir.

Nietzsche'ye göre zayıflık "gönülsüz bir karşı hareket ve "hareketin" aniliği ve kaçınılmazlığı olduğundan, belirli bir adiaphoria [kayıtsızlık] ile karakterize edilir." (Nietzsche, 2017, 49) Güçsüzlük kişiye, güçsüzler kendilerine zarar vermekte, bu durum da çöküşe neden olmaktadır. Çöküşten, yani sıradan insan olmaktan kurtuluş yolları ise "mutlak itaat, makine benzeri hareketler, ani kararlar ve hareketler gerektiren insanlardan ve nesnelerden uzak durma"dır. (Nietzsche, 2017, 50) "Hayır" kelimesini zayıflatan-tüketen, "evet" kelimesini güçlendiren, güç depolayan, güç duygusunu savunan herşeye öğretmek istediğini söyleyen Nietzsche, değerleri yeniden değerlendirirken kavramları da yeni baştan ele alır. Günümüzde de yüceltilen bazı kavramlar, ona göre, gücü istemeye aykırı anlamlar kazanmıştır. Nietzsche'nin sözlüğünde "tolerans", evet ve hayır deme yeteneksizliği; "sempatinin genişliği", aldırışsızlık, tuhaflık ve patolojik alınganlık; "objektiflik", şahsiyet eksikliği, istenç eksikliği, sevme beceriksizliği; "tutku", düzensizlik ve ölçüsüzlük; "derinlik" karışıklık ve sembollerin kaosu anlamına gelmektedir. Sıradan insanı özgür ve yaratıcı insandan ayıran, bu kavramlara yüklediği anlamlardır. Nietzsche, "idealler"e karşı da çok şüpheci ve kötü niyetli olduğunu belirtir ve "Daha yüce duyguların nasıl talihsizlik ve insanın değer kaybının kaynağı haline gelebileceğinin farkında olmuş olmak da benim pesimizmim." (Nietzsche, 2017, 75) der.

Nietzsche'nin gücü isteme konusundaki görüşleri incelenirken "güç"ten ne anladığının yanısıra "istenç"ten ne anladığına da bakılmalıdır. Nietzsche'ye göre "istenç, arzularına efendisiymiş gibi muamele eden ve ona yolunu ve ölçüsünü veren şeydir." (Nietzsche, 2017, 78) Güçlü bir istenci içinde besleyen kişinin her zamankinden daha elverişli fırsatlara sahip olduğunu düşünen Nietzsche, hakikat istenci konusunda da farklı düşüncelere sahiptir. Ona göre hakikat istenci, yaratma istencinin güçsüzlüğüdür. O, belirli bir türün kendisini koruması ve gücünü artırması için hakikat anlayışının

hesaplanabilir olması ve sabit olanlardan yeterince kopması gerektiğini söyler. Hakikat, bilimlerin hakikat diye sundukları olmak zorunda değildir, hakikatin ölçütü güç duygusunun artırılmasına dayanır. "Güç duygusu, mücadele duygusu, direnç duygusu, bizi burada direndiğimiz bir şey olduğuna inandırmaktadır." (Nietzsche, 2017, 352) diyen filozofa göre bir güç miktarı, ürettiği ve direniş gösterdiği etkiyle tanımlanır, çünkü gücü isteme kendini sadece direnişlere karşı gösterebilir, bu nedenle de kendisine direnenleri arar. "… artış duygusu, daha güçlü oluş duygusu, sanki bizzat mücadele dahilinde, gerçek ilerleme dahilinde yararlılıktan uzakmış gibi görünmektedir: mücadele istenci bu duygudan kaynaklanır." (Nietzsche, 2017, 414)

Egemen, biçimlendirici ve emredici güçlerin güç sınırlarını sürekli geliştirdikleri ve bu sınırlar içinde basitleştirdikleri organik süreçlerde gücü isteme olduğunu düşünen Nietzsche, nasıl ki bir hayvanda bütün dürtüleri gücü istemeye kadar geriye doğru takip etmek mümkünse, organik yaşamın bütün fonksiyonlarını da yine gücü istemeye kadar geriye doğru takip etmenin mümkün olduğu görüşündedir. Ona göre gücü isteme, mal mülk, alet, itaat edenler ve efendiler istenci olarak uzmanlaşır. Bunun en iyi örneği bedendir. Bedende daha güçlü olan istenç, daha güçsüz olan istenci yönetir. Nedensellik sadece istencin istenç üzerindeki nedenselliği bağlamında mümkündür, bunun dışında bir nedensellik türü yoktur. Yaşam olarak gücü istemeyi incelerken bedene odaklanan ve hücreler ve dokular arasındaki mücadeleyle bedenin de kendi içinde aristokratik bir yapı sergilediğini ifade eden Nietzsche'ye göre, daha yüksek türün daha alt türe boyun eğdirmesi gibi, dokular da hücrelere boyun eğdirmek ister. Beslenme, yine gücü istemenin sonucudur. Üreme ise güçsüzlükten dolayı meydana gelen bir parçalanmadır. Sürü insanı üremek, çoğalmak, çoğalarak gücünü artırmak ister, yaratıcı insan ise üremeyi güç toplama aracı olarak görmez. Nietzsche'ye göre nicelikten başka bir şeye önem vermeyen mekanikçi yorum, güç toplama süreçlerini açıklayamaz, çünkü güç nicelikte değil nitelikte bulunur. Ona göre evrim, halk kitlelerini aletleri olarak kullanacak en güçlü bireylerin meydana getirilmesinden oluşur. (Nietzsche, 2017, 420) "Beden büyük bir akıldır, bir anlamı olan çeşitlilik, bir savaş ve barış, bir sürü ve bir çoban. ... Ben sizin yolunuzdan gitmiyorum, ey bedeni küçük görenler! Sizler üstinsana giden köprü olamazsınız!" (Nietzsche, 2003, 35-37) diyen Nietzsche'ye göre, yaşamda olduğu gibi bedende de bütün eylemler bir şeyin üstesinden gelme, bir şeyin efendisi olma olduğu ve güç duygusunu artırdığı için haz ile bağlantılıdır. Yaşamdaki ve bedendeki bütün

mücadele, gücü artırma amacına dayanır. Güç artırma istenci yaşam fenomenine, beslenme, üreme ve kalıtıma, toplum, devlet, gelenek ve otoriteye özgüdür. Yaşamın bütün süreçleri güç toplama istencine bağlıdır. Kendini koruma duygusu bile gücü artırma isteğidir. Her canlı kendini korumak için değil, daha fazla olmak için elinden geleni yapar. "Bedene duyulan hor görmeden daha tehlikeli bir sapınç var mıdır?" (Nietzsche, 2017, 622) diye soran Nietzsche, bedeni sadece korunma bağlamında değil, büyüme, üreme, beslenme açısından da gücü istemeyle bağlantılı olarak ele alır. O, gittikçe daha az güçle daha fazlasını kazanan tutumlu ve uzak görüşlü bir ekonominin büyümeyi oluşturduğunu düşünür.

Nietzsche, bütün amaçların, hedeflerin, anlamların bütün olaylara özgü bir istenç olan gücü istemenin ifade tarzları ve değişimleri olduğunu söyler. Amaçlara, hedeflere sahip olmak, daha güçlü olmayı, büyümeyi ve bunları yapabilmek için araçlara sahip olmaya istemekle aynı şeydir. Ancak böyle bir istemeye sahip olmak arzu etmek, çabalamak, talep etmek değildir; bunlardan emir verme etkisiyle ayrılır. İtaat ve emir verme ise mücadele biçimleridir. Emir verme yetkisi olan hükümdarlar, kullarını yararlı ve itaatkâr hale getirme özelliklerini yönetebilme içgüdüsüne sahiptir.

Bireysellik, gücü istemenin ılımlı ve bilinçsiz bir biçimidir. (Nietzsche, 1968, 411) Özgürlükle karıştırılmaması gereken bireyselliği grupların oluşumu takip eder. Birbirine yakın eğilimler bir araya gelip güç merkezlerini oluşturur. Bu güç merkezleri arasında savaş, çatışma, anlaşmazlık, diğerinin güçlerinin farkında olma, yakınlaşma ve sonunda da sıralanma düzeni meydana gelir. Nietzsche, herkesin herkesi ve herşeyi yargılayabildiği bir çağda varoluşun koşullarını kaybetmemek için, kendini sıralanma düzenini tekrar oluşturmak zorunda hisseder. Ona göre sıralanmayı belirleyen ve ayırt eden, sadece bir miktar güçtür. Doğal haliyle insan, fiziksel açıdan en zayıf, en güçsüz yaratıkların egemen hale gelip akılsızlara boyun eğdirmesinin en iyi örneğidir. Eşitliğin sonucu, bütün sıralanma düzenlerinin yok olmasıdır. Sıradan olanların egemen olmak için birleştiği her yerde daha yüce insanların kitlelere savaş ilân etmesi gerekir. Ona göre, "ahlâklılık" diye adlandırılan köle değerlendirmeleri ve sıradanlık reddedilmeli, çöken ırklar imha edilmelidir. (Nietzsche, 2017, 545) Daha yüce bir tür yaratma aracı olarak dünya üzerinde egemenlik amaçlanmalı, güçlüleri güçlendirecek, tükenmişleri yok edecek, bireyi kitlelere tercih edecek bir doktrin bulunmalıdır. "Rütbe [sıralanma] düzeniyle ilgili ilk soru: insanın ne kadar yalnız veya ne kadar sürü halinde yaşadığıdır."

(Nietzsche, 2017, 561) Yalnız yaşamak, sıralanma düzeninin üst seviyelerindeki insanın özelliğidir. Sürü halinde yaşayan insan bu düzenin alt basamağını oluşturur. Azimlilik sadece gücü istemenin bir sonucudur. Daha güçlü olma, azimlilik gibi görünen bir düzenleme sürecini gerektirir ve bütün olaylarda olduğu gibi insanlar arasında da gücü temel alan bir sıralanma düzeni organize edilmelidir. Değerleri belirleyen, bin yılların istencini en yüce doğalara yön vererek yönlendiren insan, sıralanma düzeninin en üst seviyesindeki büyük insandır.

Nietzsche, insanların tanrı inancını güç duygusuna bağlar. Bir insanın aniden ve ezici bir biçimde güç duygusuyla dolduğunda kendinden şüphe duymaya başladığını, kendini şaşırtan bu duygunun nedeni hakkında kendi başına düşünmeye cesaret edemediğini, bu duyguyu açıklamak üzere tanrısallığı öne sürdüğünü düşünür. İnsan, kendini olduğu gibi, sahip olduğu bütün güçlü dürtülerle kabul etmeye cesaret edememiştir. Oysa "kendimize inanmak en güçlü pranga ve en üstün giysi – en güçlü kanattır." (Nietzsche, 2017, 126) Tanrı inancı insan kibriyle bağlantılıdır. İnsan kendini mümkün olduğunca küçük düşmemiş hissetmek istediği için, otoriteyi mümkün olduğunca yüceltmeye çabalar. Bu nedenle, otoriteyi tanrısallaştırır. Tanrı inancı da böyle bir duygu durumunu temel alır. Otorite ne kadar yüceyse, insan bu otoriteye itaat ederken kendine karşı o kadar az sorumludur. (Nietzsche, 2017, 115-117) Filozofa göre, bir inancın, güçlü bir kanaatin kökeni psikolojik bir sorundur. İnsan tanrıya veya başka bir şeye ne kadar inanırsa inansın, inancın gücü hakikat için bir ölçüt oluşturmaz. İnançsızlık ise izin verilmiş tin özgürlüğü olarak gücü istemenin dışavurumudur. İnsandan daha üstün bir varlık olduğu düşünülen bir tanrıya inanmak da inançsızlık da aslında kişinin kendisine inanması, kendisini yüceltmesidir. İnsan, kendisinden daha yüce olduğunu düşündüğü bir tanrıyı ne kadar yüceltirse kendisini de o kadar yüceltmektedir. İnançsızlıkta da benzer bir durum vardır. Tanrı inancı olmayan insan, kendine ya da genel anlamıyla insana inanmaktadır. Her iki durumda da yüceltilen, insandır ve insanın yüceltilmesi, gücü istemenin dışavurumudur.

Tanrı inancının yanısıra dine ve din insanlarına da eleştiriler yönelten Nietzsche, Hristiyanlığın köle ahlâkını yücelttiğini düşünür; felsefeyi, dini ve ahlâklılığı çöküşün semptomları olarak görür. Rahipler ise en yüce insan kabul edildiğinin, hükmettiğinin, doğruluğundan şüphe edilmez olduğunun, vazgeçilmezliğinin, gücü değiştirilemez ve değeri düşürülemez en güçlü insanlar olduğunun bilinmesini isteyen kişilerdir.

(Nietzsche, 2017, 118-119) Gaddarlıkları manevî bir maskeyi gerektiren güçlü ihtiyaçları olan rahipler ve kilise, köleliğin dönüşmesine neden olmuştur. Kilisenin gölgesinde kölelik din maskesi altında gizlenmiş, ahlâklılıkla yüce bir nitelik kazanmıştır, yani kilise ve din, sürü ahlâkını desteklemiştir.

Sadece kilise ve din değil, yirminci yüzyılda Frankfurt Okulu filozoflarının üzerinde ısrarla duracağı ilerleme düşüncesi ve modernizm de Nietzsche'nin eleştirilerinden payını alır. Nietzsche de, ilerleme adı altında insanların daha küçük ve daha yönetilebilir hale getirilmek istendiğini söyler. İlerleme düşüncesi ve modernizm dinin yaptığını yapar ve köleliği, köle ahlâkını yüceltir. (Nietzsche, 2017, 109) Ona göre, modern insanı karakterize eden herşeyde bir çöküş vardır. Modern dönem ve demokratik rejimler gücü istemeden nefret eder, onu küçümsemekten, karalamaktan beslenir. Değerleri yeniden değerlendirmeyi amaçlayan Nietzsche, değerler dünyası ile ilgili görüşlerini açıklarken, yaşadığı dönemde insan üzerinde hüküm süren değerleri ellerinde tutanların talihliler, seçkin türler değil, çökmüş türler olduğunu düşünür. Ona göre, değerin objektif ölçüsü, çoğaltılmış ve organize edilmiş gücün miktarıdır. Modern insanı karakterize eden herşeyde görülen çöküş ise aynı zamanda sınanmamış bir kuvvetin ve ruh gücünün işaretlerini barındırır. "İnsanın gitgide artan küçüklüğünü meydana getiren aynı nedenler, daha güçlü ve daha nadir bulunan bireyleri büyüklüğe iter." (Nietzsche, 2017, 97) Yani, aynı belirtiler çöküşü olduğu gibi gücü de gösterebilir ve güç işaretleri yanlışlıkla zayıflık olarak yorumlanabilir. Çöküş gibi güç de iki yönlüdür. İyi ya da kötü bir insanın gücü olmasından bağımsız olarak güç anlayışı her zaman hem yardım etme hem zarar verme yeteneğini kapsar. Ve bazen insan kendisine saygı gösterebilmek için kötü şeyler yapabilecek durumda olmalıdır. (Nietzsche, 2017, 207) Bazen bireyin yaşamında yararlı olan ve onun daha uzun yaşamasını sağlayan şey, gücünün ve ihtişamının aleyhine olabilir. Eksiklik olarak görülebilecek bir şey bireye büyük bir yarar sağlayabilir.

Nietzsche, bilgi-güç ilişkisi konusunda Francis Bacon'ın "*Bilmek egemen olmaktır*." görüşüne yakın bir görüşe sahiptir. Ona göre bilgi, güç aleti olarak çalışır ve aralarında doğru orantı olduğundan, güç arttıkça bilgi, bilgi arttıkça güç artar. Bilginin yaşamı korumak için gerekli olandan fazla artması yakışıksızdır. Bilgelik gücü istemenin ötesine geçme girişimidir. Gücü isteme küçüldüğünde, azaldığında, kaybolduğunda bitkinlik ortaya çıkar. Bitkin olan, sükûnet ister, huzur, dinginlik, gevşeme ister; zengin

ve canlı olansa, güç duygusunun daha geniş alanlara yayılmasını ister. (Nietzsche, 2017:s. 448) Bilgelik, bitkinlikten beslenir, hayata düşmandır ve saygınlığını yitirmiştir. (Nietzsche, 2017, 396) Dünyanın geçici olduğunu düşünen dindarların, sofuların, dünyadan el etek çekenlerin her söylediğine hayır demek gerekir.

Peki, hayat nedir? Nietzsche'ye göre hayat, "bir şeylere giden bir araçtır; gücün büyüme biçimlerinin bir dışavurumudur." (Nietzsche, 2017, 449), "ortak bir beslenme tarzıyla birbirine bağlanmış güçlerin çeşitliliği"dir (Nietzsche, 2017, 411), "içsel durumların dışa uyarlanması değil içeride çalışan ve dışarıda olanları gittikçe daha fazla dâhil eden ve zor kullanarak kontrol altına alan gücü istemedir." (Nietzsche, 2017, 433)

Bilgi-güç ilişkisi konusundaki düşüncelerini bilimsel bilgi üzerinden daha açık hale getiren Nietzsche, bilimsel bilginin temel aldığı ilkelerden biri olan nedensellik ilkesini de eleştirir. Bu ilkeyi eleştirirken Hume'a hak vererek, durumların ardışıklığının aralarında dolaylı olarak nedensel bir ilişki olduğu anlamına gelmediğini, bir olayın bir başka olaydan ne etkilendiğini ne de bir başka olayı etkilediğini söyler.

> Güç, gerilim, direnç duygusunu, yani eylemin başlangıcını oluşturan bir kas duygusunu neden olarak yanlış anladık ya da şunu veya bunu yapma istencini neden olarak kabul ettik, çünkü bu hareketi bir eylem takip ediyordu–neden, yani. (Nietzsche, 2017, 358)

der ve neden-etki bağlantısına dair alışkanlıktan kaynaklanan görüşün yanlışlığını vurgulayarak aradaki ilişkinin "eşit güçte olmayan iki element arasında bir güç mücadelesi" olduğunu belirtir. (Nietzsche, 2017, 406) Ona göre, doğada nedenselliğe dayalı bir kanun yoktur, sadece gücü isteme vardır.

> Bir şey başka türlü değil de böyle oluyorsa, bu dolaylı olarak bir prensibin, bir kanunun, bir düzenin varolduğuna işaret etmez, aksine özü başka güç miktarlarına karşı güç uygulanmasından oluşan güç miktarlarının iş başında olduğunu gösterir. (Nietzsche, 2017, 441)

Yani, bir şey başka türlü değil de olduğu gibi oluyorsa, orada güçler çatışması vardır.

Hermeneutik konusundaki görüşleriyle de dikkat çeken Nietzsche, "Bir miktar gücün kendini her halükârda belirlemesi ve iletmesi, onu "özgür olmayan istenç" haline getirmez: onu ilk kez olayların içinde yorumlayan biziz." (Nietzsche, 2017, 360) diyerek gücü istemenin özgür istenç olduğunu vurgular. Ancak özgür istenç olarak gücü isteme

onu yorumlayanlar tarafından farklı yorumlanabilmektedir. "O zaman kim yorum yapıyor?" sorusu ise cevapsızdır, çünkü "yorumun kendisi gücü istemenin bir biçimidir, ani heyecan olarak vardır (ama bir "varlık" olarak değil, bir süreç, bir oluş olarak vardır.)" (Nietzsche, 2017, 365), çünkü yorum bir şey üzerinde egemen olmaktır. Bütün yorumlar gibi bütün anlamlar da gücü istemedir.

Nietzsche, dünyaya ilişkin yorumların ne dereceye kadar egemen dürtülerin semptomu olduğunu sorgularken dört farklı görüşü ele alır. Dünyanın sanatsal, bilimsel, dinsel ve ahlâkî görüş açılarını eleştirirken hepsinin yaratıcı ve egemen güçler, en yüce mahkemeler olarak görülmek istemelerinin ortak yönleri olduğunu, bu dürtülerin ya birbirine karşıt ya da birbirine tâbi olduğunu, hepsinin birden tatmin aradığı yerde ise çok sıradan bir insanın ortaya çıkacağını söyler.

Gücün mutlulukla ilişkisini çözümlerken her canlının ulaşmaya çalıştığı varsayılan bireysel mutluluğun yerine gücü ileri süren Nietzsche'ye göre mutlu olmak için değil güç için, gücün artırılması için çaba harcanmaktadır. Ebedî mutluluk ancak psikolojik bir saçmalıktır. Yaşamın ne tür bir çaba ve gerilim olduğunu anlamak için bir formülün sadece insana değil doğadaki varlıklara da uygulanabilmesi gerekir. "… Bir ormandaki ağaçlar birbirleriyle ne için mücadele ederler? Mutluluk için mi? –Güç için!–" (Nietzsche, 2017, 449) diyen filozofa göre, insanlık tarihi mutluluğun değil gücün artışının tarihidir. Adalet ve kanun karşısında eşitlikle gerilim, düşmanlık ve nefretin feshedileceğini ve mutluluğun bu şekilde artacağını varsaymak hatadır.

Mutluluk için değil, güç için çabalayan insandaki haz duygusu da Nietzsche'nin odaklandığı konulardan biridir. Ona göre haz, güç duygusunun ritmik engellerle ve direnişlerle uyandırılmasıdır. Hazzı yaratanın ne olduğu güç derecesine bağlıdır. Büyük bir güç harcanarak yapılacak bir eylem, kişiye heyecan ve haz verebilir. Bu aynı zamanda kişide acıya da neden olabilir. Haz, bir yanıyla acıyı da kapsar. Acı sinir siteminin bir hastalığıyken, haz bir hastalık değildir.

> Hatanın ve mukadderatın ölçüsü, bir gücün efendisine karşı göstermeye çalıştığı dirençle birlikte büyümelidir; ve bir güç, kendisini ancak kendisine karşı direnene bağlı olarak artırabildiğine göre, her eylemde ister istemez bir keyifsizlik [memnuniyetsizlik] bileşeni vardır. Ne var ki bu keyifsizlik [memnuniyetsizlik] yaşamın yemi olarak hareket eder ve gücü istemeyi kuvvetlendirir! (Nietzsche, 2017, 443)

Haz ise istencin tatmin edilmesinde değil, ileriye doğru atılmasında ve yoluna çıkan herşeye tekrar tekrar hâkim olmasındadır. Haz duygusu, gücü istemenin rakiplere ve kendisine direnenlere sahip olmadığı sürece tatmin olmayacağı bilgisinden beslenen bir sonuçtur sadece. Asıl olan, gücü istemedir. Her organizma, daha güçsüz olanı ezerek kendi gücüyle erişebildiği kadarına erişir ve kendi içinde haz alır. Haz, gücü istemenin olduğu yerde vardır. Nietzsche iyi insanların neden bize rahatsızlık vermediğini sorgular ve yanıt verir:

> Çünkü onlara karşı savaşmak zorunda değiliz, bizde güvensizlik yaratmazlar, dikkat etmemiz gerekmez, gücümüzü ve haşinliğimizi sıraya koymamız gerekmez: Tembelliğimiz, iyi mizaç, havailik, iyi zaman geçirme. İçimizden yansıttığımız ve iyi bir insana nitelik olarak, değer olarak verdiğimiz, içimizdeki bu hoş duygudur. (Nietzsche, 2017, 222)

Çünkü iyi insan, güçsüz insandır, iyilik isteyen insan, sürü insanıdır.

Gücü isteme, kendisine direnen başka güçleri ister. Bu direnç, bazen yasaklamayla kendini gösterir. Yasaklayan her güç, Nietzsche'ye göre, kötü vicdan yaratır; yasaklamaya gönüllü olarak değil, katılmak zorunda olduğu için katılanların karakterini kötüleştirir. Suç ise sosyal düzene karşı isyan anlayışı ile ilişkilidir. Bir isyancı, toplumda savaş açılması gereken şeyler bulup sıradan insanı uykusundan uyandırdığı için bastırılabilir, ama bu durum onun değerini düşürmez, hatta isyancının ödüllendirilmesi bile gerekebilir, çünkü isyanda aşağılık bir şey yoktur. Hayatını, özgürlüğünü ve onurunu riske atan cesaretli bir insan olarak isyancı cezalandırılırsa, bu cezadan toplum düşmanı olarak çıkar. İsyancı, toplumda savaş açılması gereken şeylere karşı sıradan insanı uyandırma gücüne sahip olduğu gibi bu gücün kendini gerçekleştirmesinden de zevk alan kişidir. Bu yönüyle, başkaldıran, isyancı insan, Nietzsche'nin özgür insanıdır.

Nietzsche biçimlendirici güçlerin acı dolu bir çarpışma içinde olduğunu düşünür. Bu çarpışma ve dolayısıyla kendini var edebilmek için kendine direnen güçleri arayan bir gücü isteme için çatışma kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle, düşünceler arasında da egemenlik mücadelesi olduğu söylenebilir. Çatışma sonrasında bir düşüncenin geçerliliğini yitirmesi değil, gücü istemenin geriye itilmesi söz konusudur. Güçlerin çatışması ve birinin diğerine/diğerlerine üstün gelmesi ise değişimi oluşturur. Düşünceler gibi tutkular da çatışabilir. Tutkular arasında bir tutku egemen olana kadar parçalanmaya, aldatmaya, çoğalmaya, içsel çelişki ve tahribata neden olan bir çatışma yaşanabilir. En

yüce insan, dayanılabilecek en büyük kuvvette en çok dürtüye sahip olan insandır. Bu dürtüler, içgüdüler güçlü bir şekilde çelişirken kontrol altında da tutulabilmelidir. En yüce insan, dürtüleri, içgüdüleri, tutkuları, düşünceleri birbiriyle çatışırken kendi içinde bu çatışmayı çözebilen ve kontrol edebilen kişidir. İnsan acı dolu gerilimler yaşadığı ve saldırıya açık olduğu zamanlarda daha da güçlenmek ve katılaşmak için savaşı seçmelidir. Tarih, güçlü ırkların birbirlerini savaşla, güce susamışlıkla, güçlü heyecanlarla, maceracılıkla yok ettiğini insanlara göstermektedir. Artık biriktirilemeyen ve aşırı gerilim nedeniyle tinsel rahatsızlık yaratan güç, savaşın temelini oluşturur ve güçlü ırklar birbirlerini harap eder. Çatışma sonrasında tükenmişlik ve uyuşukluk dönemi başlar; güçlüler güçsüz ve istençten yoksun hale gelirler.

Nasıl daha güçlü olunabilir? Kararları yavaş alarak, bu kararlara sıkıca bağlanarak… Güçlülerin güçsüzlere, talihlilerin talihsizlere, sağlıklı olanların dejenere olanlara ve kalıtsal hastalıkları olanlara karşı korunması gerektiği tezinin temelinde bu fikirler vardır. Filozofa göre, "Bu dünya gücü istemedir – ve başka hiçbir şey değildir! Ve siz kendiniz de bu gücü istemesiniz – ve başka hiçbir şey değil!" (Nietzsche, 2017, 651)

2.1.3.4. Nietzsche'de Sanat ve Güç İlişkisi

Nietzsche, Hristiyanlığın, ahlâklılığın ve insanı edilgen hale getiren felsefelerin insanın çöküş biçimleri, bu çöküşü engelleyecek karşı hareketin ise sanat olduğu görüşündedir. (Nietzsche, 2017, 500) Nietzsche'ye göre sanat, insanda doğanın bir gücü olarak görünür ve insanın üzerinde önsezilere sahip olma ve heyecan dolu bir duruma gelme içtepisi olarak tasarrufta bulunur. Gündelik yaşamda rüyada ve sarhoşlukta kendini gösteren bu durumlar sanatta en üst derecesine ulaşır. Rüya insanın içindeki önsezi, çağrışım ve şiirsellik güçlerini; sarhoşluk ise jest, tutku, şarkı ve dans güçlerini serbest bırakır. Sarhoşluk duygusu, güç artışının karşılığıdır, yüceltilmiş bir güç duygusudur. İyi sanatçılar güçlüdürler, enerjiyle doludurlar, hiçbir şeyi olduğu gibi değil daha dolu, daha basit, daha güçlü görürler. Bu nedenle, hayatları gençlik, canlılık ve sarhoşluk içermek zorundadır. Sarhoşluğun yüceltici gücünün doruk noktası ise aşktır ve âşık, daha değerli, daha güçlüdür. Âşık olanlar, âşık olmayanlara oranla daha eksiksizdir. "Ağırbaşlı olanlar, güçsüz, bitkin olanlar, tükenmiş olanlar, kurumuş olanlar (örneğin bilginler) sanattan

hiçbir şey alamazlar, çünkü başlıca sanatsal güce, bereket baskısına sahip değildirler." (Nietzsche, 2017, 503) Sanatsal yaratıcılığın gerektirdiği coşkuya, duygu yoğunluğuna, canlılık ve sarhoşluğa sahip olmadıklarından ne bir sanat eseri yaratabilir ne de yaratılan sanat eserlerinden bir şey alabilirler. Gerçek sanat eserleri kuvvet verici ilâç gibidir; gücü, güç duygusunu, arzuları alevlendirir. Sıradan insan için zararlı ya da hastalıklı olan şeyler, sanatçı yani yaratıcı insan için doğaldır, çünkü sanatçı sıradan insan değildir. O hâlâ güçlü olan bir ırka aittir.

Sanatçı, hayatın kokusunu unutmayan, bu dünyada olanları seven, duyularını seven insandır. Sanat, hayatı inkâr etme istencinin tek karşıt gücüdür. (Nietzsche, 2017, 538) Sanatçının kokusunu unutmadığı ve sevdiği hayat, Nietzsche'nin yaşadığı dönemin hayatı değildir. Yaşadığı dönemin sanatını "zulmetme sanatı" olarak gören Nietzsche, gerçek sanatın yaratıcısı olan sanatçının güç duygusuyla dolu olduğunu ve güç duygusunda da sanatçı zaferi olduğunu düşünür. Şüphe uyandıran ve korkunç şeyleri sunmak sanatçıda güç ve ihtişam içgüdüsüdür. Sanatçı şüphe uyandıran ve korkunç şeylerden korktuğu için değil, kendini bu yolla daha güçlü hissedeceği için yaratır. Sanatçı, sıralanma düzeninin üst sıralarında yer alır, ancak bütün sıralanma düzenlerinin dışında olan bir şey vardır: güzellik. "Eğer güç lütfeder ve görünür olursa: güzellik derim ben buna." (Nietzsche, 2003, 140) diyen Nietzsche'ye göre, güzellikte karşıtlıklar uysallaştırılır. Güzellik, gerilimsizdir, onda artık şiddete ihtiyaç duyulmaz, herşey onu izler, ona itaat eder. Güzelliği yaratan sanatçının gücü istemesini tatmin eden şey budur. Güç duygusu olağandışı genişlediğinde mükemmellik mümkün olur. Mükemmellik sanatçıyı zenginleştirir ve bütün sınırları aşması gerektiğini ona hatırlatır. Nietzsche sanat konusunda şu çok önemli soruyu sorar. "Sanat, gerçekliğe duyulan tatminsizliğin bir sonucu mudur? Ya da zevk alınan mutluluğa duyulan minnettarlığın dışavurumu mudur?" (Nietzsche, 2017, 530) Sanatçı gerçeklikle yetinemediği için mi sanat eseriyle yeni dünyalar kurar, yoksa gerçeklik sanatçıyı mutlu ettiği ve sanatçıda minnet duygusu uyandırdığı için mi sanatçı sanatsal yaratıya yönelir? Nietzsche bu sorunun yanıtını açıkça vermez, ama sanatın pesimizmden daha güçlü, gerçekten daha tanrısal bir şey olduğunu söylemesi, sanatı gerçekliğe karşı duyulan tatminsizliğin bir sonucu olarak gördüğünü düşündürür, yani, dünyayla ve dünyanın insana sunduğu gerçeklikle yetinemeyen sanatçı, gücünü hissetmek ve hissettirmek için eser ortaya koymak zorundadır.

Görüldüğü gibi, güç kavramı hem gündelik yaşamda ve gündelik dilde hem de felsefe tarihinde farklı biçimlerde ele alınmış, özellikle Nietzsche bu kavramı insan ile bağlantısında değerlendirmeye, çözümlemeye çalışmıştır. Nietzsche'nin insan, ahlâk ve sanat görüşünün temelinde güç kavramı ve insanın gücü istemesi vardır. Gücü isteme, kişide ve topluluklar arasında çatışmalara neden olmuş, bu çatışmalar da edebiyat metinlerinde karşılığını bulmuştur. Okunan edebiyat metinlerindeki çatışmaların hangi tür gücü istemekten kaynaklandığını belirlemek, metinlerin görünen arkasındaki anlamlarına ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

BÖLÜM 3. ÇATIŞMA

3.1. Çatışma Kavramı

Çatışma psikoloji, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve etik açısından incelenebilecek bir kavramdır. İnsanın kendisiyle, çevresindeki diğer insanlarla, üyesi olduğu toplumla ya da toplulukların birbirleriyle çatışmaları pek çok bilim alanının konusu olmuştur. Sadece Yunan ve Roma mitolojilerinde değil, neredeyse bütün uygarlıkların mitolojilerinde belirleyici rol oynayan çatışma, varlığa ve insana özgüdür. "İnsanların farklı ilgilerinden, düşüncelerinden, inançlarından ve gereksinimlerinden kaynaklanan doğal anlaşmazlık" (Bilgin, 2008, 16) olarak tanımlanabilecek olan çatışma,

> eylemlerin, amaçların ya da fikirlerin algılanan uyumsuzluğudur. İster savaş içindeki uluslardan, ister toplum içinde birbirine kin besleyen kültürel gruplardan ya da bir ilişkide tartışan çiftlerden bahsediyor olalım, çatışmanın öğeleri hemen hemen aynıdır. İnsanlar her durumda, istenmeyen sonuçlar doğurabilecek potansiyel olarak yıkıcı süreçlerin tuzağına düşürülmüş hale gelir. (Myers ve Dewall, 2017, 562)

Myers ve Dewall'ın vurguladığı gibi, yıkıcı süreçleri başlatan ve yıkıcı sonuçlar yaşanmasına neden olabilen çatışma "karşıtların itişmesi" olarak da tanımlanır. (Hançerlioğlu, 2016, 246) Karşıt tarafların bazen değer yargıları, duyguları, düşünceleri, bazen çıkarları çatışır. Taraflar arasında etnik ya da dinsel çatışmalar yaşandığı da görülür. Bu çatışmalar açık ya da örtük şekilde olabilir.

Çoğunlukla olumsuz çağrışımları olan çatışma her zaman olumsuz sonuçlar doğurmayabilir.

> Johnson ve Johnson (1991)'a göre çatışmalar, kişiler arasındaki ilişkilerin güçlenmesine ve zenginleşmesine olanak sağlar, başkaları ile ilişki kurma sürecinde güdülenmeyi artırır, hayatı ilginç ve eğlenceli kılar, tekdüzelikten kurtarır, merak duygusu uyandırır, kendimizi tanımamıza ve değişime ne kadar çok gereksinimimiz olduğunu anlamamıza yardım eder. Çatışmalarla yapıcı bir yolla başa çıkma becerileri, kişinin meslek başarısını ve yaşam kalitesini artırır. (Aktaran: Ozan Demir, 2009, 28)

Daha çok günümüzde yaşanan çatışmalardan yola çıkılarak yapılan bu çıkarım kişilerarası çatışmalar için geçerlidir. Günümüzde kişiler arasında yaşanan çatışmaların gelişmeye ve olgunlaşmaya zemin hazırladığı, kişinin kendini aşmasını, potansiyelini gerçekleştirmesini sağladığı, kişiyi uyanık ve zinde tuttuğu, böylece kişinin başarısını artırmada olumlu rol oynadığı söylenebilir. Her ne kadar kişilerde strese, emek, para ve zaman kaybına neden olsa da, kişiler arasındaki çatışma ve anlaşmazlıklar baş edilmesi gereken sorunları ve güçlükleri görünür kıldığından, ilerlemenin ve yenilenmenin ön koşulu haline gelmiştir.

> Doğada, toplumsal hayatta ve insan düşüncesinde, olgunlaşma, birbirini karşılıklı olarak reddeden karşıt yönler veya eğilimler gösterir. Karşıt eğilimlerin mücadelesi eski biçimlerin yıkılarak yenilerinin ortaya çıkmasını sağlar ki, işte gelişmenin kanunu budur. (Bakır, 2009, 210)

Gelişmenin çatışmayla mümkün olduğu, çatışmanın gelişmeye evrildiği düşüncesi, çatışmaya olumlu bir anlam ve görev yüklemektedir, ancak yaşanan her tür çatışmanın gelişmeye temel oluşturduğunu söylemek her zaman mümkün değildir. Örneğin, farklı ülkelerin millî çıkarları için yaşadıkları siyasal çatışmalar çoğu zaman insanlığın ilerlemesine katkıda bulunmamış, bazen büyük yıkımlara ve ilerleme yerine gerilemelere neden olmuştur. Yirminci yüzyılda yaşanan dünya savaşları, insanlığı ilerletmemiş, bazı bakımlardan insanlığın geriye gitmesine yol açmıştır. Bir yandan bu savaşlar nedeniyle insan olmanın anlamı sorgulanır hale gelmiş, diğer yandan insanın türdeşine verdiği zararlar ve zarar vermekten, öldürmekten duyduğu zevkin nedeni merak ve araştırma konusu olmuştur. Kısacası, kişilerarası çatışmanın olumlu yönleri olmakla birlikte toplulukların birbiriyle yaşadığı çatışma insanlar için o kadar da geliştirici olamamıştır.

İnsandaki çatışmalar, doğasındaki çatışmalarla ilişkilidir. İnsan bir çatışmalar varlığıdır. Bazen kendisiyle, bazen başka insanlarla, bazen toplumun belirlediği normlarla ve bu normların temsilcileriyle çatışan insan, hayatta kalmak ve mutlu olmak için bu çatışmalarla başa çıkmak zorundadır. İnsanın doğasında bulunan çatışma, insanı insan yapan, onun insanlık durumlarını gerçekleştirmesine yardımcı olan bir unsurdur. Çatışma, sadece insan doğasında değil, dış dünyada da sürekli olarak kendini gösterir. Oluş halindeki doğa, birbiriyle çatışma içinde olan canlılarla, birbiriyle çatışma içinde olan güçlerle donatılmıştır. Doğadaki çatışmalar gibi insandaki çatışmalar da süreğen ve

çeşitlidir. Doğadaki çatışmalar gibi insandaki çatışmalar da gelişimin hem nedeni hem sonucudur.

Çatışmaların farklı nedenleri vardır. Kişilerin kendileriyle yaşadıkları çatışmalarda farklı duygular ve düşünceler, başkalarıyla yaşadıkları çatışmalarda duygu ve düşüncelerin yanısıra farklı çıkarlar da etkili olabilir. Kişinin toplumla yaşadığı çatışmada duygular, düşünceler, değer yargıları ya da kişisel çıkarlar rol oynarken, toplulukların birbirleriyle yaşadıkları çatışmalarda siyasal veya ekonomik çıkarlar, etnik ya da dinsel farklılıklar belirleyici olmaktadır. Bütün bu etkenlerin arka plânında ise çok büyük oranda gücü isteme vardır. İnsanlar, görünen neden ne olursa olsun, gücü istemekten kaynaklanan güdülenme ile açık ya da örtük çatışmalara düşerler.

Bazen bir toplumdaki farklı sınıflar arasında çatışmalar yaşandığı görülür. Özel mülkiyetin icadı ile başlayan ve günümüzde özellikle gelişmekte olan toplumlarda yaşandığı gözlenen sınıf çatışmalarını çözümleyebilmek için sınıfların neye göre belirlendiğini saptamak gerekir. Ezilen-ezen, işçi-işveren, proleterya-burjuva çatışmaları daha çok ekonomik nedenlere ve çıkarlara dayanan çatışmalardır. Bu çatışmalarda alt ve üst sınıfları belirleyen en önemli unsur, ekonomik gelir ve elde bulundurulan sermaye oranıdır. Sınıf çatışmaları da bazen olumlu bazen olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Otoriter rejimlerin insanlar üzerindeki baskısını konu alan distopyaların, sınıf çatışmalarının olmadığı bir ülkenin hayalinin kurulduğu ütopyalardan daha ilgi çekici olması, çatışmasız bir dünyanın mümkün olmadığını düşündürür.

Kişinin kendisiyle veya diğer insanlarla ilişkisinde çatışma, gelişmenin yolunu da açabilmektedir. Çatışmalar sayesinde yol alınan alanlardan biri sanattır. Üstelik sanat, topluluklararası çatışmaları da lehine çevirebilen bir alandır. Gündelik yaşamda kişinin ve toplulukların birbirleriyle yaşadığı çatışmalar, sanat eserlerinin konusunu oluşturur. Örneğin, *Guernica*'nın resmediliş nedeni, İspanya İç Savaşı'dır. Dünya savaşları pek çok sanat eserinin üretilmesini sağlamıştır. Konusunu tarihsel olaylardan alan oyunlar, romanlar pek çok dönemde farklı topluluklar arasında yaşanan çatışmaların sanat eseri olmaya elverişli malzeme sağladığını göstermektedir. Birbirine tepki olarak ortaya çıkan sanat ve düşünce akımlarının çatışması, daha başarılı sanat eserlerinin üretilmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum, topluluklar arasındaki çatışmaların desteklenmesi gerektiği anlamına gelmemekle birlikte, yaşanan çatışmaların sanatı olumlu etkileyeceği de göz

ardı edilemez. Türk edebiyatı tarihine bakıldığında, düşünce çatışmalarının her dönemin egemen sanat anlayışını belirlediği görülür. Özellikle Tanzimat Dönemi'nde yaşanan düşünce çatışmaları Türk edebiyatının yüzünü Doğu'dan Batı'ya dönmesine, Batı edebiyatını ve zevkini tanımasına, bu alandan yararlanmasına yardımcı olmuştur. Namık Kemal ile Ziya Paşa, Muallim Naci ile Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi ile onun dekadanlıkla suçladığı Servetifünun sanatçıları, Cumhuriyet Dönemi'nde yenilik ve canlılık peşinde koşan edebiyat grupları dönemlerinin edebiyat zevk ve anlayışını etkilemiş, belirlemiştir. Siyasal görüşlerin ve kişilerin dünya görüşlerinin de belirlediği çatışmalar, yeniliklerin kapısını aralamıştır. "… sanat, sürekli oluş içinde kaçıp giden ama sanatçının önceden sezip tarihten koparmak istediği bir değere biçimini vermeye çalıştığı ölçüde, başkaldırının kaynaklarına götürür bizi." (Camus, 2012, 305) diyen Camus, sanatın başkaldırıyla, bir anlamda çatışmayla bağını vurgular. Sanatın olduğu yerde çatışma, çatışmanın olduğu yerde sanat vardır. Kısacası, özel anlamda edebiyatın, genel anlamda sanatın, pek çok alan gibi, çatışmalardan beslenen bir alan olduğu söylenebilir.

"Bireyin/kişinin dünyaya tüm uzanışlarında çoğun kendince belirlediğini sandığı ama aslında hiç de öyle olmayan gereksinimler bir yandan hem kendi değerleriyle hem başkalarının gereksinimleriyle ve değerleriyle çatışabilir." (Çotuksöken, 2018, 103) Kişinin kendisiyle veya başkalarıyla gereksinim ve değer çatışması yaşaması doğaldır, ama bu çatışmanın nedeni sorgulanmalıdır. İnsan neden kendisiyle, başka insanlarla ya da toplumsal normlarla çatışma halindedir? Çatışma insana ne kazandırır, ne kaybettirir? Çatışmasız bir ortamda ilerleme mümkün değil midir? İnsan durağan bir varlık değildir. Sürekli değişen, öğrenen, yeni yaşam tarzlarını, yeni düşünce yöntemlerini tanıyan, bu yaşam tarzlarına ya da düşünce yöntemlerine bazen karşı çıkan, bazen uyum sağlayan, bazen seçim yapmak ve yaptığı seçimle bir değeri koruyup başka bir değeri harcamak zorunda kalan, bazen başka insanlarla fikir çatışmaları yaşayan, yaşadığı fikir çatışmaları sonucunda yeni düşüncelere kapı aralayan, bazen kendi kişiliğini korumak için toplumun kendisine dayattığı kurallara karşı çıkan ve her karşı çıkışında bedel ödeyen, ama ödediği bedel ne olursa olsun, kişiliğinin silinmesine izin vermeyen bir varlıktır. İnsanın yaşadığı pek çok çatışma, bedeli ne kadar ağır olursa olsun, onda değişime, bazen de başarı duygusuna yol açar. Şiddetli çatışmalar insanın fizyolojik ve psikolojik yönden zarar görmesine neden olsa da, uzun vadede, insan için olumlu sonuçlar doğurabilmektedir. İnsan, çatışarak ilerler –kendisiyle, çevresindekilerle ya da toplumla… Çatışmasız bir

ortamda da ilerleme mümkündür, ancak çatışma ilerlemenin hız kazanmasını ve köklenmesini sağlar. Bu noktada, kişilerin düşüncelerini körü körüne savunmamaları, gelişime ve ilerlemeye niyetli olmaları gerektiği unutulmamalıdır. Bir düşünceyi bencilce ve tutuculukla savunmak, ne savunanı ne karşısındaki kişiyi ne de düşünceyi geliştirir. Böyle bir tutum ancak yerinde saymaya ve zamanla kaçınılmaz olarak gerilemeye neden olacaktır.

Sadece kişiler arasında değil, topluluklar arasında da çatışmalar yaşanır. İnsanlık tarihi, bir yönüyle, toplulukların çatışmasının yani savaşların tarihidir. Kabil'in kardeşi Habil'i öldürüp ilk kanı dökmesinden bu yana, insanlar ve insan toplulukları çatışma halindedir. Bu çatışmaların en temel nedeni çıkarların çatışması ve gücü istemedir. Çıkarları çatışan insanlar ve topluluklar, bazen amaçlarını açıkça dile getirerek, bazen gizleyerek çatışmaya başlarlar. Kendi çıkarlarını ön plâna çıkararak çatışmayı başlatan ya da kendi çıkarını korumak için çatışmaya katılan insan veya toplulukların temel hedefi, güçlü olmak ve elde ettiği gücü korumaktır. Kişinin kendisiyle, diğer insanlarla, toplumsal normlarla ya da toplulukların topluluklarla çatışmasındaki temel amaç, gücü istemedir. Çatışmanın "en genel anlamıyla, birbiriyle uyuşmaz olan iki güç (düşünce, duygu, dürtü, vs.) arasındaki karşıtlık" (Budak, 2000, 178), "bir kişinin rakibini kendisine boyun eğdirmeye çabaladığı bir yarışma biçimi" (Mutlu, 2004, 60) ve "değerler, statü sistemleri, güç ve kıt kaynaklar üzerinde avantaj sağlamak için ortaya konan bir faaliyet şekli" (Erkal, Baloğlu ve Baloğlu, 1997, 75) biçimindeki tanımları da çatışmaların yoğun olarak gücü isteme nedeniyle yaşandığını doğrular. Gücü istediği için savaş başlatan ve binlerce insanı savaşa sürükleyen liderler, insanla varolan bazı önemli değerleri de öldürürler. Savaşı kaçınılmaz bir afet olarak gören ve birkaç kişinin binlerce insanı öldürmeyi sürdürdükçe insanoğlunun kahramanlığa ayrılan parçasının bütün doğanın en iğrenç yönü olacağını söyleyen Voltaire'in:

> Altı yüz adım öteden atılan yarım librelik kurşun vücudumu delik deşik eder, daha yirmisinde, can çekişen beş altı kişinin arasında ölürken, son kez açılan gözlerim doğduğum kentin demirle, ateşle yanıp yok olduğunu görür, kulaklarımın duyduğu son sesler yıkıntılar altında son nefesini veren kadınların, çocukların haykırışları olur ve bütün bunlar tanımadığımız bir adamın sözüm ona çıkarları uğruna yapılırsa insanlık, iyilik, alçakgönüllülük, hoşgörü, şefkat, dindarlık nerede kalır, hem benim ne umurumda olur? (Voltaire, 2011, 69)

sözleri, gücü istediği ve çıkarları bunu gerektirdiği için savaş çıkaranların sadece insanları değil, insanların yaratıcısı ve taşıyıcısı olduğu değerleri de öldürdüğünün kanıtıdır. Tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de yaşanan pek çok savaşta güç isteyen kişiler, hem çok sayıda insanın hem de insanın ürettiği değerli pek çok şeyin yok edicisi konumundadır. Savaşı, "zaman ve uzamla sınırlı, yerlere ve dönemlere bağlı olarak çok değişken özel hukuk kurallarına bağlı, örgütlü ve yöntemli bir şiddet biçimi" (Ruelland, 2004, 9) olarak tanımlayan Ruelland, Yunan tanrılarının sürekli savaştığını, barış tanrıçası Eirene'nin ikinci derecede önemli bir tanrı olduğunu, Zeus'un ise savaşı simgelediğini söylerken, insanın düşünce tarihinde önemli bir yeri olan mitolojide savaşa özel bir yer ve önem verildiğini vurgular. Sadece mitolojide değil, edebiyatın mitolojiden yararlanan veya yararlanmayan pek çok türünde çatışma önemli bir unsur olarak belirir.

> Tragedyada, başkahramanın (ya da kahramanların) bilincinde, kişisel çabalar ile üstün güçlü 'yaşam yasaları' arasında çatışma yaşanır. Süje, bu çatışmanın gelişimine ve çözümüne hizmet eder. Böylece tragedya kahramanı, yalnızca başka figürlerle çatışma içinde bulunmakla kalmaz, herşeyden önce kendi kendisine karşı bir savaşım verir. Her ne kadar Belinski'nin de doğru olarak yazdığı gibi 'tragedyanın özü oluk gibi kan akan çatışma çözümünde yatmaz' ise de, genellikle tragedya, kahramanın yıkımıyla son bulur. Fakat tragedyanın özü, çatışmanın kendisindedir. (Pospelov, 2005, 524-525)

Gennadiy Pospelov'un bu sözleri, ister klasik tragedyalar ister daha sonraki dönem tragedyaları olsun, özellikle trajik çatışmanın ne kadar önemli bir unsur olduğunu gösterir. Tragedyalar, farklı türlerdeki çatışmaları çok değişik biçimlerde işleyen metinlerdir.

3.2. Felsefe Tarihinde Çatışma

Felsefe tarihinde çatışma konusunun nasıl ele alındığı sorgulandığında başvurulacak ilk filozof Herakleitos'tur. "Bilmezler ki / Nasıl uyuşur karşıtlar / Uyumu / karşıt / gerilimlerin / Yay ile lir gibi" (Herakleitos, 2008, fragman 8) diyen Herakleitos, varlıktaki çatışmayı, uyumsuzluğu ve savaşın arkasındaki uyumu logos kavramıyla açıklar. İçimizde diriyle ölünün, uyanıkla uyurun, gençle yaşlının bir ve aynı olduğunu söyleyen Herakleitos'a göre, "Savaştır / herşeyin babası / kralı / Kimini tanrı kıldı / kimini insan / kimini köle / kimini özgür." (Herakleitos, 2008, fragman 20) Herakleitos, 'savaş' sözcüğüyle ifade ettiği çatışmanın ilerleme için gerekli olduğunu düşünür.

> Evrendeki tüm ögelerin türkü söyleyerek el ele akıp geçmediğini, her oluşumun çatışkılı bir ilişki ortaya koyduğunu bize ilk söyleyen Herakleitos oldu. 'Savaş herşeyin babası ve yüce kralıdır' sözü elbette herşeyden önce bir boğazlaşmayı değil de evrensel karşıtlıklar düzenini düşündürüyordu. Herakleitos'a göre savaşsız bir dünya, iç çelişkileri ya da çatışkıları olmayan bir dünya olabilir ancak. (Timuçin, 1999, 25)

diyen Timuçin, Herakleitos'un ilerleme için çatışmanın gerekli olduğu düşüncesine vurgu yapar. Filozofa göre, dünyanın var olabilmesi için çelişkili olması ve dünyada çatışmalar olması şarttır.

> Var olma ve yok olma süreci rastgele değil, bir düzen üzere gerçekleşir. Düzen söz, yasa, akıl anlamlarına da gelen logos tarafından sağlanır, ayrı deyişle; Ateş'e bağımlı Oluş Logos'a göredir. Logos'un işleyişi ya da Ateş'in Oluş'u gerçekleştirmesi karşıtların ilişkisine dayanmaktadır. Diyalektik nitelikli bu ilişki Savaş'tır. Logos'a içkin Savaş herşeye öylesine egemendir ki, yani Oluş öylesine sürmektedir ki, evrende durağan hiçbir şey yoktur, herşey değişim içindedir. Herakleitos'un "Savaş" kavramı diyalektik süreci göstermektedir. (Erdemli, 1999, 53)

Erdemli'nin ve Timuçin'in Herakleitos felsefesi ile ilgili saptamalarında dikkat çeken nokta, Herakleitos'un *çatışma* kavramından çok *savaş* kavramını kullanmasıdır. Herakleitos felsefesinde savaş, çatışma anlamında kullanılır, ancak bu çatışma kişinin kendi içinde veya diğer kişilerle yaşadığı bir çatışma değildir. O, savaş kavramını insanın insanla yaşadığı çatışmaları anlatmak için değil, dünyanın temel ve değişmez unsuru olarak çatışmayı anlatmak için kullanır.

Doğa filozoflarından Empedokles'in maddeyi oluşturan dört temel öğeyi, yani hava, su, ateş ve toprağı hareket ettirici güçlerin sevgi ve nefret olduğu görüşü de çatışmayla ilişkilidir. Empedokles'e göre sevgi ve nefret sürekli çatışma halindedir ve bu çatışma maddeyi oluşturan öğeleri birleştirip ayrıştırır, böylece değişim ve gelişim sağlanır. Empedokles'in sevgi ve nefret gibi iki çatışmalı unsuru güç olarak tanımlaması da çatışma-güç ilişkisini görünür kılar.

Felsefe tarihine bakıldığında, filozofların insanın yaşadığı çatışmalar konusunda bazen benzer bazen farklı görüşler belirttiği görülebilir. Platon'un *Phaidros* diyaloğunda sembol olarak kullandığı kır at, yağız at ve arabacı benzetmesi, ruhun akıl yanı ile iştah duyan ve arzulayan yanının çatışmasının ancak irade ile çözülebileceğini gösterir. (Platon, 1997) Aristoteles ise, insanda kimi zaman birbiriyle çatışan, kimi zaman birbirini

tamamlayan farklı yönler olduğunu, bu yönlerin ancak akıl, bilim, töre ve istenç özgürlüğüyle dengede tutulabileceğini söyler. Onun en temel kavramlarından biri olan "ölçülülük" hem etiğin hem de siyaset felsefesinin konusudur. Ona göre, sadece insanın ölçülü olması yeterli değildir, devlet yönetiminde de ölçülülük esastır. Aristoteles'e göre,

> … devlet, insanlar arasındaki doğal gerekliliğin bir sonucu olarak doğmuş doğal bir oluşumdur. Bu anlamda devletin asıl işlevi ne ortak bir savunmayı ne de ticareti geliştirmektir. Onun asıl işlevi, yurttaşlarının kendini gerçekleştirebilecekleri, bağımsız bir yaşam kurabilmelerini sağlamaktır. (Yeke, 2011, 111)

Bunu sağlayabilmek için devlet yönetiminde de ölçülü olmak gerekmektedir. Kıbrıslı Zenon, iyilik ve kötülük arasında mutlak bir karşıtlık olduğunu, bu durumun bilge ile cahil arasındaki karşıtlıktan kaynaklandığını söyler. (Aydın, 2012, 31) İyilik ile kötülük, bilge ile cahil çatışma halindedir. Ortaçağ'ın en önemli filozoflarından St. Augustinus, insanları Tanrı'ya uyup onun buyrukları doğrultusunda yaşayan iyiler ve insana uyup kendi kör istenci doğrultusunda yaşayan kötüler olarak ayırır ve insanlık tarihindeki büyük çatışmaların insanın iyi ve kötü yönlerini simgeleyen devletler arasındaki mücadelelerden kaynaklandığını düşünür. Burada devlet, insanın çatışmalı iki karakterini tanımlamaktadır. (Aydın, 2012, 49-50)

> Rönesans döneminde toplumsal yaşamda karşıtların zorunlu beraberliği ve çatışması ilkesi görünürde kilise ve devlet arasında yaşanmaktadır. Aslında çatışmanın gerçek aktörleri feodal kültürün temsilcisi olan tutucu sınıflarla, tarih sahnesine çıkan yeni kent soylu sınıftır. Çatışmanın nedeni ise, yetki ve sorumlulukla birlikte çıkarların yeniden paylaşılmasıdır. (Aydın, 2012, 108)

Bir geçiş dönemi olan Rönesans düşünürlerinin kafasında eski ve yeni yan yanadır. Bir Rönesans düşünürü olan Hobbes, insanın doğa durumunda bencil olduğunu ve insanlar arasındaki çatışmayı engelleyecek bir devlete ihtiyaç olduğunu vurgularken (Hobbes, 2001), 17. yüzyılın önemli filozoflarından Spinoza çatışmanın siyasal yaşamın basit bir patolojisine indirgenemeyeceğini, aksine, çatışmanın ortak yaşamın başlangıcından itibaren, siyasal yaşamın yansımalarından biri olduğunu düşünür. Ona göre, çoğunluk ile üstün gücü kullanan kişi arasındaki çatışmada karar verme hakkı sıradan yurttaşın değil, egemen kişinindir. Yurttaşlar yasalara uymakla yükümlüdür, gücü elinde tutan kişi ise yargıç konumundadır. İki taraf arasında çatışma kaçınılmaz olsa da, bu çatışma sonucunda insanların bencil isteklerini dengelemek ve iç barışı sağlamak görevi egemene,

yani devlete düşmektedir. (Lucchese, 2016, 117) Aydınlanma filozofu Rousseau doğal durumda çatışma olmadığını, yurttaşlık durumunda çatışma yaşandığını düşünmektedir. Ona göre, doğal eşitlik durumundan uzak kalan insan toplumsal olarak da eşitliği kaybetmiş, uygarlık sonucu kötülük ve çatışma, yani savaş başlamıştır. (Rousseau, 2008) Yaratılan dünyanın olanaklı dünyaların en iyisi olduğunu düşünen Leibniz'in görüşü ise, onun dünyada çatışmadan çok uyum yasasının işlediğini düşündüğünü gösterir. 18. yüzyıl filozoflarından Kant, günümüzdeki Birleşmiş Milletler'in temelini atan düşüncelere sahiptir. "Ebedî Barış Üzerine" başlıklı makalesinde bütün ulusların bir arada ve barış içinde yaşayabilmesi olanağının koşullarını sıralar. (Kant, 1960) Hegel'e göre, barış ve savaş birbirini tamamlayan unsurlardır. Herşeyin karşıtı ile bir arada bulunduğu düşüncesi Hegel'in diyalektik düşüncesinin temelini oluşturur. Onun düşüncesinde, çatışma ilerlemenin koşulu haline gelir. Schopenhauer insanın ikili yapısından söz eder. Ona göre, insanın ikili yapısının üç çeşidi vardır. Birincisi, insanın bilen yanı ile isteyen yanının ikiliğidir. İkincisi, isteyen bir varlık olarak insanın beden-karakter ikiliğidir. Üçüncüsü ise ide olarak insanın ikiliğidir. Zaman, mekân ve nedensellik bağları içinde bulunan, bilgisi istemesine hizmet eden ve şeyler ile insanları ancak nedensellik bağları içinde gören insan, özgür değildir. Zaman, mekân ve nedensellik bağları dışında bulunan insan, "kişiliğini silen, istemesini kıran insan, özgür insandır; bu insanın bilgisi, istemesini emrine alır ve o, tek şeyde ideyi –kişilerde insanı– görür." (Kuçuradi, 2006, 5) İnsanın bilen yanı ile isteyen yanı ikiliği ve beden-karakter ikiliği, tekleşme ilkesi içindeki insanın ikilikleridir. Tekleşme ilkesi içindeki insan, özgür değildir. Tekleşme ilkesinin dışına çıkan, istemesini susturan insan ise özgür insandır. Yani, asıl ikilik, istemeye "hayır" deyip dememektir. İnsanın ikilikleri onun çatışmalı bir varlık olduğunu gösterir. İstemeye bilinçsizce "evet" diyen insan, "doğanın fabrikasyonu" olan insandır. Bu insanda çatışma yoktur. O, oluş halindeki dünyaya kendini bırakmış, kendisine "değer" diye sunulanı kabul etmiş, baş tacı yapmıştır. İstemeye bilinçli olarak "evet" diyen akıllı insanlar, istemeye bazen "evet" bazen "hayır" diyen yaratıcı insanlar, büyük sanatçılar, teklik ilkesi içindeki insanlardır. İstemeye "hayır" diyen insanlar, adil, seven, asket insan tipleri tekleşme ilkesinin dışındaki özgür insanlardır. "Temel istemenin en önemli özelliği onun sonsuz bir çatışma olmasıdır." Doğada çatışma, savaş ve zafer sürekli yer değiştirmektedir. Bu çatışma, istemenin kendi kendisiyle çatışmasıdır. (Kuçuradi, 2006, 31) İnsanın istemeye "evet" ya da "hayır" demesinden bağımsız olarak, isteme, kendi

içinde çatışır. Nietzsche ise bir insanın diğer insanlarla savaşması ve onları alt etmeye çalışmasının, yani bütün çatışmaların güç çatışması olduğunu düşünür. Efendi ahlâkı-köle ahlâkı karşıtlığı da yine insanın çatışmalı bir varlık olmasıyla ilişkilidir. Kısacası, büyük filozoflar, insanı, insanın çatışan bir varlık olduğu ön kabulünden yola çıkarak anlamaya çalışmıştır.

3.3. Çatışma Türleri

Çatışmalar, farklı araştırmacılar tarafından değişik şekillerde sınıflandırılmıştır. Nietzsche ve Scheler'in trajik ile ilgili görüşlerini inceleyen, Scheler ve Nietzsche'de trajiğin ne olduğunu sorgulayan ve ardından kendi görüşlerini belirten İoanna Kuçuradi, çatışmayı değerler çatışması bağlamında ele alır ve görüşlerini adı geçen iki filozofun görüşleriyle de bütünleştirerek çatışmayı *trajik çatışma, komik çatışma* ve *etik çatışma* başlıklarında inceler. Buna göre:

a. Trajik Çatışma: İki yüksek değerin çatışmasıdır.

b. Komik Çatışma: İki vasıta değerin çatışmasıdır.

c. Etik Çatışma: Bir yüksek değer ile bir vasıta değerin çatışmasıdır. (Kuçuradi, 2009b, 37-43)[11]

Aziz Çalışlar, tiyatro sanatı bağlamında, dramatik içeriğin temel unsuru olarak kabul ettiği çatışmayı, "oyunun (eylemin) içerdiği çelişme ve karşıtlıkların çarpışması, dramatik anlatım tarzı" olarak tanımlar ve çatışmanın oyunun eylemiyle belirlenip eylemle birlikte yer aldığını söyler. (Çalışlar, 2009, 22) Çalışlar, çatışmayı *fiziksel çatışma, psikolojik çatışma, dış çatışma* ve *iç çatışma* olmak üzere dört başlıkta inceler.

a. Fiziksel Çatışma: Oyun kişilerinin hareketlerinden ve sözlerinden doğan çatışmadır.

b. Psikolojik Çatışma: Oyun kişilerinin kendi kendileriyle ruhsal ve zihinsel çelişmelerinden doğan çatışmadır.

[11] Kuçuradi'nin bu sınıflandırmasına "Kişinin Kendisiyle Yaşadığı Çatışma" başlığında tekrar yer verilecektir.

c. Dış Çatışma: Olaylar dizisinin gerektirdiği ve oyun kişileriyle gelişip sonuçlanan çatışmadır.

d. İç Çatışma: Oyunun içeriğinde yatan, yani dramatik durumdan kaynaklanan çatışmadır. (Çalışlar, 2009, 22)

Oyunlardaki çatışmaların tamamını *dramatik çatışma* diye adlandıran Çalışlar'a göre dramatik çatışma, "insan yaşamında ortaya çıkan gelişmeleri, yaşamın içerdiği karşıtlıkların çarpışmasını verir. Dramatik çatışmanın kaynağı ve çözümü, belli toplumsal güçler ile belli toplumsal gelişim eğilimleri arasındaki savaşımda yatar." (Çalışlar, 2009, 22) Pek çok oyun, dramatik çatışmaya dayanır. Özellikle trajedilerde dramatik çatışmanın oyunun omurgasını oluşturduğu söylenebilir.

Psikolojide çatışma, "karşıt güdülerin aynı anda harekete geçmelerinden doğan durum" (Hançerlioğlu, 2016, 246) şeklinde tanımlanmaktadır. İsteyen bir varlık olarak insan, aynı anda birbiriyle çatışan şeylerin gerçekleşmesini veya gerçekleşmemesini isteyebilir.

Çatışmayı psikolojik boyutuyla inceleyenler, kişilerin yaşadığı üç çatışma durumundan söz ederler:

a. Yaklaşma-Yaklaşma Çatışması: Eşit uzaklıktaki eşit ve benzer iki nesne ya da bu nitelikteki iki istek karşısında kalan kişinin yaşadığı çatışmadır.

b. Kaçınma-Kaçınma Çatışması: Uzaklaşılmak istenip uzaklaşılamayan iki durum ya da nesne karşısında kalındığında yaşanan çatışmadır. Bu çatışmada kişi kendisine sunulan iki seçeneğe de istekli değildir.

c. Yaklaşma-Kaçınma Çatışması: Aynı anda bir olumlu bir olumsuz durum ya da nesne karşısında kalan kişinin yaşadığı çatışmadır. (Bakırcıoğlu, 2012, 183)

Üniversite sınavı sonrasında tercih yapmak durumunda olan öğrencilerin aynı anda birden fazla alanı seçmek istemesi yaklaşma-yaklaşma çatışmasına, ameliyat olmak istememesine rağmen ameliyat olmazsa yaşama olasılığının çok düşük olduğunu öğrenen birinin durumu kaçınma-kaçınma çatışmasına, izlemeyi çok istediği bir oyuna gitmekle ders çalışma zorunluluğu arasında kalan bir kişinin durumu yaklaşma-kaçınma çatışmasına örnektir. Kişinin kendisiyle yaşadığı bu çatışmalar seçim yapmayı gerektirir. Kralın buyruğuna uymakla Tanrı'nın buyruğuna uymak arasında kalan ve Tanrı'nın

buyruğuna uymayı seçen Antigone de, Tanrı'nın buyruğunu önemsemeyip kralın buyruğuna uymayı seçen İsmene de çatışma yaşamaktadır ama önemli olan, yaşadıkları çatışmayı nasıl, hangi tercihle çözdükleridir.

Christopher Marlowe'un oyunlarını daha iyi çözümleyebilmek ve yazarın okura/izleyiciye iletmek istediği ya da yazarın niyetinden bağımsız olarak metnin içinde taşıdığı mesajları daha doğru saptayabilmek için, daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışmada çatışma kişinin kendisiyle yaşadığı çatışma, kişilerarası çatışma, kişi ve toplum arasındaki çatışma ve topluluklararası çatışma başlıklarında incelenecektir. Kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmada Kuçuradi'nin trajik, komik ve etik çatışma ayrımı göz önüne alınacak, her oyunda bu çatışma türlerinin hangilerinin görüldüğü ve nasıl çözüldüğü belirlenmeye çalışılacaktır.

3.3.1. Kişinin Kendisiyle Yaşadığı Çatışma

Behçet Necatigil, "Arada" başlıklı şiirinde insanın kendisiyle sürekli çatışmalar yaşayan, seçim yapmak ve yaptığı seçimlerin sonuçlarını göze almak zorunda olan bir varlık olduğunu "ara" sözcüğüyle anlatır.[12] Ona göre yaşamak, arada olmaktır. Arada olma, seçim yapma ve yaptığı seçimlerin sonuçlarını göze alma, bu sonuçlara katlanma zorunluluğu insanın varoluş özelliklerindendir. Arada olan insan, çatışma yaşayan, duyguları, düşünceleri ya da değerleri çatışan insandır.

İnsanın bu aradalığı ve yaşamın her döneminde seçim yapma zorunluluğu, insanın bazen toplumla bazen diğer insanlarla bazen de kendisiyle çatışma yaşamasına neden olur. Bu çatışmaları birbirinden kesin çizgilerle ayırmak pek mümkün olmasa ve herbir çatışma türü bir diğerini besleyen nitelikler taşısa da, insanın yaşadığı en derin, en keskin

[12] Herşey araya giriyor, aradan çıkıyor
Arada çocuklar doğuyor, büyüyor, yürüyor
Arada evler, evlenmeler, ölümler duruyor
Arada yaz kış bahar, dünya dönüyor.

Herşey arada oluyor, arada bir, bir arada
Aralarda akla kara, bulmak arayı arayı
Bir eldir aralar, açar bir kapıyı usulca
Açıksa aralar, kapanır ne iyi!

…

ve en acı veren, aynı zamanda kendi varoluşunu kurmasını, kurgulamasını, kendini kendisi olarak var etmesini sağlayan çatışma, kendisiyle yaşadığı çatışmadır.

İnsanı arada olan bir varlık olarak değerlendiren, çatışmayı "bunalım" kavramıyla ele alan ve bunalımın herşeyden önce bir soruna işaret ettiğini söyleyen Çotuksöken,

> ...tek kişi için bunalımın bir türü onun istemelerinin, arzularının, gereksinimlerinin karşılanmamasında ya da karşılanamamasında kendini gösterir. Bir başka tür bunalım öbeği ise, gereksinimlerle-değerler arasındaki gerilimde kendini gösterir. Bu aynı zamanda trajik olandır. (Çotuksöken, 2018, 201)

derken isteme ve ihtiyaçların karşılanamaması ya da ihtiyaç-değer arasında seçim yapılması gerekliliği bağlamında kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmaya vurgu yapar.

İnsanların kendileriyle yaşadığı çatışmaların nedenleri nelerdir? Hangi ikilemler, hangi ikilikler, hangi karşıt ya da uzak durumlar, duygular, değerler kişilerin kendileriyle çatışma yaşamasına neden olur? Kişiler bazen insan onurunu korumak için maddî varlıklarını kaybetmeyi göze alabilir. Bazen insan onurunu kaybetmek pahasına maddî varlığını korumak isteyebilir. Shakespeare'in *Venedik Taciri* oyunundaki Shylock gibi, maddî varlığını korumak için insan onurunu zedelemeyi tercih edebilir. Bazen birinin yaşamını korumak ya da en azından kolaylaştırmak gerektiğinde bir başkasına haksızlık yapmak zorunda kalabilir insan. Sınıfında öğrenme zorluğu çeken bir kaynaştırma öğrencisi bulunan bir öğretmen ne yapmalıdır? Diğer öğrencilerin zamanından çalıp kaynaştırma öğrencisine mi yoğunlaşmalı, yoksa onu önemsemeyip diğer öğrencilere göre mi konularını işlemeli? Bu öğretmen, hangi yolu seçerse seçsin bir tarafa haksızlık edecek olmanın bilinciyle karar verecektir. Demokrasinin bütün insanlar için eşit haklar sunma iddiası, kişide haksızlık yaptığı duygusuna ve çatışmaya neden olmaktadır. İnsan bazen aklıyla değil hırslarıyla hareket edebilir, bir şeyi bile bile yapabilir. Bile bile yalan söyleyebilir, bile bile haksızlık yapabilir. Bir baba ya da anne yoksulluk nedeniyle mutsuz olan çocuğunu mutlu etmek için hırsızlık yapmayı göze alabilir. Bazen insan duygularını tamamen göz ardı edip aklıyla hareket etmek zorunda kalabilir. Oğlunun ağır yaralılar arasında olduğunu gören bir savaş doktorunun ölmek üzere olan oğluyla değil, yaşama olasılığı bulunan diğer yaralılarla ilgilenmeyi seçmesi, insanın aklıyla hareket ettiği durumlara örnektir. Bazen insan kendi çocukları arasında seçim yapmak zorunda kalabilir. *Sofie'nin Seçimi* romanında konu edilen annenin 2. Dünya Savaşı sırasında çocuklarından birini yaşatabilmek için diğerini gaz odasına göndermek zorunda kalması

gibi… Bazen insan, verilen bir emir karşısında inisiyatif kullanıp kullanmama arasında kalabilir. Bu bağlamda, 2. Dünya Savaşı'nda kendilerine verilen emirler doğrultusunda farklı ırktan insanları öldüren askerlerin kendileriyle çatışma yaşayıp yaşamadığı merak konusudur. Verilen örneklerde kişinin kendisiyle çatışma yaşama nedeninin siyasal ve toplumsal olaylarla da bağlantılı olduğu görülebilir. İnsan, kendi başına yaşayan, karar alan, eylemde bulunan bir varlık değildir. Sosyal bir varlık olarak insan pek çok bağla kuşatılmış, çevrelenmiş ve belirlenmiştir. Düşüncelerini, kararlarını, söylem ve eylemlerini sadece kendi belirleyemez, ister istemez başka etkenlerle hareket eder. Bu durum, kişinin kendisiyle, kendi istek, arzu, duygu ve değerleriyle daha yoğun çatışma yaşamasına neden olur.

Schopenhauer, insan görüşünü insanın istemeyle kurduğu bağ ve insanın ikilikleri üzerine oluşturur. Ona göre insan, istemeye bilinçli ya da bilinçsizce "evet" diyebilir, istemesini bazen susturabilir ya da istemeye "hayır" diyebilir. İstemeye bilinçsizce "evet" diyen doğanın fabrikasyonu insan, istemeye bilinçli olarak "evet" diyen akıllı insan, istemesini bazen susturan yaratıcı insan ve istemeye "hayır" diyen ulu insandır. Özgürlük, bilginin istemeye üstün gelmesidir, özgür insan ise istemeyi bilginin emrine veren insandır. (Kuçuradi, 2006, 40-45) Schopenhauer'ın insan görüşü insanın kendisiyle yaşadığı/yaşayabileceği çatışmaların nedenleri üzerine tekrar düşünülmesine olanak tanır. Bir çatışmalar varlığı olarak insan, yaşamının çoğu döneminde bu ikilikler arasında kalır. Yaptığı seçim, çatışmanın nasıl çözüleceği ile ilgili olduğu kadar kendi kişiliği ile ilgili ipuçları da içerir. Ölmek üzere olan oğlunu iyileştirmek yerine iyileşme olasılığı yüksek olan askerlere yardımcı olmayı tercih eden bir savaş doktoru, bu seçimi yaparken istemesini bilmesinin emrine veren, bu seçimiyle özgür olabilen insandır. Böyle bir seçimde bilme, istemeye üstün gelmiştir.

Kuçuradi'nin değerler çatışması bağlamında sınıflandırdığı trajik, komik ve etik çatışma, kişinin yaşadığı çatışmalarla ilişkilidir. Kuçuradi, uyumsuzluğu,

> Kişilerin başka başka değerler görmelerinin, başka başka değerler ön plânda bulundurmalarının bir sonucu olarak, belli, bir durumda yan yana duramayacak iki değerin, olayların olup bitmesinde yan yana gelmesiyle, kişide ortaya çıkan çeşitli değer çatışmaları (Kuçuradi, 2009b, 38)

olarak tanımlar. Camus ise uyumsuzluğun (absurd) kişiyi çıkmazda bıraktığını, ama bir yandan da Descartes'ın kuşkusu gibi yeni bir araştırmaya yön verebileceğini düşünür ve

"Hiçbir şeye inanmadığımı, herşeyin saçma, herşeyin uyumsuz [absurd] olduğunu haykırıyorum, ama haykırışımdan kuşku duyamam, hiç değilse karşı çıkışıma inanmam gerekir. Böylece, uyumsuzluk [absurdluk] deneyinde elimdeki ilk ve tek gerçek, başkaldırıdır." (Camus, 2012, 19) diyerek uyumsuzluğun çatışma ve başkaldırı ile ilişkisini ön plâna çıkarır. Kuçuradi'nin vurguladığı değer çatışmaları, ne tür değerlerin çatıştığı temel alınarak gruplandırılır. İki yüksek değerin bir arada bulunamaması ve kişinin seçim yapma zorunluluğu trajik çatışmaya neden olur. Kişi, bir yüksek değeri korurken bir başka yüksek değeri ortadan kaldırmak zorunda kaldığında trajik çatışma yaşıyor demektir. Caesar'ı daha az sevdiğinden değil, Roma'yı daha çok sevdiğinden dolayı Caesar'ı öldüren Brutus'un çatışması trajik çatışmadır.[13] (Kuçuradi, 2009b, 11-13) Kişide ortaya çıkan bir başka çatışma, komik çatışmadır. Komik çatışma, iki yüksek değerin değil, iki vasıta değerin çatışmasıdır. Parasını korumak için dayak yemeye razı olan ve böylece kahraman olarak görülebileceğini düşünen Strepsiades'in çatışması komik çatışmadır. Etik çatışmada ise bir yüksek değer, bir vasıta değerle çatışır. Dimitri Karamazof'un dürüst davranma isteği ile paraya ihtiyaç duyması arasında kalması etik çatışma örneğidir. (Kuçuradi, 2009b, 37-43) Trajik, komik ve etik çatışmalar, kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmaların farklı türleridir. Marlowe'un oyun kişilerinde de Kuçuradi'nin sözünü ettiği değerler çatışması trajik, komik ve etik boyutlarıyla kendini gösterir.

3.3.2. Kişilerarası Çatışma

Âdem'in Havva'dan önceki eşi Lilith'le yaşadığı iktidar çatışması hem farklı cinslerarası çatışmanın ve erkeğin kadın üzerinde egemenlik kurma isteğinin hem de kişilerarası çatışmanın ilk örneği olarak görülebilir. Eski Ahit'te anlatılan ve sonraki din kitaplarından kovulan Lilith, Âdem'le eşit haklara sahip olduğunu, bu nedenle Âdem'e itaat etmeyeceğini söylediği için dışlanmış, Âdem'le yaşadığı cenneti terk edip dünyaya gelmiştir. Kendi istediği koşullarda Lilith'in geri dönmeyeceğini anlayan Âdem, Tanrı'ya onu cennette yalnız bırakmaması için yalvarır. Tanrı Âdem'e onun kaburga kemiğinden yaptığı ve kendisiyle güç çatışmasına girmeyecek bir eş verir: Havva'yı! Lilith ise

[13] Kuçuradi çalışmasında trajik durumları incelerken tek kişiyle ilgili trajik durumlar ve tek kişiyi aşan trajik durumlardan da bahseder.

sonsuza kadar lanetlenmiş, şeytanın eşi olmuş, yeni doğan çocuklara, hamile kadınlara musallat olmuştur. Âdem'in oğullarından Kabil, kardeşi Habil'i, Habil'in evleneceği kız kardeşiyle kendisi evlenmek istediği için öldürmüştür. Kabil'in Habil'i öldürmesi, yani kardeşler arası çatışma, ölümle sonlanan kişilerarası çatışmanın ilk örneğidir.[14] Lilith'in Âdem'i ve cenneti terk etmesinde, Kabil'in Habil'i öldürmesinde ve pek çok mitolojik anlatıda açık olan bir bilgi vardır: İnsan, pek çok olanağının yanısıra bir çatışmalar varlığıdır ve insanın olduğu her yerde kişilerarası çatışma vardır.

İnsanlık tarihiyle yaşıt olan kişilerarası çatışmanın temel nedeni nedir? Neden bir insan türdeşi, kardeşi, eşi olan bir başka insan ile çatışır? Bütün savaşların ve kötülüklerin kaynağında yaşanmamış yaşamlar mı vardır? Savaşların, kötülüklerin, çatışmaların, öldürmelerin, yok saymaların, küçük görmelerin, küçük düşürmelerin, duygusal ya da fiziksel şiddetlerin temelinde yaşanmamış yaşamlar mı, yoksa bu yolla güç sahibi olma, güç gösterisi yapma ve kendini gerçekleştirme isteği mi vardır? Bu yanıtları birbirinden ayırmak pek mümkün görünmüyor. Hayatta kalma ve mutlu olma yolu gibi gördüğü gücü isteyen bir varlık olarak insan, gücü eline aldığında, elinde tuttuğunda bu gücü gösterecek ve varlığının farkına varacak bir "öteki"ne gereksinim duyacaktır. Hegel'in "köle-efendi diyalektiği" diye adlandırdığı ikilik ekseninde bakıldığında gücü elinde bulunduran kişinin efendi, efendinin elinde bulundurduğu gücü üzerinde kullanacağı kişinin ise köle olduğu görülür.

Kişilerarası çatışmaların farklı nedenleri vardır:

- İnsanların farklı ilgi, inanç, bilgi ve yaşam deneyimlerine sahip olması,
- Bu farklılıkların insanları ben-merkezli olmaya sevk etmesi, bunun da insanların diğer bakış açılarını görmesini zorlaştırması,
- İnsanların genel olarak kendi ilgilerini geliştirme ve koruma güdüsü içinde olmaları çatışmayı kaçınılmaz hale getirir. (Jensen, Lauri ve Graziano'dan aktaran: Ozan Demir, 2009, 29-30)

Yukarıda sıralanan nedenlerin yanısıra ve hatta daha da önemli olarak, insanın gücü isteme ve elde ettiği gücü bir başkası üzerinde kullanıp kendini kanıtlama, bir başka insan üzerinde üstünlük kurma isteği, hem insanın bir özelliği hem de kapitalist ve rekabetçi sistem tarafından beslenen bir istektir. Siyaset tarihi birbiriyle çatışma ve rekabet içinde olan kişilerle doludur. Televizyon dizileri, sinemalarda gösterime giren filmler, çok satan

[14] Esra Pekin, *Lilith* adlı romanında bu mitlerden yararlanır.

kitaplar, kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmalardan daha çok, kişilerarası çatışmaların ön plânda olduğu kurgulardır, çünkü mevcut sistem, kişilerin birbiriyle çatışmasından beslenmektedir.

> Genel olarak çatışma, amaçlar ve hedefler engellendiğinde ortaya çıkar. Kişinin kendi kendisiyle çatışması, birey iki bağdaşmayan arzu ya da gereksinim arasında kaldığında meydana gelir. Kişilerarası çatışma ise iki insanın hedef veya eylemleri bağdaşmaz olduğunda, yani bunlar karşılıklı olarak tatmin edici bir sonuç üzerinde anlaşamadıklarında ortaya çıkar. (Deutsch:1973, Aktaran: Mutlu: 60)

Kişilerarası çatışmalar bazen kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmalardan kaynaklanır. Kendi içinde çözemediği sorunlar, veremediği kararlar, kişiyi diğer insanlarla çatışmaya sürükleyebilir. Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı *Aşk-ı Memnu*'nun başkahramanı Bihter'in, annesi Firdevs Hanım'la, kız kardeşi Peyker'le, kocası Adnan Bey'le, sevgilisi Behlül'le ve yalı çalışanlarıyla yaşadığı çatışmaların temelinde, babasına karşı duyduğu derin sevgi nedeniyle annesine yönelttiği nefretle başa çıkamaması yatar. Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ının başkahramanı C., uyumsuzdur. Arkadaşlarıyla ve sevgilileriyle yaşadığı çatışmaların nedeni, babasına karşı dile getiremeyip kendi içinde yaşadığı ama baş edemediği nefrettir. Latife Tekin'in romanı *Sevgili Arsız Ölüm*'ün başkahramanı Dirmit, kendini var edebilmek için ailesindeki herkesle çatışmak zorundadır. Cervantes'in gerçeklik-yanılsama ikileminden kurtulamayan kahramanı Don Quijote, gerçekle yüz yüze gelene kadar çevresindeki herkesle ve herşeyle çatışmak zorundadır. "Aysel git başımdan ben sana göre değilim / Benim için kirletme aydınlığını." diyen Attila İlhan'ın kendisiyle yaşadığı çatışmayı çözemeyen şiir öznesi, sevgilisiyle çatışmaya girer. Shakespeare'in, annesine olan düşkünlüğünü dile getiremeyen kahramanı Hamlet, babasını öldüren amcasıyla ve çevresindeki pek çok kişiyle çatışmaya girer ve ölür. Yazınsal açıdan değerli metinler, kişiler arasındaki temelsiz çatışmaları konu edinenler değil, kişilerin kendileriyle yaşadığı çatışmalar temel alınarak kişilerarası çatışmaların ve sonuçlarının aktarıldığı metinlerdir.

Bazen insanlar, maddî çıkarları için çatışır. Maddî çıkarlar için yaşanan çatışmalar, hayatta kalındığı sürece rahat ve mutlu olmak amacıyla yaşanır. Küçük bir toprak parçası için kardeşini katleden ve gazetelerin üçüncü sayfalarına haber olan birinin eylemi ile ülkenin yönetimi için birbirini öldüren Eteokles ve Polyneikes'in eylemi birbirinden çok da farklı değildir; her iki öldürme eyleminde de, ister ekonomik ister

yönetimsel olsun, gücü isteme vardır. *Aşk-ı Memnu*'da Nihal, evinin ve babasının yönetimini ele geçiren Bihter'le aynı nedenle çatışır. Tıpkı Gustave Flaubert'in Madame Bovary'si veya Lev Tolstoy'un Anna Karenina'sı gibi, gücünü kaybedeceğini anladığı zaman intiharı seçen Bihter de kişilerarası çatışmaların çözümünde sadece karşısındakine değil, kişinin kendisine de şiddet gösterebileceğinin örneğidir. İntihar eylemlerinin neredeyse tamamında kişinin gücünü kaybetmesinin önemli bir neden teşkil ettiği görülür. Bu güç psikolojik, ekonomik, yönetimsel, askerî, sosyal, siyasal veya farklı herhangi bir türden olabilir. Önemli olan, eldeki gücün yitirilmesi nedeniyle yaşama son verilmesidir. Güç kaybı sürecinde yine kişilerarası çatışmaların yoğun yaşandığı ve kişinin kararını etkilediği söylenebilir.

Kişilerarası çatışmalar bazen nesil çatışması şeklinde kendini gösterir. Neredeyse her dönemde farklı nesiller arasında düşünme ve yaşam biçimleri açısından çatışmalar yaşanmaktadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak* romanı, Osmanlı'nın simgesi olan Naim Efendi ile değerlerini yitirmiş yeni neslin simgesi olan torunu Seniha arasındaki çatışma ekseninde kurulmuştur. Benzer şekilde, farklı kültürlere göre belirlenen düşünme ve yaşam biçimleri kişilerarası çatışmalara zemin hazırlamıştır. Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar geçen sürede yazılan pek çok romanda konu edilen Doğu-Batı çatışması, sadece farklı kültürlerin çatışması değildir; aynı zamanda bu kültürlerin düşünme ve insanlara sunduğu yaşam biçimlerini benimseyenler arasında da yaşanan bir çatışmadır. Ahmet Mithat Efendi'nin Felâtun Bey ile Râkım Efendi tipleri, bu çatışmayı yaşayan roman kişilerini örneklemektedir. Bu karşıtlık sadece Türk edebiyatı metinlerinde görülmez. Ivan Gonçarov'un ünlü romanı *Oblomov* da klasik bir karşıtlık, Doğu-Batı karşıtlığı üzerine kuruludur. Doğulu gibi düşünen ve yaşayan Oblomov'un karşısında aklı ve çalışmayı yücelten, isteklerine bu yollarla ulaşabilen Stoltz vardır. Aslında arkadaş olan iki roman kişisinin kişilikleri çatışmaktadır. Yazar tarafından bilinçli olarak kurulan bu çatışmada Oblomov gerilerken Stoltz sürekli ilerlemektedir. İki roman kişisinin kişilik özelliklerinin çatışması Oblomov ve Stoltz arasındaki çatışmanın açık değil örtük bir çatışma olduğunu gösterir. Benzer şekilde, Çehov'un *Üç Kız Kardeş* oyununda çökmekte olan Çarlık Rusya'sını temsil eden Andrey ile halkı temsil eden ve zamanla evin yönetimini ele geçiren Nataşa arasında da çatışma yaşanır. Andrey, yani Çarlık gücünü kaybederken, Nataşa, yani halk güç kazanmaktadır. Oyun boyunca birlikte gibi görünen ama sürekli çatışan bu iki oyun kişisi,

güç çatışmasının da bir örneğini sunar. Kısacası, insanlık tarihinin en karanlık dönemlerinden bugüne geçen zamanda pek çok nedenle kişilerarası çatışmalar yaşandığı görülür. Bu çatışmaların çözümü bazen yapıcı bazen de yıkıcı yollarla olmuştur.

3.3.3. Kişi ve Toplum Arasındaki Çatışma

Jean Paul Sartre, *Gizli Oturum* adlı oyununu şu sözlerle bitirir: "Acı, ateş, kızgın ızgara; hepsi sizsiniz demek? Ne gülünç şey! Kızgın ızgaranın ne gereği var: Cehennem başkalarıdır!" (Sartre, 1950, 58) Sartre'ın "başkaları" sözcüğüyle anlatmak istediği, başka insanlar mıdır, başka insanların oluşturduğu toplum mu? Toplumsal normlar, genelgeçer düşünceler, anlayışlar, inanışlar, olay, durum ve kişilere bakış açıları toplumu oluşturan herbir birey tarafından, olduğu gibi, sorgulanmadan kabul edilebilir mi? Herbir insan bir toplumun genel görüşlerini, inanışlarını, düşünme biçimini benimsemek ve yaşatmak zorunda mıdır? Kişiler sadece toplumun değer yargılarıyla mı çatışır, yoksa birey-devlet arasında da çatışmalar yaşanır mı? Bu sorulara yanıt verebilmek için öncelikle, "değer" kavramının ve bu kavramla ilişkili bazı kavramların ne anlama geldiği bilinmelidir.

Kuçuradi *İnsan ve Değerleri* kitabında etiğin en önemli kavramlarından olan değer ve buna bağlı diğer kavramların anlamlarını sorgulamıştır. Kuçuradi'ye göre, bir şeyin değeri, "bir şeyin kendi alanı veya benzerleri arasındaki yeri"dir. (Kuçuradi, 2010b, 26) Değerler ise "eserlerle veya kişilerin yaptıklarıyla, yaşamlarıyla gerçekleştirilen insan fenomenleridir; insanın, kişilerce gerçekleştirilen varlık yapısı imkânlarıdır." (Kuçuradi, 2010b, 42) Değer biçmek, bir şeyi geçerli değer yargılarına göre değerlendirmek; değer atfetmek, bir şeyi kişinin kendisiyle olan ilgisi bakımından değerlendirmektir. Kişi ve toplum arasındaki çatışmayı anlayabilmek ve çözümleyebilmek için, öncelikle bu kavramların ne anlama geldiğini bilmek yararlı olabilir, çünkü kişinin toplumla çatışmasında iki değer yargısının veya bir kişinin değer bilgisiyle toplumun değer yargılarının çatışması söz konusudur.

Toplum, varlığını sürdürebilmek için üyelerinden değer yargılarına uyum sağlamasını bekler. Bu değer yargılarını kabul eden, benimseyen ve sürdürenler, olayları, durumları, duyguları, düşünceleri, eserleri geçerli değer yargılarına göre değerli veya değersiz görenler, yani şeylere değer biçenler konfor alanlarını bozmadan yaşamaya devam edebilirler. Ama bazıları bu toplumsal normlara, değer yargılarına, kurallara

uymak istemez, bu kuralları sorgular, değerlendirir, kendisine, kendi değer bilgisine uygun bulmadıklarıyla mücadele eder. Bu noktada kişi ve toplum, yani kişinin değer bilgisiyle toplumun değer yargıları çatışmaktadır. Toplum, uyma davranışı beklerken karşı çıkışlarla karşılaşınca, toplumsal cezalar uygulanmaya başlanır. Behçet Necatigil'in "Ben aslında hiç de cellât değilim / İster miyim can versin yaşama özlemi hapis / Ama böyle yapmasam / Benden önce sizin töreleriniz." (Necatigil, 2007, 167) dizeleri insanın bazen toplumun belirlediği kurallara yaşama sevincini feda etmek pahasına uymak zorunda olduğunun iyi bir örneğidir. Aydınlanma ve modernizmi temel alan, aklın yüceltilmesi sonucu akıl almaz bir hızla kurulan ve köklenen kapitalist sistem, insanın kendine dönmesini, kendiyle başbaşa kalmasını, kendini ve üyesi olduğu toplumu sorgulamasını neredeyse imkânsız kılmaktadır. Yine de sistemin kölesi olmamayı başarabilen kişiler vardır. Modernizm eleştirisi üzerine kurulan modernist edebiyat, sistemin kölesi olmayı reddedenlerin yaşadığı iç sıkıntılarını, bunalımları, çatışmaları konu alır. Oğuz Atay'ın tutunamayan ve tehlikeli oyunlar peşinde koşan kahramanları Turgut Özben, Selim Işık, Hikmet Benol; Sevgi Soysal'ın kendini bulmak için serüvenden serüvene atılan ve toplumsal normları hiçe sayan kahramanı Tante Rosa; Tezer Özlü'nün öz yaşam öyküsel anlatılarının başkahramanı; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın huzursuzluğun romanı *Huzur*'da anlattığı antikahraman Suat; Yusuf Atılgan'ın aylak adamı C.; Camus'nün yabancılaşmış kahramanı Meursault ve daha pek çok kurmaca kişisi, kendi içlerinde çözemedikleri çatışmaları önce çevresindeki kişilere yansıtan, ardından toplumsal normlarla hesaplaşmak zorunda kalan, bu hesaplaşma sürecinde derin acılar çeken ve sonunda toplum tarafından cezalandırılan kişilerdir. "Bazı insanlar bazı şeyleri hayatlarıyla değil, ölümleriyle ortaya koymak durumundadır." (Atay, 2000, 384) Selim Işık, Hikmet Benol, Tante Rosa, Suat, Meursault bazı şeyleri hayatlarıyla değil ölümleriyle ortaya koyan anlatı kişilerinden sadece birkaçıdır.

> Sizin düzeninizle, akıl anlayışınızla, namus anlayışınızla, başarı anlayışınızla hiç bağdaşan yanım yok. Aranızda dolaşmak için giyiniyorum. Hem de iyi giyiniyorum. İyi giyinene iyi yer verdiğiniz için. Aranızda dolaşmak için çalışıyorum. İstediğimi çalışmama izin vermediğiniz için. İçgüdülerimi hiçbir işte uygulamama izin vermediğiniz için. ... Yaşamım boyunca içimi kemirttiniz. Evlerinizle, okullarınızla, işyerlerinizle. Özel ya da resmi kuruluşlarınızla içimi kemirttiniz. Ölmek istedim, dirilttiniz. Yazı yazmak istedim, aç kalırsın dediniz. Aç kalmayı denedim, serum verdiniz. Delirdim, kafama elektrik verdiniz. Hiç aile olmayacak insanla bir araya geldim, gene aile olduk. Ben bütün bunların dışındayım. (Özlü, 2008, 57-58)

diyen Tezer Özlü, toplumla, toplumun kişiyi uymaya zorladığı değer yargılarıyla çatışan kişilerin sözcüsü gibidir.

Kişinin toplumla çatışması gündelik hayatta sıkça karşılaşılan bir durumdur. Türkiye'de toplumsal baskının oldukça yoğunlaştığı son yıllarda 15-34 yaş arası gençlerin intihar oranında çok artış görülmesi (Harmancı, 2015, 8) kişinin toplumla ve dayatmalarla çatışmasının çözülemediği noktada ölümün bir seçenek olarak görüldüğünün göstergesidir.

> Yalnızlık içinde kendi canına kıyan kişi, görünüşte başkalarının canı üzerinde kendine bir hak tanımadığına göre, bir bakıma bir değeri sürdürmektedir. Ölme kararından aldığı korkunç gücü ve özgürlüğü hiçbir zaman başkalarına hükmetmek için kullanmaması da bunu gösterir; her tekil intihar, bir kin ürünü olmadığı zaman, bir yerde cömert ya da hor görücüdür. (Camus, 2012, 17)

İntihar eden kişinin hor gördüğü şey, uyum sağlayamadığı toplumun değer yargılarıdır.

Vicdanî retçilerin durumu da kişinin toplumla çatışması bağlamında incelenmeye uygundur. Ahlakî tercihi, dinsel inancı, siyasal görüşleri, savaşa ve şiddete karşı oluşu gibi nedenlerle askere gitmeyi reddeden kişiler, özellikle askerlik sistemine ve askerlere değer verilen bir toplumda yaşıyorlarsa, üyesi oldukları toplumla ister istemez çatışacaklardır. Einstein'ın vicdanî retçilerin manifestosu haline gelen:

> Eğer bir adam marşla uyum içinde yürüyebiliyorsa, o değersiz bir yaratıktır. Kendisine yalnızca bir omurilik yeterli olabileceği halde her nasılsa yanlışlıkla bir beyni olmuştur onun. Uygarlığın bu kara lekesi en kısa sürede yok edilmelidir. Emirle gelen kahramanlıktan, bilinçli ve bilinçsiz şiddetten, aptalca yurtseverlikten, tüm bunlardan nefret ediyorum. Ben savaşı ve o soğuk silahları öylesine tiksindirici ve aşağılayıcı buluyorum ki böyle iğrenç bir eyleme katılmaktansa kendimi yok ederim daha iyi. Benim anlayışıma göre sıradan bir cinayet, savaşta adam öldürmekten daha kötü değildir. [15]

sözleri, kişinin vicdanî retçi olma noktasında, önce kendisiyle çatışma yaşadığını, bu çatışmayı kendi içinde çözümledikten sonra toplumla çatışmayı göze aldığını gösterir. Vicdanî retçilerin durumu bir yanıyla birey-devlet çatışmasını örnekler. İnsanların topluluk halinde güven içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla kurulan devlet, zamanla

[15] Yıldırım Türker'in *Radikal* gazetesinde 02.10.2010 tarihinde yayınlanan yazısından aktarılmıştır.

amacından sapmış ve insanların devlet için yaşamaları istenir duruma gelmiştir. En temel ihtiyaçlar olan, barınma, yeme-içme gibi ihtiyaçlardan bile lüks tüketim vergilerinin alındığı bir ülkede birey-devlet çatışmasının yaşanması kaçınılmazdır.

Bazı toplumlarda dinsel inançların da etkisiyle cinsiyet ayırımcılığı en üst noktalardadır. Kadınların insan olup olmadıklarının sorgulandığı sempozyumlar düzenlenen ülkelerde, aklını kullanabilen kadınların, yaşadıkları toplumla, toplumun dayattığı değer yargılarıyla çatışmaması mümkün değildir. Kadınlar için ayrı taşıtlar önerenler tarafından yönetilen, eşcinsellerin cinsel tercihlerinden dolayı baskı gördüğü, hor görüldüğü, yok sayıldığı, şiddete uğradığı, öldürüldüğü, vatandaşının değil küçük bir azınlığın maddî çıkarları için doğanın katledildiği bir ülkede kişilerin toplumla, devletle çatışması kaçınılmazdır. Çok yüksek oy oranıyla kabul edilen bir cunta anayasasına karşı çıkanların, yaşadıkları topluma yabancılaşmaları, toplumun değer yargılarının yanısıra toplumun yapısını ve düşünme biçimini eleştirmeleri doğaldır.

Toplumla çatışma yaşayan kişilerin, Nietzsche'nin insan tiplemesine bakıldığında, sürüye karşı yaşamaya ve var olmaya çalışan insanlar olduğu söylenebilir. Kişilerin kişiliklerini koruyabilmeleri, kendileri olarak var olabilmeleri için, sürü ile hareket etmek yerine, değer diye dayatılan değer yargılarını sorgulaması ve özgür insan olma yolunda ilerlemesi gerekmektedir. İşte, toplumla çatışan kişiler, çoğunlukla, özgür insan olmaya adım atmayı başarabilen kişilerdir. Bu adımı atan kişiler, pasif nihilizme sürüklenirlerse sadece başkaldıran olarak kalırlar; ama aktif nihilizm aşamasına geçebilenler ve bunu aşabilenler, değer yaratmayı başarabilen, yaratıcı/trajik insan olabilirler. Yaratıcı insan aşamasına ulaşan kişi ise toplumla çatışmayı bir kenara bırakır, yeni değerler yaratır ve topluma/toplumlara yön vermeye çalışır.

3.3.4. Topluluklarası Çatışma

Topluluklar birbirleriyle ırk, din, mezhep gibi farklılıklar nedeniyle çatıştıkları gibi ekonomik nedenlerle, toprak sahibi olmak amacıyla ve uzun vadeli çıkarları doğrultusunda hareket etmek istedikleri için de çatışmışlardır. Toplulukların birbiriyle çatışmasını, temel anlamıyla "savaş" olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. "Savaş ne sanattır ne de bilim; toplumsal yaşamın bir bölümüdür. Büyük çıkarların kanla çözümlenen bir çatışmasıdır ve sadece bu yönüyle diğer çatışmalardan ayrılır."

(Clausewitz'den aktaran Özbek, 2011, 19) diyen Clausewitz, topluluklararası çatışmanın en ileri boyutu olan savaşı diğer çatışmalardan ayıran şeyin bu geniş çaplı çatışmanın yıkıcı biçimde çözülmesi olduğunu düşünür. Her ne kadar Machiavelli gibi, bir hükümdarın incelemesi ve öğrenmesi gereken tek şeyin savaş olduğunu, barışın sadece, askerî plânları uygulayabilme yeteneğini ve becerisini sağlamak ve bunu tasarlamak için kendisine boş zaman kazandıran nefes alacak kısa bir dinlenme vakti olması gerektiğini düşünenler olsa da, iç savaş ya da topyekûn savaş olması fark etmeksizin, savaş, en yıkıcı çatışmadır.

Emre Kongar, küreselleşmenin güçlendirdiği ve yeniden öne çıkardığı kimlik bilincinin benzer insanları bir araya getirip "biz" anlayışını geliştirdiğini, bu anlayışın aynı zamanda "ötekiler" kavramını yarattığını, bu kavramın da "ayırımcı vicdan"ın temellerini attığını söyler.

> Ay[ı]rımcı vicdan ise "ötekilere" yönelik her türlü zulmü meşru sayar. İşte bu noktadan itibaren zulüm, insanlığın ortak değerlerinden biri haline gelir. Haçlı Seferleri'yle tarihe damgasını vuran din savaşları, Fatımilerin İslam halifesinin gözlerini oyup hapse atması, Katoliklerin Protestanlara yönelik **Sen Bartelemi** katliamı gibi mezhep çatışmaları, İkinci Dünya Savaşı'yla tüm dünyayı kana bulayan ırkçı-milliyetçi faşist yaklaşımlar, hep bu "ayrımcı vicdanın" yansımalarıdır. Bu aşamada zalim davranışların toplumsal kökeninin, ayrımcı kimlik bilinci ve buna dayalı olarak öğrenilen "öteki" kavramı olduğunu söyleyebiliriz. (Kongar, 2016, 20)

diyen Kongar, insanların türdeşlerine zulmedebilmesini "ayrımcı vicdan" kavramıyla açıklamaya çalışır. Buna göre, insanlar kendilerine öğretilen ya da dayatılan milliyet, ırk, din, mezhep gibi ayırt edici olduğu iddia edilen kimlik özellikleri nedeniyle "ben" ve "öteki" kavramlarını geliştirmekte, kendinden olmayana yaşama hakkı tanımamayı sıradan kabul etmektedir.

Topluluklararası çatışmada, yani savaş öncesinde ve savaş süresince, yazınsal metinlerin savaş propagandası yapmak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'daki sanat çevreleri, çıkacak bir savaşın sanat üzerinde olağanüstü olumlu etkiler yaratacağı anlayışında neredeyse birleşir. Savaşın dolaysız bir tecrübe olarak düşünsel yaratıcılığın kaynağı olacağı düşünülmektedir. 1914'te gazete ve dergilere değerlendirilmek üzere günde elli bin savaş şiiri gönderilmektedir. Bertold Brecht, bu dönemin savaş karşıtı eserler veren en önemli yazarıdır. Herman Hesse, Ernst

Bloch gibi isimlerse savaş karşıtı görüşleri nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. (Özbek, 2011, 11-12) Bu bağlamda, Curzio Malaparte'tan bahsetmek yerinde olur. Malaparte, Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katılmış, İkinci Dünya Savaşı öncesinde faşizmi benimsemiş ama savaşın yıkıcılığını gördükten sonra faşizmle ilişiğini kesmiş bir yazardır. Almancada "yıkılmış, bozuk, mahvolmuş" anlamlarına gelen *Kaputt* ve *Can Pazarı* adlı romanları savaşın Avrupa'yı nasıl mahvettiğini gözler önüne serer. Savaş, doğrudan bir tecrübe olarak Malaparte'ın düşünsel yaratıcılığının kaynağı olmuştur belki ve yazınsal açıdan başarılı romanlar yazmasını da sağlamıştır, ancak bu tecrübenin arka plânında yazarın romanlarına konu ettiği savaş sahneleri vardır ve bu sahneler – yemeklerin içinden çıkan insan parmakları, kopan kollar, bacaklar, yoksulluk nedeniyle kendilerini ve çocuklarını satmak zorunda kalan insanlar – kurmaca değil gerçek yaşamdan alınmış sahnelerdir. Yaratıcılığı ortaya çıkaracağı düşüncesiyle savaş yanlısı olmak, insan olmanın anlamının yitirilmesinin belki de en yalın göstergelerinden biridir.

Türk edebiyatında da savaş propagandası yapan, savaşı eserlerine konu eden yazarlar vardır. Özellikle Millî Edebiyat Dönemi'nde Türkçülük akımının diğer düşünce akımlarının önüne geçmesiyle milliyetçi edebiyat önem kazanmış, dönemin romanlarını, hikâyelerini savaşın gerekliliği teması istila etmiştir. *Kiralık Konak*'ın Hakkı Celis'i savaşın gerekliliği konusunda bir anda aydınlanan, cepheye gitmek için hiç zaman kaybetmeyen bir genç insandır ve bu yönüyle dönemin gençlerini etkilemek amacıyla kurgulandığı izlenimini uyandırır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun savaşı yücelttiği hikâyeleri de vardır. 1916'da *İkdam* gazetesinde yayınlanan altı öykü, Karaosmanoğlu'nun edebiyat çizgisinin dışında özellikler taşır. Erol Köroğlu, savaş yıllarında verem olan ve Ziya Gökalp'in araya girmesiyle, masrafları devlet tarafından karşılanarak İsviçre'ye tedaviye yollanan Karaosmanoğlu'nun bu altı propaganda öyküsünü tedavi yolculuğunun bedeli olarak yazdığını söyler. (Köroğlu, 2016, 10) Halide Edip Adıvar *Ateşten Gömlek*'e cephedeyken başlamıştır, ancak cepheye savaşmak için değil gözlemci olarak kısa süreliğine gitmiştir. Savaşa fiilen katılsaydı, yazdığı roman bu kadar savaş yanlısı olur muydu bilinemez. Cepheye katılan tek edebiyatçı olan Cenap Şehabettin ise metinlerinde savaşı hiç konu etmez, kimseyi savaşa özendirmeye çalışmaz. Katıldığı savaştan ve tanık olduğu sahnelerden kaçmak istercesine sadece sembolist şiirler yazar. "Yakup Kadri ve propaganda etkinliğine katılan diğer yazarlar bir yandan

yeni kurbanların üretiminde savaşçı şeflerle işbirliği yapmış, bir yandan da kendi akıl ve yeteneklerini kurban etmişlerdir." (Köroğlu, 2016, 11) Bu noktada Yaşar Kemal'e bir kez daha kulak vermek gerekir:

> Bir; benim kitaplarımı okuyan katil olamasın, savaş düşmanı olsun. İki; insanın insanı sömürmesine karşı çıksın. Kimse kimseyi aşağılayamasın. Kimse kimseyi asimile edemesin. İnsanları asimile etmeye can atan devletlere, hükümetlere olanak verilmesin. Benim kitaplarımı okuyanlar bilsinler ki, bir kültürü yok edenlerin kendi kültürleri, insanlıkları ellerinden uçmuş gitmiştir. Benim kitaplarımı okuyanlar yoksullarla birlik olsunlar, yoksulluk bütün insanlığın utancıdır. Benim kitaplarımı okuyanlar cümle kötülüklerden arınsınlar.[16]

İnsanı yüceltmeye, insanlığı birkaç adım öteye taşımaya gönüllü olan okura, savaşı yücelten ve savaş propagandası yapan yazarlara değil, yaşadığı ülkenin ezilen, hor görülen, küçümsenen farklı etnik kökenlerinden birinin üyesi olmasına rağmen barışı yücelten Yaşar Kemal'e ve benzerlerine kulak vermek düşer.

3.4. Çatışma Çözme Yöntemleri

Farklı nedenleri olan çatışmaların çözüm yolları da farklıdır. Çatışma yaşayan kişiler ve topluluklar, yaşadıkları çatışmanın türü ne olursa olsun, çatışmayı çözmek isterler, çünkü süreklilik gösteren çatışmalar kişide psikolojik ve fizyolojik deformasyonlara, toplumlarda ekonomik ve yönetimsel sorunlara neden olmaktadır. Çatışma çözmede olumlu ve olumsuz yaklaşımlar sergilenebilir. Anlaşma, uzlaşma yoluyla çözülen çatışmalar kişide ve toplumlarda ilerlemelere zemin hazırlarken, fiziksel ya da psikolojik şiddet ve güç kullanımı yoluyla çözülmeye çalışılan çatışmalar, çatışmayı yaşayan taraflardan en az biri için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yine de her çatışma türünün çözüm yolu farklıdır.

Kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmaların çözümü seçim yapma esasına dayanır. Kişinin yaşadığı çatışma, ister trajik, ister komik, ister etik çatışma olsun, ancak, kişinin yapacağı seçimle çözülebilir. Bu bağlamda, Aristoteles'in *prohairesis* kavramına başvurulabilir. Kaan Ökten, Aristoteles'in *prohairesis* kavramını incelediği çalışmasında "sorumluluk", "irade" ve "kişi" kavramlarının kapsamına giren ve sadece insandaki

[16] Yaşar Kemal'in 11 Kasım 2014 tarihinde Bilgi Üniversitesinde fahri doktora aldığı Yaşar Kemal Onur Günü etkinliğine gönderdiği mesajdan alınmıştır.

yönelimsel ve iradî yönleri açığa çıkartıcı bir rol üstlenen bu kavramın "önceden seçmek" ya da "tercih etmek" anlamına geldiğini belirtir.

> Aristoteles'teki prohairesis kavramını temelleyici bir "yaşam yolu seçme" edimi olarak kabul etmek mümkündür. Yapılan tercihin ve varılan kararın zaman içinde ortaya çıkan sonuçları, isabetli bir seçimin yapılıp yapılmadığına ilişkin önemli bir ipucunu ve işareti vermektedir. Buna göre, prohairesis, asıl anlamda akla, düşünüp taşınmaya dayalı bilinçli seçimdir. (Ökten, 2002, 88)

Ökten, Aristoteles'e göre ancak ve sadece *prohairesis*le yapılan eylemlerin bir kişinin özünü yansıttığını, sorumlu olduğumuz edimlerin *prohairesis*le gerçekleştirdiğimiz eylemler olduğunu da ekler. (Ökten, 2002, 94-95) Trajik, komik ya da etik çatışma yaşayan kişi, sezgisel aklını ve iradesini kullanarak, kendi bünyesindeki itidal ve erdemle iyiyi seçmeye yönelecek, hangi değeri seçerse seçsin, yaşadığı çatışma son bulacaktır. Özellikle trajik çatışmada, yani iki yüksek değerin çatışmasında ve etik çatışmada, yani bir yüksek değerle bir vasıta değerin çatışmasında *prohairesis*le yapılan eylemler etkili olur. Bu yolla yapılan bir seçim, yaşanan çatışmanın sağlıklı çözülmesini sağlar.

Kişilerarası çatışmaların çözümünde olumlu ya da olumsuz, yani yapıcı ya da yıkıcı yaklaşımlar sergilenebilir. Kişilerarası çatışmaların en önemli nedeninin kişilerin kendi çıkarlarını koruma, konfor alanlarını genişletme, bu amaçla da gücü elde etme ve elde tutma isteği olduğu söylenebilir. Kendi çıkarları için gücü isteyen ve başkalarıyla çatışmaya giren insanların genellikle yıkıcı çözümlere yöneldiğini saptamak çok zor değildir. Karşısındaki kişiye fiziksel zarar vermek ya da psikolojik baskı yapmak yıkıcı çözümlerin başında gelmektedir. Yıkıcı çözümler, fiziksel ya da psikolojik şiddet içerdiğinden, saldırganlık ile de ilişkilidir.

> Saldırganlık … bir başkasının haklarının kısıtlanması, sahip olduğu ya da elde etmiş olduğu bir şeyi, fiziksel eylemle ya da eylem tehdidiyle teslim etmeye zorlanması anlamına gelir. … Saldırganlıkla ilgili akılda tutulması gereken asıl önemli nokta, saldırganlığın çok farklı işlere hizmet eden çok farklı davranış kalıplarının bir karması olduğudur. (E.O. Wilson'dan aktaran Herbert, 2016, 85)

Saldırganlık ve saldırganlığı temel alan çözüm yolları, insanlığın başlangıcında uygun, hatta gerekli görülürken, zamanla uyumsuz davranış olarak görülmeye başlanmıştır. (Herbert, 2016, 104) Kişilerarası çatışmaların çözümünde akıldan çok duygulara öncelik verilmesi gerektiğini düşünen Herbert, Chesterton'dan aktararak "Akıl her zaman bir

kaba kuvvettir, kalpten ziyade kafaya hitap edenler, ne kadar silik ve nazik olurlarsa olsunlar mutlaka şiddete yatkın adamlardır." (G.K. Chesterton'dan aktaran Herbert, 2016, 107) der. Buradan, doğru seçimi aklıyla yaptığı düşünülen insanların aslında şiddeti de içgüdüleriyle değil, aklıyla tercih ettiği sonucuna varılabillir. Aklı ve akılla hareket etmeyi yücelten, duyguların insan yaşamındaki rolünü ihmal eden insanlar, dogmatizme yakındırlar. Bu yakınlık, fiziksel, sözel-dilsel ya da psikolojik saldırganlığa zemin hazırlar. Böyle kişilerin saldırganlığının temelinde sadece bastırılan duygular değil, yüceltilen akıl da vardır. Kişilerarası çatışmaların çözülmesinde empati ya da gönüldaşlık, yani karşısındaki kişinin duygularını, isteklerini ve beklentilerini anlayıp harekete geçmek saldırganlığı engelleyecek en önemli yetenektir.

Kişilerarası çatışmalarda yapıcı çözümler üretebilmek her ne kadar insanın gücü istemesiyle çelişse de, etik açısından daha uygun görülmektedir. Ancak, yapıcı çözümler çatışmanın iki taraf için de tam olarak bitmemesi, sadece bastırılması ve daha büyük çatışmaların yaşanmasının ertelenmesi riskini taşımaktadır. Oysa,

> İnsanlar arasındaki çatışma nedenlerinin ortadan kalkmasıyla birlikte, kendi özgürlüğünü başkalarının özgürlüklerinden bir şeyler çalarak artırmaya çalışan insanın yerini, özgürlüğünü artırmanın yolunu işbirliğinin verimli işlemesiyle artacak olan özgürlüklerden kendisine düşen payın büyümesinde gören insanın alması için hiçbir neden kalmayacaktır. (Hacıkadiroğlu, 2000, 97-98)

Johnson ve Johnson, kişilerarası çatışmaların çözümünde ilişkinin mi kişinin amacının mı önemsendiğine bağlı olarak geri çekilme, uyma, güçlü olma, uzlaşma ve iş birliği yapma yöntemlerinin kullanıldığını söyler. Geri çekilmede kişiler çatışmayı çözmekten kaçınırlar. Uyma davranışında çatışan taraflardan her ikisi de kendi istek ve gereksinimlerinden vazgeçer. Bu çözüm yolunda amaçlara ulaşmak önem kaybederken, ilişkinin sürmesi önemli görülür. Öncelikli olanın ilişki değil, kişilerin amaçları olduğu güçlü olma yönteminde kazanmak güç elde etme ve gurur kaynağı olduğundan, zor kullanma ve şiddete başvurma davranışları görülür. Uzlaşmada uymadan farklı olarak taraflardan biri isteklerinin bir bölümünden vazgeçip karşı tarafın bazı isteklerini yerine getirerek çözüme ulaşır. İş birliği yapma yönteminde ise taraflar birbirlerini suçlamadan, empati kurarak, herkes tarafından kabul edilebilecek çözüm yolları bulmaya çalışır. (Johnson ve Johnson, 1997)

Kişinin toplumla yaşadığı çatışmalar, çözülmesi en zor olan çatışma türlerinden biridir. Başkasını kendisinin cehennemi olarak gören insan, bir yandan da başkası olmadan yaşayamayacak olan insandır. Toplumun bir üyesi olmaktan vazgeçemeyen ya da belki kurtulamayan insan, Nietzsche'nin Zerdüşt'ü gibi dağlara çıkıp yaşamayacak, asketler gibi bir yaşam sürmeyecek, çilehanelere kapanıp tefekküre dalan tasavvufçular gibi hareket etmeyecekse, toplumla, toplumun kurallarıyla uzlaşmak zorundadır. Kişinin toplumla yaşadığı çatışmanın çözümünde etkin olması gereken taraf, çoğunlukla kişinin kendisidir. Camus'nün toplumsal normlara uyum sağlayamayan, yaşadığı çatışmanın farkında olmasa bile toplumla çatışan kahramanı Meursault, nasıl olunmaması gerektiğinin örneğidir. Meursault gibi Nietzsche'nin kullandığı anlamda pasif nihilist bir kahraman, toplumsal çarkların dişlileri arasında öğütülmeye mahkûm olur. Meursault ne yapabilirdi? Kendisine Sisifos'u örnek alıp, aşağıya yuvarlanacağından emin olarak, her gün aynı kayayı aynı dağın başına çıkarabilirdi ve yine de mutlu olduğu düşünülebilirdi. Oysa Meursault, öneminin geç farkına vardığı toplumsal normlara uymayı pek de akıl edemez.

Sürekli değişen, keskinleşen toplumsal normlar, kişilerin bu normlarla çatışmasını hızlandırır. Muhafazakârlaşan toplumlarda kişinin toplumsal normlarla daha çok çatıştığı görülür. Albert Camus'nün *Başkaldıran İnsan*'da tarihçesi hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği, toplumsal kurallara başkaldıran insanlar, daha çok, normların keskinleştiği, keskin uçların normalleştiği toplumlarda ortaya çıkar. Kişinin toplumla çatışmasının çözülmesi, biraz da toplumun geneline hâkim olan duygu ve anlayışların ölçülü hale gelmesine bağlıdır.

Topluluklararası çatışmalar, kişilerin hırslarına bağlı olabildiği gibi, toplulukların aidiyet bilinciyle de ilişkilidir. Kendini üyesi olduğu topluluğa fazlaca ait hisseden ve ötekini/ötekileri dışlayan kişiler, topluluklararası çatışmaların temelini atanlardır. Tarih boyunca yaşanan mezhep savaşları, din savaşları, ırkçılık kökenli savaşlar, toprak, doğal kaynak ve güç elde etmek amaçlı savaşlar, çoğunlukla, tarafların can ve mal kaybı sonrasında yaptıkları yasal anlaşmalarla çözülmektedir.

3.5. Çatışmanın Sonuçları

Çatışma çözme yöntemleri çatışma türlerine göre değiştiği gibi, çatışmanın sonuçları da çatışmanın türüne göre değişiklik göstermektedir. Kişinin kendisiyle yaşadığı çatışma, ister trajik ister komik ister etik olsun, çatışmanın çözümünde kişi bir karar verir ve verdiği kararla bir vasıta değeri ya da bir yüksek değeri korurken bir başka değeri harcar. Hangi değeri korumayı seçerse seçsin bir başka değeri harcadığı için, bu seçim kişide gerginlik, stres, rahatsızlık yaratacaktır. Trajik çatışma yaşayan kişiler bir yüksek değeri harcamak zorunda kaldıklarından, bu kişilerin seçimleri kişide önemli psikolojik sorunlara neden olabilir. Etik çatışma yaşayan kişiler çoğunlukla kişisel çıkarlarla yüksek bir değer arasında kaldıklarından, yaptıkları seçim ya kişisel çıkarlarına aykırı olacak ya da bir değeri harcamaları gerektiğinden dolayı kişide vicdanî rahatsızlık yaratacaktır. Komik çatışma yaşayan kişiler vasıta değerler arasında kaldıklarından, yaptıkları seçim bir vasıta değeri, büyük oranda kişisel çıkarlarına uyan bir vasıta değeri harcayarak kendilerini yine mutsuz ve rahatsız hissedeceklerdir. Hangi türden olursa olsun, kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmalar kişiyi mutsuz edecektir.

Kişilerarası çatışmalarda benimsenen çatışma çözme yönteminin niteliği fark etmeksizin üç sonuçla karşılaşılır: kazan-kazan, kazan-kaybet, kaybet-kaybet. İş birliğine dayanan, yapıcı çözüm yollarına başvurulduğunda, güven, empati ve saygı temelinde hareket edildiğinde çatışma yaşayan iki tarafın da kazançlı olduğu, yani kazan-kazan sonucuna varıldığı görülür. Kazan-kaybet sonucu, tehdit, aşağılama, küçümseme gibi yıkıcı çözüm yollarına başvurulan çatışmalarda bir tarafın kazanması, diğer tarafın kaybetmesi şeklindedir. Kaybet-kaybet sonucunda ise çatışma yaşayan tarafların amaçlarından vazgeçmemesi ve hedeflerine ulaşmak için sözel ve fiziksel şiddete başvurması söz konusudur. Şiddet uygulayan kişi hedefine ulaşsa da mutsuz ve huzursuz olduğu, toplumsal ve hukuksal sonuçlarla karşılaştığı için her iki tarafın da kaybettiği kabul edilir. (Johnson vd., 1995)

Kişinin toplumla yaşadığı çatışmaların sonucunda hem kişinin hem de toplumun zarar gördüğü söylenebilir. Kabul görme, onaylanma, sevilme ihtiyacı kişinin en temel ihtiyaçlarındandır. Toplumla yaşanan çatışmalar kişinin bu en temel ihtiyaçlarının karşılanmasını engellediğinden, kişide psikolojik açıdan rahatsızlık, huzursuzluk, mutsuzluk yaratacak, kendini yaşadığı ya da yaşamak zorunda olduğu topluma ait

hissetmemesi olumsuz sonuçlarla karşılaşmasına neden olacaktır. Bu çatışma bir yandan da kişide sürüden kopmayı, özgür olmayı, yeni değerler üretebilme olanağını harekete geçireceğinden, ilerlemenin yolunu açacaktır. Çatışmadan kaynaklanan gerilim ve ilerleme toplum için de geçerlidir. Toplum, çoğunluk gibi düşünmeyenler sayesinde yerinde saymaktan ve gerilemekten bir nebze de olsa kurtulabilecektir.

Topluluklararası çatışmalar genellikle olumsuz sonuçlanmaktadır. Hiçbir savaşın, grupları ya da toplulukları etkileyen hiçbir çatışmanın kazananı olduğu söylenemez, çünkü her savaşta masum ya da suçlu pek çok insan zarar görmekte, yönetimi ya da toprakları ele geçiren tarafın savaşı kazandığı söylense de, bu çatışmalar sonunda insan ve insanlık her savaştan zararlı çıkmaktadır. Bu nedenle, savaşları yüceltmek yerine, zorunlu olmadığı takdirde savaşın bir cinayet olduğu unutulmamalıdır.

İster kişisel çıkarları, hırsları, istekleri ister sahip olunan dinsel ya da millî kimliğin yaygınlığını artırma isteğini temel alsın, her tür çatışma özünde gücü istemeye dayalıdır. Kişiler kendileriyle, başka kişilerle, toplumla ya da topluluklar topluluklarla karşı karşıya gelirken temelde yatan nedeni doğru saptamak, gücü elde etme isteğini görmek, çatışmaların çözümünü de kolaylaştırabilir.

BÖLÜM 4. CHRISTOPHER MARLOWE OYUNLARINDA GÜÇ VE ÇATIŞMA İLİŞKİSİ

4.1. Bir Rönesans Yazarı: Christopher Marlowe

İngiliz edebiyatının en önemli yazarlarından biri ve Elizabeth döneminin ilk büyük oyun yazarı kabul edilen Christopher Marlowe, 1564'te Canterbury'de, bir ayakkabıcının oğlu olarak dünyaya gelmiştir. The King's School'da eğitimine başlayan Marlowe, kazandığı bursla geçtiği Cambridge'deki Corpus Christi College'den 1587'de mezun olmuştur. 1593'te, henüz 29 yaşındayken arkadaşıyla gittiği Deptford'da bir barda, hesap ödeme konusunda yaşanan bir anlaşmazlık sonucu çıkan kavgada yaşamını yitirir. Yaşadığı dönem göz önüne alındığında, çok genç yaşta ölen yazarın ölümünün oldukça şüpheli olduğu düşünülmektedir.

Eğitimsiz bir ailenin üyesi olmasına rağmen, aldığı iyi eğitim sayesinde oyunlarında tarih, mitoloji, siyaset gibi alanlarda önemli olaylara yer verebilen Marlowe, Latinceyi ve Yunan mitolojisi ile ilgili ayrıntıları öğrenmiştir. Oyunlarının sadece içeriğindeki değil, biçimsel özelliklerindeki yenilik ve mükemmelliği de aldığı eğitime borçludur. Edebî biçimlerin olduğu kadar dinsel statükonun, toplumsal normların ve davranış kalıplarının sınırlarını zorlayan Marlowe'un yaşadığı dönemin İngiltere'sinde kişiler, bireysel istek ve inançları ile toplumsal/monarşik emir ve himaye istekleri arasında kalmış, siyasî baskı, kişilerin isteklerini gerçekleştirmelerinin önünde engel oluşturmuştur. Çalışkanlık, eğitim ve bilginin yanısıra Rönesans çağının Hristiyan toplumunu belirleyen en önemli etkenlerden biri dindir. Marlowe'un yaşadığı dönemde dinsel bilgi ve bilimsel bilgi arasındaki çelişkiler gittikçe artmaktadır. "... Ortaçağ'ın sönümlenmesi döneminde ve Reformasyona gidişte ana yaratıcı gelişim, kilise otoritesine karşı bireysel bilinç ilkesinin yükselmesidir." (Campbell, 1992, 421) O, oyunlarında bilimsel bilginin yanında olmuştur.

Marlowe'un üzerinde en çok durduğu konulardan biri güç kullanımıdır. Kişisel arzularına yenik düşen bir kralın hikâyesinin anlatıldığı *II. Edward*'da monarşik güç, *Maltalı Yahudi*'de merkezî kişiyi sarhoş eden ekonomik ve ticarî güç, bilme arzusu nedeniyle şeytanî gücü kontrol edemeyen ve toplumsal değişimin bireysel sunuluşu niteliğindeki *Doktor Faustus*'ta bilme gücü, mağrur, saldırgan, güçlü ve dili çok iyi kullanan bir liderin anlatıldığı *Büyük Timur*'da fiziksel güç ve akıl gücü ön plândadır. Onun oyunlarında kişisel arzular ve toplumsal amaçlar arasındaki uyuşmazlıklar dikkati çeker. Güç, bireysel arzular ve tabularla birleşerek toplumsal hedeflere, amaçlara karşı bir kutup oluşturur. Toplumsal hareketlilik, tabuların, ayırımların, kişisel ve toplumsal yıkımların kaynağı gibi sunulur. Marlowe'un yaşamında da bu durumun etkisi görülür. İngiliz edebiyatının en önemli oyun yazarlarından biri olsa da, hakkında dava açılmasından ve mahkemeye çıkmaktan kurtulamayan Marlowe da, yarattığı oyun kişileri gibi, dönemin özelliklerini kendinde taşır.

Marlowe oyunlarındaki bir diğer önemli konu kader ya da birinin kendi yaşamının rotasını belirleme olanağının azlığıdır. Toplumsal yapı kahramanın ölmesini istiyorsa, kahraman ölür. Bu konu Rönesans tiyatrosunun genelinde görülen bir konudur.

Marlowe'un oyunlarında en çok dikkat çeken unsurlardan biri, dili kullanma biçimidir. Kahramanlarını trajik kişilere yakışan soylu bir dil ile konuşturan Marlowe için Szelb'in saptaması yerindedir:

> Yeni tiyatro diksiyonunu, tutkunun, iktidar arzusunun, suçun devlerine yakışır devasa dili ilk kullanan odur. Salt devasa boyutlara sahip, abartılı görüntüdür bu dil, durmaksızın gökkubbenin yarılması için yakarılır, tanrılar ve yıldızlar olayın davetli tanıklarıdır, insanlarının ağzından yabanıl dereler gibi sürekli olarak övünme seli, lanetlenme, şişinme, çınlayan bir coşku seli boşanır. (Szelb, 2008, 262)

Az eser vermesine rağmen döneminde ve sonrasında pek çok yazarı etkileyen Marlowe, çağdaşı Shakespeare'e ünlü oyunları için materyal sağlamıştır. *II. Edward II. Richard*'ın, *Doktor Faustus Macbeth*'in, *Maltalı Yahudi Venedik Taciri*'nin ve *Büyük Timur VIII. Henry*'nin yazılmasında esin kaynağı olmuştur. [17]

[17] Marlowe'un yaşamı ve eserleri hakkındaki kısa bilgi için https://www.biography.com/video/christopher-marlowe-mini-biography-14069315526 adresinden yararlanılmıştır.

4.2. Christopher Marlowe Oyunlarında Gücü İstemenin Yarattığı Çatışmalar

Christopher Marlowe, yazdığı oyunlarda çatışma unsurunu başarıyla kullanmış, kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmaları, kişilerarası çatışmaları, kişi ve toplum arasındaki çatışmaları ve topluluklararası çatışmaları oyunlarında örneklemiştir. Marlowe'un en çok başvurduğu çatışma türleri, kişilerarası çatışmalar ve kişinin kendisiyle yaşadığı çatışmalardır. Oyunlarında topluluklararası çatışmaları da konu eden Marlowe'un, kişinin toplumla çatışmasına pek yer vermediği söylenebilir. Yine de *Doktor Faustus* ve *Maltalı Yahudi*'de kişilerin, dolaylı yollardan da olsa, toplumla çatışma yaşadığı görülür.

Oyunlardaki çatışmalara ayrıntılı bakıldığında, çatışmanın türü ne olursa olsun, nedeninin çoğunlukla oyun kişilerinin gücü istemesi olduğu açıkça görülmektedir. Marlowe, insanın gücü isteyen bir varlık olduğunu vurgulamak istercesine kişilerini gücü istemeyle donatmıştır. Kimi bilgi gücünü, kimi siyasal gücü, kimi yönetim gücünü, kimi ekonomik gücü isteyen bu kişilerin gücü istemesi farklı çatışmalar yaşamalarına neden olmuştur. Oyunlar çoğunlukla kişilerin kendileriyle veya başka kişilerle yaşadıkları çatışmalardan doğan gerilim üzerine kurulmuştur. Bütün oyunlarda hissedilen bu gerilim, çatışmaların farklı yollarla çözülmesiyle son bulmuştur. Marlowe, çatışmaların çözülmesinde çoğunlukla ölüm ve intihar gibi yıkıcı yöntemleri tercih etmiştir. Bu durum, oyunları komedi ya da dram değil, trajedi yapmaktadır.

4.2.1. Kişinin Kendisiyle Yaşadığı Çatışmalar

Kişinin kendisiyle yaşadığı çatışma, kişinin duygularının, düşüncelerinin ya da değerlerinin çatışmasıdır. Kişi, bazen iki farklı duygu veya iki farklı düşünce arasında kalabilir. Kişide bazen iki yüksek değer, bazen iki vasıta değer, bazen de bir yüksek değer ile bir vasıta değer çatışabilir. Bu çatışmaların çözülmesinde seçim yapmak esastır, yani kişi, yapacağı seçimle duygu, düşünce veya değer çatışmasını sonlandırabilir. Özellikle değer çatışmasında, yapılacak seçimin hangi değeri koruyup hangi değeri harcadığı önemlidir. İoanna Kuçuradi'nin trajik, komik ve etik çatışma ile ilgili görüşleri, bu noktada bir kez daha hatırlanmalıdır. Kuçuradi, iki yüksek değerin çatışmasını trajik çatışma, bir yüksek değer ile bir vasıta değerin çatışmasını etik çatışma, iki vasıta değerin çatışmasını komik çatışma olarak adlandırmaktadır.

Marlowe, kişilerin kendileriyle yaşadığı duygu, düşünce ve değer çatışmalarını farklı oyunlarında örneklemiştir. İlk oyunu *Kartaca Kraliçesi Dido*'nun iki ana kahramanı Dido ve Aeneas, *Doktor Faustus*'un başkahramanı Faustus, *Maltalı Yahudi*'de keşiş, *Büyük Timur*'da Timur ve kocası öldürülen Olympia trajik çatışma yaşarken, *II. Edward*'da Kraliçe İsabella ve *Paris Katliamı*'nda IX. Charles etik çatışma yaşarlar. Marlowe'un oyunlarında komik çatışma yaşayan bir kahramana rastlanmaz. Onun oyun kahramanları daha çok trajik ve etik çatışma yaşayan kişilerdir.

Kartaca Kraliçesi Dido, kocası, kardeşi Pygmalion tarafından iktidarı yani yönetim gücünü paylaşamama nedeniyle öldürülünce, Libya'ya gelip Kartaca'yı kurmuş, Kartaca'nın denizcilik ve ticarette gelişmesini sağlamış, halkının barış ve refah içinde yaşaması için çalışmıştır. Aeneas, Troya Savaşı'ndan kurtulup Kartaca'ya gelinceye kadar, Dido halkıyla duygularını ve gücünü birleştirdiği bir yönetim sergilemiş, Aeneas'la karşılaşıp ona âşık olunca, önce kendisiyle sonra çevresindeki kişilerle çatışma yaşamaya başlamıştır. Dido'nun Aeneas'a olan aşkı ile halkına karşı görev ve sorumlulukları, yani aşk ve görev bilinci arasında kalması nedeniyle trajik çatışma yaşadığı düşünülebilir. Oysa, Dido'nun tercihini Aritoteles'in vurguladığı düşünüp taşınma yoluyla yapmadığı göz önüne alındığında, yaşadığı çatışmanın tam anlamıyla trajik çatışma olmadığı da söylenebilir. Dido, Venüs'ün yaptığı büyü ile Aeneas'a âşık olmuş, ona âşık olduktan sonra yaptığı seçimleri hırsları belirlemiştir. Dido'nun bu durumu, aşkın başkaları üzerinde iktidar kurmada etkili bir duygu haline geldiğini gösterir. İarbas'ın Dido'ya söylediği,

> Güzel Dido, senin için daha ne kadar sararıp solacağım?
> Beni sevmen yetmiyor bana,
> Arzuladığım şeye sahip olmalıyım,
> Lafta kalan aşk, çocuklar içindir. (Marlowe, 2017, 60)

sözleri, Dido'nun Aeneas'a karşı hissettiklerinin başka bir ifadesidir. Bu sözler, aşk gibi yoğun bir duygunun sahip olma isteğini nasıl tetiklediği ve iktidar kurmada duyguların rolünün ne olduğu üzerine düşünülmesine olanak sağlar. Bazı yoğun ve ölçüsüz duygular, kişilerin doğru karar vermesini engelleyebilmekte, orta olma ve dengede olma durumunu tehdit etmekte, kişilerin yaşamlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bir duygu durumu olarak gücü isteme de yoğunlaştığında ve ölçüsüzleştiğinde kişiler için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Her ne kadar Russell, gücü en çok isteyenin en çok güce sahip

olacağını, gücün kendisini isteyene gideceğini söylese de, gücü istemenin ölçüsüzce yoğunlaşması, duygu durumunu kontrol edemeyen ve gücü istemeyle dolu olup aklını dolanım dışı bırakanlar için olumsuz sonuçlar yaratacaktır. Aşk da gücü isteme de Dido'da yoğun duygular halini alır ve onun aklını kullanmasına engel olur. Aeneas ile Dido arasındaki fark, bu noktada belirginleşir. Aeneas da Dido da gücü ister. Aeneas da Dido da aşk duygusunu yaşar. Ancak, Dido'nun aşkı ölçüsüzdür; onda aşk ve gücü isteme birbirinden beslenen, birbirini körükleyen ve onun hırsını büyüten iki unsurdur. Aeneas'ın gücü istemesi çok yoğun olsa da aşkı aynı yoğunlukta değildir. O, aşkı ve gücü istemeyi birbirine karıştırarak yaşamaz. Bu nedenle, hayatta kalan ve amacına, hedefine ulaşabilen kişi Dido değil, Aeneas olur.

Dido, gücü isteyen ve güce sahip olmayı seven bir kadındır. Libya'ya geldiğinde kendisine bir öküz postu kadar yer istemiş, sonra öküz postunu ince şeritler halinde keserek geniş bir toprak parçası elde etmiştir. Dido'nun bu eylemi, onun akıl gücünün yüksek olduğunu ve gücü elde etmek için kurnazca hareket edebileceğini gösterir. Dido, halkının mutluluğunu ve refahını düşünerek, elde ettiği gücü halkı için kullanmış ve çoğaltmaya çalışmıştır. Aeneas'la karşılaşınca ona ölen kocası Sychaeus'un kıyafetlerini giydirmesi, aşkının ilk belirtisi gibidir. Aeneas'ın Troya Savaşı'nda yaşananları Dido'ya anlatmasından sonra Dido ona daha çok ilgi duymaya başlar. Aeneas, Troya Savaşı'nda yenik düşmüş, eşini bu savaşta kaybetmiştir. Dido'nun savaşta galip gelen değil, mağlup olan güçlü birine âşık olması, yani yönetim gücü kendisininkinden daha yüksek olmayan birine âşık olması, Dido'nun âşık olduğu kişinin, Aeneas'ın, güç elde etme ve korumada kendisine rakip olmayacağı düşüncesine sahip olduğunu düşündürür. Dido ile Aeneas arasındaki ilişkinin şekillenmesinde May'in "rekabetçi güç" diye adlandırdığı güç türü etkili olmuştur. Yapıcı ve yıkıcı formları olan rekabetçi güç, Dido ile Aeneas arasında önce yapıcı formuyla görünür hale gelirken, zamanla Dido'nun aşkının, Aeneas'ın da gücü istemesinin yoğunluğu nedeniyle ve tanrıların kendisine verdiği görevi yerine getirerek elde edeceği gücü Dido'nun engellemesi ihtimaline karşı yıkıcı formuyla görünür hale gelir. Dido ve Aeneas'ın rekabetçi güç temelli çatışmaları, öncelikle her iki kahramanın da kendi kendisiyle yaşadığı çatışmaları çözümlemeyi gerekli kılar.

Dido, hem halkı üzerindeki gücünü korumayı hem de Aeneas'ı ister. Aeneas'ın Dido'nun yanında kalmayı reddetmesi, Dido'nun kendisiyle çatışma yaşamasına zemin hazırlar. O zamana kadar halkı için, halkıyla birlikte çalışan Dido, Aeneas'a olan aşkını

halkına ve görev bilincine tercih eder, Aeneas'a ülkesinin hükümdarlığını sunar ve halktan bunu kabul etmeyenlerin cezalandırılacağını söyler. Halkına yönelttiği cezalandırma tehdidi, Dido'nun gerektiğinde "yasal güç" kullanmaktan çekinmeyeceğini gösterir. Dido, bu tehditle, statüsünü kullanarak halkın davranışlarını kendi istediği yönde etkilemeye çalışmaktadır. Aeneas'a olan aşkı ile halkına karşı görev ve sorumlulukları arasında kalan Dido, yapacağı tercihle bir yüksek değeri korurken bir başka yüksek değeri harcayacaktır. Aşkı korumayı, yaşamayı ve bu duyguyu yaşatmayı istemek bir yüksek değerdir. Başka insanlara karşı sorumluluk almak, sorumluluklarını yerine getirmek, görev bilinci ile hareket etmek de bir yüksek değerdir. Dido, psikolojik açıdan, hem sorumluluklarını yerine getirme hem de aşkı yaşatma değerini koruyacak kadar güçlü değildir. O, yaptığı seçimle, halkına karşı sorumluluklarını yerine getirmekten vazgeçer. Dahası, Aeneas'ın kral olmasını kabul etmeyecek olan herkesin öldürülmesini emreder.

Dido'nun tercihi bilinçli bir tercih midir? Aristoteles'in "prohairesis" kavramı, akla, düşünüp taşınmaya dayalı bilinçli bir tercihi ifade eder. Dido'nun yoğun bir duygu olan aşkı yaşamayı ve yaşatmayı bilinçli olarak tercih etmediği, bu duygunun etkisiyle hareket ettiği ve o zamana kadar büyük emekler vererek kurduğu iktidarını, yine bu yoğun duygunun etkisiyle yıktığı görülmektedir. Dido'nun tercihinin ortaya çıkardığı sonuçlar da bu tercihin isabetsizliğinin göstergeleridir. İki yüksek değer birbiriyle çatışsa ve birinin varlığı diğerinin yokluğuna bağlı hale gelse de, bu çatışmayı yaşayan Dido, duygularındaki ölçüsüzlük nedeniyle trajik bir kahraman olamamaktadır. Trajik çatışmanın kişiden kaynaklanmadığı da göz önünde bulundurulduğunda, aşkı yaşatma ve halkına karşı sorumluluklarını yerine getirme değerlerinin kişide aynı anda gerçekleşemeyeceği görülür. Aynı zamanda, çatışan bu değerlerin Dido için aynı değerde olmadığı da söylenebilir. Bu durumda, Dido'nun yaşadığı bu çatışmaya trajik bir çatışma demek pek de doğru görünmemektedir. Kartaca'yı kurana kadar, özgür ve hatta yaratıcı insan olan Dido, Aeneas'la karşılaşıp ona âşık olunca ve bu duyguyu en yoğun haliyle yaşamaya başlayınca özgürlüğünü yitirir. Dido, kendisiyle yaşadığı çatışmayı, aşk ve görev bilinci, aşk ve halkına duyduğu sevgi ve sorumluluk çatışmasını, bilinçli bir tercihle olmasa da aşkı yaşatmayı tercih ederek çözmeye çalışır, ama yaptığı seçim Dido'nun çatışmasını çözmeye yetmez, çünkü Dido'nun kendiyle yaşadığı çatışma, Aeneas'ın kendiyle yaşadığı çatışma tarafından belirlenir ve sonuçlanır. Dido, vereceği kararın sonuçlarının neler olacağını düşünerek hareket etseydi, ne halkı ne de kendisi için

olumsuz sonuçlar doğuracak eylemlerde bulunurdu. Halktan bir insan, aşk ve görev bilinci arasında seçim yapmak zorunda kaldığında, sorumluluklarını unutarak aşkı yaşatmayı tercih edebilir, ancak, sorumluluğu bu kadar ağır olan, bir halkın sorumluluğunu bilerek ve isteyerek üstlenen Dido gibi kahramanların tercihlerini duyguları ile belirlemeleri felâketi kaçınılmaz kılar. Milyonlarca insanın oyu ile bir ilin ya da bir ülkenin başkanı seçilen birinin ailesine karşı sorumluluklarını halkına karşı sorumluluklarının önünde tutması ne kadar yanlışsa, Dido'nun seçimi de o kadar yanlıştır. Dido'nun bu kararı vermek zorunda kalma aşamasına kadar yaşadıkları da ayrıca değerlendirilmelidir. Dido, her ne kadar akıllı ve iyi bir lider olsa da, bir insan olarak bakıldığında, yaşadığı duygusal açlığı görmek gerekir. Yaşamını erkeklerle eşit koşullarda sürdürebilmek için sürekli mücadele etmek, erkekler kadar güçlü olduğunu kendine ve çevresindekilere kanıtlamak zorunda kalan Dido, sevme ve sevilme gereksinimini yaşamı boyunca karşılayamamıştır. Bu duygu durumundan dolayı, Kartaca'nın kurucusu olan Dido'nun kararı eleştirilebilir ama insan olan Dido'yu eleştirmek doğru görünmemektedir. Bu noktada, insanın aklı ve duyguları ile insan olduğu, kişinin kendisi ve çevresindeki kişilerle ilgili kararlar verirken aklının ve duygularının denge halinde olması gerektiği unutulmamalıdır.

Aeneas, Dido'ya verdiği sözü tutma ve tanrısal görevi yerine getirme ikilemi içindedir. Jüpiter (Zeus), Aeneas'a Roma'ya gidip Troya'yı tekrar kurma görevini vermiştir. Bu görevi yerine getirmek için yola çıkan Aeneas, yolu Kartaca'ya düşünce, Dido'yla tanışır ve ona sonsuza kadar yanında kalacağı sözünü verir. Bu sözün verilmesinde Juno (Hera) ve Venüs'ün (Afrodit) yaptığı büyünün de etkisi vardır. İlk bakışta, Aeneas'ın Dido'ya söz verirken kendi iradesini kullanmadığı düşünülebilir, ama sonuçta bir söz vermiştir ve o, verdiği sözü tutması gerektiğini düşünür. Bir yandan da tanrıların tanrısı Jüpiter'in kendisine verdiği bir görev vardır. Bu görev, sadece kendisine verilen bir görev olduğu için değil, aynı zamanda Troya Savaşı'nda ailesini ve ülkesini kaybeden birine verilen bir görev olduğu için değerlidir. Aeneas, Dido'ya verdiği sözü tutup Kartaca'da kalmayı seçtiği takdirde bu tanrısal görevini yerine getiremeyecektir. Tanrısal görevini yerine getirmek için Roma'ya gitmeye karar verdiği takdirde Dido'ya verdiği sözü yerine getiremeyecektir. Hangi değeri gerçekleştirmeyi ve korumayı seçerse seçsin, bir başka yüksek değeri harcamak zorundadır. Ve Aeneas, Kartaca'da Dido'yla beraber kalmayı değil, Roma'ya gidip Troya'yı yeniden kurmayı tercih eder. Aeneas'ın

yaşadığı çatışma bir trajik çatışma, Aeneas ise bir trajik kahramandır. O, olduğundan başka türlü olamayandır. Her ne kadar Dido'ya bir söz vermiş olsa da, bu sözü yerine getirmesi tanrısal görevini yerine getirememesi anlamına gelecektir. Aeneas, tanrısal görevini yerine getirmeyi, Troya'yı Roma'da yeniden kurmayı seçerek Dido'ya verdiği sözden vazgeçer. Böylece, bir yüksek değeri korurken, verdiği bir kararla bir başka yüksek değeri harcar. Aeneas'ın Dido'ya verdiği sözü tutmayı seçmesi durumunda ne olacağı sorgulanabilir. Aeneas, Dido'ya verdiği sözü tutup onun yanında, Kartaca'da kalsaydı, kendi emeğiyle kurmadığı bir ülkenin kralı olacaktı, ama tanrısal bir görevi yerine getiremeyecek, Troya'yı Roma'da yeniden kuramayacak, bir imparatorluğun yok olup gitmesine neden olacaktı. Bu noktada, her ne kadar iki değer de yüksek değer olarak görülse de, yüksek değerler arasında da bir sıralama düzeni olduğu görülmektedir. Bu sıralama düzeninde daha yüksekte olan değeri belirleyen, daha çok insan için daha iyi olanı seçme ölçütüdür. Aeneas, Roma'ya gitmeyi tercih ederek, daha çok insan için daha iyi olanı seçmiştir. Aeneas'ın durumunda, yıkılan bir ülkeyi yeniden kurmak, değer üretmeye zemin hazırlaması açısından, verilen bir sözü yerine getirmekten daha değerlidir. Aeneas'ın seçimi, Türk Kurtuluş Savaşı öncesinde, padişahın kendisine verdiği görevi ülkeyi kurtarmak için yerine getirmeyen kurtarıcının, Mustafa Kemal'in durumuna benzemektedir. Verilen sözü tutmanın, verilen görevi yerine getirmenin hangi durumlarda yüksek değer olabileceği tartışmalıdır. Bir değeri başka bir değerden daha yüksek değer yapan, daha çok insan için daha iyi yaşam koşulları sağlayabilmenin temellerini atmasıdır.

Aeneas'ın yaptığı seçimi ne belirlemiştir? Annesi Venüs'ün Juno ile yaptığı büyü, Aeneas'ı Dido'ya söz vermeye yöneltir, çünkü Venüs, oğlunun ya Troya'yı Roma'da yeniden kurmak için İtalya'ya yola çıkmasını ya da Kartaca kralı olmasını istemektedir. Venüs'ün asıl isteği, oğlunun kader ya da evlilik aracılığıyla güç kazanmasıdır. Gücü isteyenin bu noktada Aeneas değil de Venüs gibi görünmesi, Aeneas'ı trajik bir kahraman olmaktan çıkarmaz, çünkü Aeneas, seçimini düşünüp taşınarak yapmıştır. Rüyasında Mercury'yi gördükten ve tanrısal görevi kendisine tekrar hatırlatıldıktan sonra, Dido'nun kendisine sunduklarını reddederek ve "sarayın verdiği rahatlıkla tıkanan parlak kaderinin şöhretin ölümsüz evine yükselmesini engelleyeceğini" söyleyerek İtalya'ya doğru yola çıkar. Her ne kadar onun kaderini tanrılar yazmış, tanrıçalar yönlendirmiş gibi görünse de, Aeneas kendi kararını kendisi vermiştir. Aeneas'ın,

Yatağımı kuşatan düşler,
Soyluluğun kalmaktan nefret edeceği,
Aşağılık Aeneas'tan başka kimsenin katlanamayacağı
Bu adı sanı duyulmamış ülkeden ayrılmamı emretti bana. (Marlowe, 2017, 86)

sözleri, tanrıların ona görev verdiğini,

Taç değil, çelikten bir miğfer,
Asa değil, bir kılıç yakışır Aeneas'a. (Marlowe, 2017, 90)

sözleri, onun kendi kararını kendi iradesiyle verdiğini, tercihini bilerek yaptığını gösterir. Aeneas'ın kendi yaşamı ve geleceği ile ilgili kararını verirken aklını kullandığı açıktır. Önemli bir konuda karar verme aşamasında kişinin aklını mı yoksa güçlü duygularını mı ön plânda tuttuğu oldukça önemlidir. Kendine hâkim olamayan, söz geçiremeyen kişinin kararını özgürce verdiğini söylemek mümkün değildir; oysa, aklını yoğun duygularına hâkim kılan, değer bilgisini arzularına, hırslarına egemen kılan kişi, özgür kişidir. Aeneas, kararını yoğun arzu ve hırslarıyla değil, aklını kullanarak ulaştığı değer bilgisiyle verdiği için, özgür kişidir. Dido'nun "... biz ise serbestiz; / Ama yine de özgür değilim." (Marlowe, 2017, 77) sözleri onun yoğun duygularının esiri olduğunu gösterir. Dido'yu bağımlı, Aeneas'ı özgür yapan, değer bilgilerini kullanma dereceleridir.

Aeneas'ın Dido'yla kalıp verdiği sözü yerine getirme değerini gerçekleştirmek yerine Roma'ya gitmeyi tercih etmesinin bir nedeni de Dido'nun kadın, Aeneas'ın erkek olması, bir kadın aracılığıyla elde edilecek gücün Aeneas ve arkadaşı Akhates tarafından gerçek bir güç olarak görülmemesidir. Aeneas'ın yoldaşı Akhates, ona Dido'yu düşünmemesi ve tanrısal görevi için yola çıkması gerektiğini şu sözlerle hatırlatır:

Ağzına alma o baştan çıkarıcı kadının adını,
Tüm geleceği gören yıldızlarını izle.
Bir savaşçının yaşayacağı yaşam değil bu,
Rahatlık askerin gücünü tüketir;
Ayartıcı gözlerin oynak hareketleri
Savaşa koşullanmış aklımızı kadınlaştırır. (Marlowe, 2017, 87)

Akhates'in sözleri savaşı ve savaşla elde edilecek gücü erkeklikle ilişkilendirdiğini, Dido'nun çok güçlü bir kadın olması nedeniyle Akhates'in ona karşı olduğunu düşündürür. Akhates'te Aeneas'ın kadınsılaşacağı endişesi doğmuştur, çünkü Akhates'e göre güç erkeğe özgüdür; dahası, soğukkanlı düşünme de erkeğe özgüdür. Dido, bir ülke kurmuştur, ama bu durum, Akhates için bir şey ifade etmez. Akhates, erkeği kadından,

erkeğin aklı kullanma yöntemlerini kadının aklı kullanma yöntemlerinden, erkeğin gücünü kadının gücünden üstün gören, gücü erkeğe, güçsüzlüğü kadına, yöneticiliği erkeğe, yönetilmeyi kadına, doğru akıl yürütme yöntemlerini kullanmayı erkeğe, duygusallığı kadına uygun gören bir anlayışın temsilcisidir. Akhates'in temsil ettiği toplumlarda erkeğin güçsüzleşmesi, kadınsılaşması anlamına gelir. Akhates'in sözleri, onun, atarekil toplum yapısının sözcüsü gibi konuştuğunu düşündürür. Bu yapı erkeğin gücünü artırmasına ve gücü istemenin daha çok erkekte vücut bulmasına yol açarken kadının gücünü azaltmakta, kırmaktadır. Yine de, Nietzsche'nin bir dirençle karşılaşan gücü istemenin kırılmaktan ziyade daha da güçlendiği görüşü göz önüne alındığında, kadında beliren gücü istemenin dirençle karşılaştığında daha da yoğunlaştığı düşünülebilir. Yani, bu yapı, bir yandan, kadını daha da güçlü olmaya zorlamaktadır. Aeneas'ın verdiği kararda yoldaşı Akhates'in sözlerinden ve düşüncelerinden etkilendiği açıktır. Başkahramanların yoldaşları, sırdaşları, tragedya türünde çokça kullanılan kişilerdir.

> Erkek veya kadın başkişinin yanında yer alan bu kişilerin işlevi, söylenileni dinlemek ve gerektiğinde öğütler vermektir. Başkişi sırdaşıyla tartışır, ikileme düştüğü anlarda en büyük yardımcısı sırdaşıdır. Öyle ki, sırdaş, başkişinin, içinde kendi görüntüsünü yakalamaya çalıştığı bir aynadır. (Er, 1998, 41)

Akhates de Aeneas'ın, yansımasında kendi görüntüsünü yakalamaya çalıştığı aynasıdır. Onun görüşleri, bir noktada, Aeneas'ın görüşleridir. Aeneas da yakın çevresindekiler de gücü istemekte, gücü elde etmek için çabalamakta, bu güç için bir değeri harcamayı göze almaktadır. Yüksek değerler çatışması Aeneas'ın yaşantılarında görünür hale gelir ve onun bu çatışmayı çözmek için bir seçim yapmak zorunda olması, onu trajik bir kişi yapar.

Dido'nun ve Aeneas'ın kendi kendileriyle yaşadıkları çatışma nasıl çözülmüştür? Aeneas, tanrısal görevini yerine getirmeyi bir kadın aracılığıyla elde edeceği güce yeğlemiş, Dido'yu bırakıp İtalya'ya doğru yola çıkmıştır. Dido ise buna dayanamayıp intihar etmiştir. Yaşadığı hayal kırıklığıyla aklını yitirme noktasına gelen Dido, Aeneas'a zarar veremeyeceğini anlayınca, ondan kendi ölümüyle intikam alma yolunu seçer. Sahip olunan gücün büyüklüğü ve iktidar alanının genişliği, başarısızlık durumunda yaşanan hayal kırıklığının büyüklüğüyle orantılıdır. Dido'nun duygularındaki ölçüsüzlük intikam duygusunda da kendini gösterir ve Dido, Aeneas'tan intikam almak için kendini yakar.

"*Bir çatışma durumunda öncelikle hissedilen duygular, öfke, üzüntü ve engellenmedir ve bu duygular, kontrol edilmediğinde, sonu şiddetle biten davranışlara neden olabilir.*" (Murphy ve Eisenberg, 2002, 540) Dido'nun çatışması öfke, üzüntü ve engellenmeyle desteklendiğinden ve Dido, duygularını ölçülü biçimde yaşayamadığından, kendini yakarak intihar etme eylemiyle, kendine fiziksel şiddet, cezalandırmak istediği Aeneas'a psikolojik şiddet uygulama yolunu seçmiştir. Sahip olduğu gücü kullanamaması ve daha fazla güç elde etme isteğinin karşılıksız kalması, Dido'yu şiddete yöneltmiştir.

Dido da Aeneas da kendileriyle çatışan ve seçim yapmak zorunda kalan oyun kişileridir. Karşılaştıklarında Dido güçlü, Aeneas güçsüzdür, ancak oyun boyunca Dido'nun gücü azalırken Aeneas'ın güç kazandığı görülür. Dido, sahip olduğu sosyal, siyasî, askerî, ekonomik ve yönetimsel güce rağmen psikolojik güçsüzlüğü nedeniyle, öncelikle kendisiyle sonra da Aeneas'la olan çatışmasında mağlup olmuştur. Aeneas ise, siyasî, askerî, ekonomik gücü olmamasına ve kendisine sunulan yönetimsel gücü reddetmesine rağmen güç toplayarak, hedefine ulaşmak için harekete geçmiştir. Kendisiyle yaşadığı çatışmanın üstesinden gelemeyen, intiharı tercih eden, Dido olmuştur. Aeneas ise, kendisiyle yaşadığı çatışmayı kendi açısından sağlıklı biçimde çözmeyi başarabilmiş, hedefine ulaşmak için tercihini yapmıştır.

Oyunda, Dido ile Aeneas'ın ilişkisinin tanrılar, tanrıçalar tarafından yönetilmesinin nedeni, trajik durumların ve trajik kişilerin, ne yaparlarsa yapsınlar, olduklarından başka türlü olamayacakları, neyi seçerlerse seçsinler kaderlerini yaşamak zorunda oldukları düşüncesinin vurgulanmak istenmesi olabilir. Aeneas'ın yapacağı seçim oyunun başında bellidir. Aeneas, hangi ikilemde kalırsa kalsın yola çıkmak zorundadır, çünkü, bir anlamda, kaderi çizilmiştir. Kendisine Dido ya da herhangi bir başka kişi tarafından sunulan güç, onu cezbetmez, çünkü Aeneas, kendisine verilen görevi yerine getirerek, kendini gerçekleştirerek güç sahibi olacaktır. Dido ise, Aeneas'ın hegemonyasına razı olmayı, ona gönüllü kulluk yapmayı tercih etmiştir. Aslında Aeneas, yaptığı seçimle Dido'yu özgür bırakmıştır, ancak Dido'nun kendini yakarak intihar etmeyi seçmesi, May'ın sınıflamasındaki istismarcı ve manipülatif gücü kullanması, kendi özgürlüğünü kendi elleriyle yok ettiğini gösterir.

Marlowe'un hakkında en çok konuşulan, tartışılan oyun kahramanlarından biri, Doktor Faustus'tur. Goethe'nin *Faust*'unda ve yazıldığı dönemin birkaç eserinde konu

edilen Doktor Faustus, bilme arzusuyla yanıp tutuşan, bilgiye, paraya, güzelliğe, iktidara, yeryüzünün sunabildiği herşeye ulaşmak için ruhunu şeytana satan bir âlimdir; "Batı insanının sonu gelmez tedirginliğinin ve irade gerilimlerinin, doğada gizli büyük doyumsuzlukların temsilcisidir." (Szelb, 2008, 263) Doktor Faustus niçin trajiktir? O, bilinmeyeni bilmek ve bu yolla güç elde etmek ister, doğru olduğu iddia edileni kabul etmek yerine doğru olanı bulmaya çalışır ve bu amaçla şeytanla anlaşma yapıp ruhunu şeytana satar. Faustus'a göre, bilgi, uğruna başka değerlerden vazgeçilebilecek bir yüksek değerdir. Faustus, şeytana uymak istemez, tanrısal bilgiyi şeytanî bilgiye tercih etmek ister, ama aynı zamanda tanrı gibi yaşamayı da ister. Tanrıca yaşamanın bilgisine ulaşmak için şeytanla anlaşıp insanlara kötülük yapmaktan çekinmez. Oyun boyunca şeytanî olana uyduğu için pişmanlık duyar, ama tanrısal bilgi, Faustus'a göre, dünyanın nasıl döndüğünü, sistemin nasıl işlediğini insanın bilmesi için yeterli değildir. Ne mantık, ne tıp, ne de hukuk Faustus'a dünyanın bilgisini verir. O, bilgiyi büyücülük aracılığıyla bulacağını düşünür ve tanrının yasakladığı alana uzanır. Faustus cezalandırılacaktır. Onun cezası, sonsuza kadar cehennemde kalmaktır, ama bu ceza bile onun bilme isteğini köreltmez. Ortaçağ'ın alacakaranlığında doğan, insanın sınırlarının insanın ötesine geçebileceğini düşünen, bilme isteğiyle dolu olan Faustus, Rönesans'ın haberciliğinin yapıldığı bir çağın insanıdır. O, Christoph Colomb ve Macellan gibi yeryüzü kâşiflerinin, Copernicus gibi gökyüzü kâşiflerinin ürünüdür. Bilmek için, tanrısal olanı feda eder; büyücülüğü ve büyücülük sayesinde yaşadıklarını, öğrendiklerini, sonsuz mutluluğa, ölümden sonra mutlu yaşam umuduna tercih eder. Nietzsche, tanrı inancının da inançsızlığın da insanın kendini yüceltmek istemesinden ve gücü istemeden kaynaklandığını, inançsızlığın izin verilmiş tin özgürlüğü olduğunu ve güç artışının dışavurumu olduğunu söyler. (Nietzsche, 2017, 34) Faustus'un ruhunu şeytana satması, inancını yitirmesi bir anlamda özgürleşmesi, güç artışının dışavurumudur. Faustus, bilgi aracılığıyla artan gücü sayesinde tanrıca yaşama amacını gerçekleştirir.

Faustus neden bilmek ister? Bu noktada, Francis Bacon'ın slogan haline gelen, "Bilmek egemen olmaktır." sözü hatırlanmalıdır. Faustus, bilgiyi güç elde etmek, egemen olmak, tanrıca yaşamak için istemektedir.

> Bacon'ın çağdaşlarından birisi olan büyük İngiliz piyes yazarı Christopher Marlowe, 'Dr. Faust'un Trajik Tarihi'ni yazmıştı. Daha sonra İngiliz komedi topluluğu bu dramatik konuyu Almanya'ya götürdü. Ama Marlowe'un 'Faust'u, Alman 'Faust'tan bir noktada açıkça ayrılır: Faust'un Alman melezi bilgi için aşırı

> bir arzu taşırken, Marlowe'un Faust melezi, güç istencesidir ve Marlowe'a göre bilgi, zenginliğin gücünü ele geçirmesine hizmet eder. (Bloch, 2002, 89)

Ernst Bloch'un sözleri, Marlowe'un *Doktor Faustus*'unda gücü istemenin oldukça yoğun olduğu görüşünü desteklemektedir. Nietzsche: "Arzu, insanın arzu ettiği herşeyi büyütür; tatmin edilmediğinde bile büyümeye devam eder –en büyük fikirlerse en şiddetli ve süresi en çok uzatılmış arzular tarafından yaratılanlardır." (Nietzsche, 2017, s.231) der. Faustus'un bilme arzusu, tatmin edilmedikçe büyüyen bir arzudur. Bu arzu, bu istek, zamanla büyük fikirlerin yaratılmasına zemin hazırlayacaktır. Faustus'un isteğinde haklı, elde ettiği gücü kullanma yönteminde hatalı olduğu düşünülebilir, ama o, insanlara değer diye sunulanları yeniden değerlendirebilen, yaptığı değerlendirmelerden sonra "iyinin ve kötünün ötesine" geçebilen, sürüden olmayan bir trajik kahramandır. Toplumsal değer yargılarını, dinin değer diye kabul ettirdiklerini görür ve yıkmaya çabalar. Bu çabası, onun şeytan olarak görülmesine neden olur. Nietzsche:

> Ve gerçek, ey siz iyiler ve adiller! Sizde gülünecek çok şey var, özellikle şimdiye kadar 'şeytan' dediğiniz şeye duyduğunuz korku!
>
> Ruhunuzla büyük olana o kadar yabancısınız ki üstinsan bile iyiliğiyle korkunç gelecektir size!
>
> Ey siz bilgeler ve bilginler, üstinsanın zevkle ve çırılçıplak güneşlendiği bilgeliğin yanığından, siz olsanız kaçardınız!
>
> Gözlerimin karşılaştığı ey en yüce insanlar! Benim sizden kuşkulanmamın ve sizle gizli gizli alay etmemin nedeni: üstinsanıma – şeytan adını yakıştırmanızdır. (Nietzsche, 2003, 174)

derken, iyinin ve kötünün ötesine geçebilen Faustus'u eleştirenlerden söz ediyor gibidir, çünkü Faustus'u eleştirenler de büyücülükle uğraşması nedeniyle ona "şeytan" adını yakıştırmışlardır. Oyun boyunca Faustus'u eleştirenler ve onu kendi doğru bildikleri düşünce ve yaşam biçimini seçmeye davet edenler, "şeytan" dedikleri şeyden korkan iyiler ve adillerdir. Onlar, büyük olana yabancıdırlar, kendilerine benzemeyen herkesten ve herşeyden şüphe duyan kişilerdir. Faustus'u şeytanla işbirliği yapan bir şeytan olarak görürler. Oysa Faustus, Ortaçağ'ın karanlığa yakın loşluğunu aydınlatacak öncü insandır. O, Nietzsche'nin, kendisine değer diye sunulanları eleştiren, yeniden değerlendiren ve yeni değerler üretilmesine zemin hazırlayan üstinsanıdır. Bilme isteğinden ve bilgi gücünden vazgeçmesi koşuluyla kendisine cenneti vaat eden inanç sistemlerine yüz

çevirerek, şeytan ile işbirliği yapar. Faustus, bildiği bir dünyanın cehennemini, bilmediği bir dünyanın cennetine tercih edecek kadar bu dünyayı bilme arzusuyla doludur. İyiler, adiller, sıradan insanlar, üstüninsandan, üstüninsanın bilmeyi istemesinden, gücü istemesinden, tanrıca yaşamayı istemesinden doğal olarak çekinir, korkar. Onun bildiğini bilmek, gördüğünü görmek, yaşadığını yaşamak istemezler. Üstüninsanı diğerlerinden üstün yapan, sıradan insanın kendisine dayatılanı sorgulamadan kabul etmesi, üstüninsanın sorgulaması, değerlendirmesi ve yeni değerler üretmeye çalışmasıdır. Sıradan insanın şeytanileştirdiği Faustus, tanrıca yaşamayı isterken tanrının gönderdiği iddia edilen dinleri sorgular, yargılar ve yeniden değerlendirir. Oyunda bu sorgulama, papa, kardinaller ve kilise eleştirisi ile simgelenir. Faustus'un din insanlarına ve dinlere yönelik eylemleri, Ortaçağ'ı sonlandıran tümeller tartışmasını akla getirir. Onun seçim ve eylemleri, tanrı ve tanrısal kavramlar ile ilgili bilginin inanca dayalı olduğunu, dış dünyada karşılığı olmadığını söyleyen nominalistlerin düşüncelerinin yazınsal düzlemdeki karşılığıdır.

Bilginin iktidara sahip olmakla ilişkisi, Nietzsche'nin de üzerinde durduğu bir konudur. Nietzsche, bilginin güç aleti olarak çalıştığını, bilgi arttıkça gücün, güç arttıkça bilginin arttığını söyler. Nietzsche'nin bu görüşü Faustus'ta karşılığını bulur. Faustus'un bilgisi arttıkça gücü, gücü arttıkça bilgisi artmaktadır. Sonsuza kadar cehennemde yaşamayı göze alarak bilgiyi istemesi, gücü istemesiyle doğru orantılıdır. Nietzsche, bilgeliğin bitkinlikten, dinginlikten, hayattan vazgeçmekten beslendiğini düşünür. Faustus, bilge bir insan değildir. O, elde ettiği bilgiyi bilgeliğe ulaşmak için değil, hükmetmek için, tanrıca bir yaşam sürmek için kullanır. "Ben, bir istencin gücünü ne kadar dirence, acıya, işkenceye dayandığına ve bunları kendi avantajına nasıl çevireceğini bilmesine bakarak değerlendiririm." (Nietzsche, 2017, 256) der Nietzsche. Faustus'un istenci de, kendisine vaat edilen cennetten vazgeçebileceği kadar güçlü bir istençtir.

Kuçuradi, bilmek için çırpınan ve bilmesini ödemek zorunda olan Faustus'un durumunu tek kişiyle ilgili trajik durum örneği olarak görür.

> Faust'un, bir süre için insanlığını aşabilmesi için, ruhunu satması gerekirdi. Faust, hem öte hayatı, hem de bu hayatı, istediği gibi yaşamak, 'tanrıca' yaşamak istiyordu. Ama ikisi birden gerçekleşemezdi; birinin gerçekleşmesi, kaçınılmazcasına diğerini yok ediyor, gerçekleşemez duruma getiriyordu. Faust, tanrıca yaşama yönelince ruhunu kurtarmak isteğiyle dolar. Ama ruhunu kurtarmak, ancak tanrıca yaşamdan vazgeçmekle olur. Faust, ruhunu kurtarmaya

> yönelince, tanrıca yaşamak isteğiyle dolar; ama tanrıca yaşamak, ruhunu şeytana satmakla olabilir ancak. Faust, bir değere yönelince, bu değere kendisi için 'evet' der; ama başka bir değerin gerçekleşmesini engellediği için de aynı değere 'hayır' der. İkinci değere yönelince aynı şey olur. İşte burada, bütün trajik olaylarda ve trajik durumlarda olduğu gibi, Nietzsche'nin trajikten anladığını, bir tek değere hem 'evet, hem de 'hayır' demek gerekliliğini görüyoruz. (Kuçuradi, 2009b, 45)

Kuçuradi'nin trajik bir kahraman olarak gördüğü Faustus, bir yandan aynı değere hem 'evet' hem 'hayır' diyen, bir yandan da hangi değere yönelirse yönelsin bir başka değeri feda eden kişidir. Faustus'un tanrıca yaşama isteği, gücü istemeyle ilişkilidir. O, bilmeyi ve bilmek aracılığıyla ulaşacağı tanrısal gücü, diğer insanlar üstünde iktidar kurma gücünü ister.

İktidarı öncelikle bir güdü olarak gören, insanın varolmak ve çoğalmaktan öte, yayılmak istediğini, her insanın elinden gelse tanrı gibi olmak istediğini söyleyen Russell, iktidar aşkını insan ya da dış dünya üzerinde istenen etkileri yaratma arzusu olarak görmektedir. O, insanları önderler, önderleri izleyenler, ortalama insanlar ve çekilenler olarak sınıflar. Bu sınıflamaya göre, Faustus, iktidar aşkıyla yanıp tutuşan önderlerden biridir. Russell'a göre, iktidar, kendisini en çok isteyenin ulaşabileceği bir şeydir. Faustus, iktidarı en çok isteyenlerdendir ve iktidara bilgi yoluyla ulaşabileceğinin farkındadır. Aklı, bir yanıyla, harcadığı değerde kalsa da, bilme ve tanrıca yaşama isteği onun yaptığı seçimde belirleyici olmuştur.

Abraham Maslow,

> Korku ve yüreklilik arasındaki çatışmanın yarattığı bir ileri bir geri giden diyalektik bir ilişkide savrulup duruyoruz. Korkuyu arttıran tüm bu sosyal ve psikolojik etkenler bilme itkimizi dizginlemektedir. Cesarete, özgürlüğe ve gözü pekliğe izin veren etkenler ise bilme gereksinimimizi özgür kılacaktır. (Maslow, 2001, 74)

der. Faustus da korku ve yüreklilik arasında gidip gelmektedir, ama onun bilme itkisi, korkuyu arttıran sosyal ve psikolojik etkenlerden kalıcı olarak etkilenmemiştir. Faustus'un gücü istemesi onun toplum tarafından suçlanmasına neden olmuştur ama "… bir suçlu, her halükârda hayatını, onurunu ve özgürlüğünü riske atan bir insandır – cesaretli bir insandır." (Nietzsche, 2017, 468) Onun cesareti ve gözü pekliği, bilmek için özgürlüğünü ve ölümden sonra sonsuz mutluluk olasılığını feda etmesine yol açmaktadır.

Bildiği ve sırrını çözmek istediği bu dünyayı tercih etmek, Faustus'un hem cenneti hem cehennemidir.

Marlowe'un kendisiyle çatışma yaşayan kahramanlarından bir diğeri Timur'dur. Timur, tepeden tırnağa gücü istemeyle dolu, gücü istemenin kendinde vücut bulduğu bir insandır. Güç ve iktidar isteği, oyunda mitolojik göndermelerle beslenmiş, Timur'un bir çoban iken güçlü bir hükümdara dönüşmesine olanak sağlamıştır. Timur fiziksel, siyasal ve yönetimsel gücü istemektedir. İstismarcı, rekabetçi, besleyici, bütünleyici, yasal, ödüllendirici, sert, fiziksel, psikolojik, askerî ve sosyal güç türlerinin tamamını kendinde toplayan Timur'u trajik bir kahraman yapan, sevgi ve gücü isteme arasında bir seçim yapmak zorunda kalmasıdır. Timur, Zenocrate'ye âşık olmuş, onu nişanlısından ayırmış, onunla evlenmiş ve hayatı boyunca Zenocrate'yi çok sevmiştir. O, adını dünyaya duyurmak istemektedir. İran şahının tacını ele geçirir, Türk hükümdarı Bayezid'i esir alır, Mısır Sultanı, Arap Emiri ve Şam şehrini hedef olarak belirler. Ama Mısır Sultanı, Zenocrate'nin babasıdır. Mısır Sultanı, Şam'ı "acımasız bir cani, aşağılık bir hırsız" olarak gördüğü Timur'a teslim etmemekte kararlıdır ve Zenocrate Timur'dan Şam kuşatmasını kaldırmasını ister. Timur bir seçim yapmak zorundadır.

> Zenocrate üzülünce ruhum
> Şam etrafındaki ordumun kuşatmasından
> Daha yoğun bir kuşatma altına giriyor. (Marlowe, 2017, 714)

diyen Timur, Zenocrate'yi üzmek istemez, çünkü onu sevmektedir. Hedefinden vazgeçmeyi de istemez, çünkü bu hedef onun var olma nedenidir. O, gücü ister, dünyaya hükmetmeyi ister, bir çobandan bir dünya imaparatoru olabileceğini kanıtlamak, insanın bir olanaklar varlığı olduğunu göstermek ister. Timur'un gücü istemesi Zenocrate'ye olan sevgisi ile çatışır. Timur, ya gücü istemeyi ya da sevgisini feda etmeyi göze alacaktır. Sonunda Zenocrate'ye "Mısır, Zeus'un ülkesi olsa, kılıcımla ona boyun eğdiririm." diyerek babasına savaş açacağı yanıtını verir. Şam Valisi, şehri Timur'a teslim eder. Timur'un merhamet göstermesi ve kimseye zarar vermemesi için kendisine elinde defne dalları tutan bakireler gönderir. Ancak o, teslim olmalarına rağmen, öfkesi ve kini nedeniyle önce bakireleri öldürür, sonra Şam'daki herkesi kılıçtan geçirir. Ölümü hizmetkârı olarak görecek, Zeus'un kendisinden korktuğunu söyleyecek kadar tanrısal biri olduğunu düşünen Timur, sadece Zenocrate'nin üzüldüğü noktada biraz yumuşar. Zenocrate'ye olan aşkı, sevgisi, bağlılığı, onun duraksamasına neden olsa da, sonunda:

Ama hiç yakışmıyor erkekliğime,
Askerî disiplinime, yiğitliğime,
Doğama ve adımın yarattığı dehşete
Böylesine kadınsı, zavallı düşünceler beslemek! (Marlowe, 2017, 715)

diyerek zayıflığı kadınsılıkla özdeşleştirip savaş kurallarında herhangi bir değişiklik yapmamaya karar verir. *Kartaca Kraliçesi Dido*'da görülen, gücün erkeklik, zayıflığın kadınlıkla koşut düşünülmesi, Timur'un düşüncelerinde de kendini gösterir.

Timur'un kendisiyle yaşadığı çatışmanın benzerini Zenocrate de yaşar. Bu çatışmanın nedeni, Timur'un Zenocrate'nin babasına ve eski nişanlısına savaş açmasıdır.

Utanç ve görev duygusu, sevgi ve korku
Ruhuma binlerce acı salıyor.
Zaferi kim kazansın isteyeyim
Zavallı duygularım böylesine bölünmüşken,
Görev duygusu beni lanetlenmiş yüreğimden
Böyle uzaklaştırırken? (Marlowe, 2017, 723)

sözleri, Zenocrate'nin yaşadığı çatışmayı gözler önüne serer. Yaşanacak savaşta Timur'un kazanmasını isterse babasına, babasının kazanmasını isterse Timur'a ihanet etmiş olacaktır. Timur'un sevgisine karşılık vererek babasına ve eski nişanlısına zaten ihanet etmiştir. Bir de savaşta onlara karşı Timur'u destekleyerek bu ihaneti perçinlemeyi de, babasını ve eski nişanlısını destekleyerek Timur'a karşı durmayı da istemez. Zenocrate'nin kendisiyle yaşadığı en şiddetli çatışma budur. Onun bu çatışmayı yaşama nedeni, Timur'u gördüğünde onun gücünden çok etkilenmesi ve bu güçten pay almak istemesidir. O, bu gücün, bir gün, sevdiği kişilere yönelebileceğini düşünmemiştir. Kişinin başkasının gücünden pay almak istemesi sorgulanabilecek bir konudur. Gücü istemenin bir yönü olarak beliren "güçten pay almak isteme" duygusu, kişinin bazen değerlere aykırı davranmasına ya da trajik çatışmalar yaşamasına neden olabilir. Ayrıca, kişinin kimin gücünden pay almak istediği de önemlidir. Başkalarına zarar veren, acı çektiren, başka kişilerin yaşamlarını hiçe sayan birinin gücünden pay almak istemek, bu duyguyu yaşayanın karakteri ve duygu durumu üzerine düşünülmesini olanaklı kılar. Bir zalimin gücünden pay almak istemek, kişinin zalimce duygularını açığa çıkarmakta, bu duyguları yaşamasına olanak tanımaktadır. Bir ülkenin kurtarıcısı, kurucusu olan birinin gücünden pay almak istemek, kişide yaratıcı ve yapıcı duyguları ortaya çıkaracaktır. Zenocrate, Timur'a olan bağlılığı, sadakati ve sevgisiyle dikkat çeken bir oyun

kahramanıdır, ancak onun Timur'un ezici, zarar verici, yok edici gücünden pay almak istemesi, Zenocrate'nin de bir noktada Timur gibi değerlendirilmesine neden olacaktır. Her ne kadar kendisi insanları öldürmemiş, onlara zarar vermemişse de, Timur'u destekleyerek ve onun gücünü besleyerek, onun başka insanlara zulmetmesine zemin hazırlamıştır. Zenocrate'nin trajik çatışması, gücünü artırdığı ve gücünden pay almak istediği Timur'un yıkıcı gücünü Zenocrate'nin sevdiklerine de yönelttiği noktada açığa çıkmaktadır.

İoanna Kuçuradi, trajik durumu açıklarken tek kişiyle ilgili trajik durumların yanısıra tek kişiyi aşan trajik durumlarla da karşılaşılabileceğini anlatır. "Trajik çatışma, kişinin bir şey yapamamasının bilgisinde, her türlü çareye başvurduktan sonra bir şey yapamamasında da ortaya çıkar." (Kuçuradi, 2009b, 53) diyen Kuçuradi, Büyük Timur'un ölüm karşısındaki sözlerini tek kişiyi aşan trajik duruma örnek verir. (Kuçuradi, 2009b, 16 ve 54-55)

> Hangi haddini bilmez Tanrı işkence çektiriyor bedenime,
> Fethetmeye çalışıyor yüce Timur'u?
> Dünyanın dehşeti adı verilen ben
> Hastalık yüzünden insan mı olacağım artık? (Marlowe, 2017, 827)

diyerek üstün ve ölümsüz olduğuna inanılan tanrılara da meydan okuyan, ancak sonunda ölümün eşitleyiciliğine boyun eğen Timur,

> Ama farkındayım savaşçı gücümün tükendiğinin;
> Boşuna savaşıyorum, boşuna meydan okuyorum
> Beni bu aşağılık dünyadan çok daha yükseklerdeki
> Daha yüce bir tahta oturtmak isteyen güçlere. (Marlowe, 2017, 830)

diyerek ölümden sonra da gücünü koruyacağı inancıyla "içindeki ateşli ruhu barındıramayacak kadar güçsüz olan bedenini" ölüme hazırlar. Gücün simgesi haline gelen Timur bile, tek kişiyi aşan bir trajik durum olan ölüme boyun eğmek zorundadır.

Timur, fiziksel gücün, iktidarın, bilme-isteme ikiliğinde bilmeye üstün gelen istemenin, gücü istemenin, güçlü olmak için herşeyden vazgeçilebileceğinin ve herşeye katlanılabileceğinin simgesidir. Timur da aslında Faustus gibi, bilmek ister. Bu güçlü istek, egemen olma isteğiyle birleşir.

> Yüreğimizde egemenlik için savaş veren

Dört öğeden bizi yaratan Doğa
Hepimizin yüksek emelleri olması gerektiğini öğretmekte.
Dünyanın hayranlık uyandıran yapısını anlayabilen,
Gezegenlerin yörüngelerini saptayabilen
Yeteneklerle donanmış ruhlarımız
Durmaksızın sonsuz bilgiye ulaşmaya çalışmakta,
Sürekli hareket eden dünyalar gibi
Kendimizi tüketmemizi, hiç durmamamızı istiyor,
Meyvelerin en olgunu, tek mutluluk, tek huzur kaynağı olan
Bir taçla muradımıza erene kadar. (Marlowe, 2017, 667-668)

cümleleri, Timur'un ruhundaki bilme isteğinin egemen olma isteğiyle koşut olduğunun göstergesidir. Timur, Russell'ın iktidarı en çok isteyenlerin ona sahip olacağı görüşünü doğrulayan kahramanlardan biridir. Ondaki iktidar aşkı, gücü elde etmesine ve elde tutmasına olanak sağlamıştır.

Büyük Timur'da kendisiyle çatışma yaşayan bir başka oyun kişisi, Balsera Komutanı'nın eşi olan Olympia'dır. Eşini Timur'la yaptığı savaşta kaybeden Olympia, oğlunun Timur'un eline geçip işkence göreceğini bilir. İnsanın işkence görmesi, yaygın kanıya göre, insan onurunu zedeleyen bir durumdur ve Olympia, oğlunun, dolayısıyla bütün insanların onurunu korumak için onu öldürür. İnsan onurunu korumak ve insanı yaşatmak/öldürmemek iki yüksek değerdir. Olympia, oğlunun onurunu korumak için onu öldürmeyi tercih eder. Yaptığı seçimle bir yüksek değeri korurken bir başka yüksek değeri harcar. Olympia'nın bu seçimi, Medea'nın oğullarını öldürmesini anımsatır. Medea da kendisini terk eden kocasından öç almak için önce onun nişanlısını öldürür; kocasının, oğullarını öldürerek kendi canını yakacağını bildiği için de kendi oğullarının canını kendisi alır. Literatüre "Medea kompleksi" olarak geçen bu kompleks, Olympia'da da görülür. Her ne kadar amaç ve nedenler farklı olsa da, Olympia da Medea gibi kendi oğlunu öldürmüştür. Olympia'nın kendi kendisiyle yaşadığı çatışma, bir trajik çatışmadır.

Oyunda oğlunu öldüren tek kişi Olympia değildir. Oğullarını güçsüzlükle ve kadınsılıkla suçlayan Timur da savaşa karşı olan en küçük oğlu Calyphas'ı öldürür. Savaşmayı gereksiz gören, öldürmekten zevk almayan, dünya nimetlerini ve bilgiyi savaştan ve insan öldürmekten üstün gören, kendisine sunulanı reddedip doğrunun ne olduğunu sorgulamaya çalışan, bu yönüyle de özgür insan olma yolunda ilerleyen Calyphas, orduları dağıtan ve sultanları esir alan Timur tarafından öldürülür. Timur'un da Calyphas'ın da bilgiyi isteyen kişiler olduğu düşünüldüğünde, Timur'un oğlunu

öldürmesi çelişkili görülebilir. Burada, baba ve oğulun neyin bilgisini istediğinin bilinmesi önemlidir. Calyphas bilgeliğe, Timur ise güce nasıl ulaşılacağını bilmek ister. Calyphas'ın,

> Şeref sizin olsun, ben keyfime bakarım;
> Bilgeliğim affettirecektir korkaklığımı.
> Bana gerek yoksa, niye gideyim savaşa?
> Kurşun yağıyor her yandan,
> Gidip bin adam öldürsem bile,
> Eninde sonunda ben de ödüllendirilirim bir kurşunla
> Hem de hiç savaşmayandan çok daha çabuk. (Marlowe, 2017, 796)

sözleri, onun çatışma ve savaş yoluyla elde edilecek bir kahramanlığa ve güce değer vermediğini gösterir. Timur için önemli olan ise onu daha çok güce ulaştıracak bilginin elde edilmesidir. Calyphas'ın gündelik yaşantılara daha çok önem vermesi, rintçe yaşamayı tercih etmesi, Timur'u çileden çıkarır, çünkü Timur, ne pahasına olursa olsun, gücü ve güce ulaşmanın bilgisini ister. Nietzsche'nin bilgeliğin bitkinlikten beslendiği ve hayata düşman olduğu, dünyanın geçici olduğunu düşünenlerin her söylediğine "hayır" demek gerektiği görüşü (Nietzsche, 2017, 396), Calyphas ve Timur karşıtlığında kendini gösterir. Timur, Nietzsche'nin görüşlerinin sözcüsü iken, Calyphas onun eleştirdiği ve her söylediğine "hayır" denmesi gerektiğini iddia ettiği kişilerdendir.

Olympia da Timur da oğlunu öldürmüştür, ancak Olympia, oğlunun işkence görmesini istemediği için, Timur oğlunu güçsüz bulduğu ve oğlu gücü isteyen biri olmadığı için onu öldürmüştür. Olympia'nın seçimi onu trajik bir kahraman yapar, çünkü onun amacı oğlunun işkence görmesini ve onurunun hiçe sayılmasını önlemektir. Timur'un seçimi ise onu bu noktada trajik bir kahraman yapmaya yetmez, çünkü Timur, gücü oğullarından daha çok sevmekte, güce onlardan daha çok değer vermektedir. Oğlunu öldürmeden önce herhangi bir ikilem yaşamaması, öldürdükten sonra da pişmanlık duymaması, onun iki yüksek değerden birini tercih etmek zorunda kalmadığını, gücü isteyen, güçsüzlüğe ve güçsüzlüğü övenlere tahammülü olmayan bir insan olduğunu göstermektedir.

Seçimleri ve durumları trajik olsun ya da olmasın, Olympia ve Timur'un oğullarını öldürme eylemlerinin arkasında yine gücü isteme vardır. Timur'un eyleminde apaçık beliren bu isteme, Olympia'nın eyleminde örtük bir biçimde kendini okura/izleyene sunar. Olympia, Balsera Komutanı'nın eşidir ve Timur'un eskiden çoban

olduğunu bilir. Balsera Komutanı'nın oğlunun bir çobana esir düşmesini ve ona işkence edecek çobanın –Timur'un– bu yolla gücünü artırmasını istemez. Gücünü artırmak, en azından azaltmamak için kendi oğlunu bile öldüren Timur, Balsera Komutanı'nın oğlunu bu amaçla rahatlıkla öldürecektir. Olympia için, bu güç artışına engel olmanın yolu bellidir.

> Söyle bana soylu oğlum, ölmeye hazır mısın?
> Bu zalim, zorba Moğollar,
> İçlerinde acıma duygusu bulunmayan Mağriplilier
> Bizi parça parça doğrayacak,
> İşkence masasına yatıracak
> Ya da bundan daha korkunç bir işkence düşünecekler.
> Onun için seni seven annen öldürsün seni;
> Şimdi o kar beyazı boynunu keseceğim
> Ve acıdan ve yaşamaktan kurtaracağım seni. (Marlowe, 2017, 783)

Olympia, hem işkenceyi hem de insanlara zarar veren bir gücün artışını engellemek için, oğlunun onayını da alarak öldürür onu. Olympia'nın bu amacında da gücü isteme gizlidir. Timur, Olympia'nın oğlunu öldürme olanağına sahip olabilseydi, onu öldürerek gücünü artıracaktı. Olympia, oğlunu kendisi öldürerek Timur'un bu yolla gücünü artırmasına engel olmuştur. Bu noktada, Olympia'nın Timur'dan daha güçlü olduğu ve gücü isteme duygusunun daha yoğun olduğu görülür.

Büyük Timur oyununda Timur'la girdiği mücadeleyi kaybeden Osmanlı İmparatoru Bayezid ve eşi Zabina da kendileriyle çatışma yaşarlar. Timur, kendisini en çok zorlayan rakibi Bayezid'i ve eşini savaşta esir aldıktan sonra vahşi hayvanlar gibi kafese kapattırıp kafesin üzerine basarak tahtına oturmak gibi eylemlerle onlara insanlık dışı muameleler yapar. Bu durumda Osmanlı İmparatoru ve eşi ya ömürleri boyunca aşağılanmayı ve psikolojik şiddet görmeyi kabul edecek ya da yaşamlarına son vereceklerdir. Olympia'nın oğlu için öngördüğü tehlike, Bayezid ve Zabina için de geçerlidir. Bayezid ve Zabina, aşağılanarak yaşamak yerine yaşamlarını feda etmeyi tercih ederler. Bu çatışmada intihar bir değeri koruma yolu olarak bir kez daha okurun karşısına çıkar.

Her ne kadar Dido, Aeneas, Faustus, Timur ya da Olympia kadar büyük ikilemlerde kalmış olmasa da *Maltalı Yahudi* oyunundaki keşiş de bir trajik çatışma yaşamıştır. Keşiş, günah çıkarma sırasında Barabas'ın iki kişiyi öldürdüğünü öğrenir, ancak günah çıkarma sırasında öğrendiği bir suçu açıklaması dinin yasalarına aykırıdır.

Keşiş, öldürülen kişilerin katilinin, yani Barabas'ın ceza almasını sağlamak ile dinin emirlerine uymak arasında bir ikilem yaşar. Günah çıkarma sırasında öğrendiği gerçeği açıklarsa, inandığı dinin emirlerini çiğneyecektir. Dinin yasalarını çiğnemek istemezse, bir suçlunun işlediği suçun karşılıksız kalmasına neden olacaktır. Keşiş, oyunun ana kişilerinden biri olmadığından onun kendisiyle yaşadığı çatışma üzerinde pek durulmamıştır, ama keşişin yaşadığı çatışma da bir trajik çatışma örneğidir. Keşiş bu çatışmayı çözmek için bir seçim yapmak yerine Barabas'ı suçlamayı ve korkutmayı, ona suçunu itiraf ettirmeyi dener. Barabas, keşişi, Hristiyanlığı kabul edeceği yalanıyla kandırır. Barabas'ın bu eylemi, trajik çatışma yaşayan bir kişinin seçim yapma zorunluluğu üzerine düşünülmesini sağlar. Keşiş bir suçlunun ceza alması için dinin yasalarını çiğnemeyi seçebilirdi. Benzer şekilde, dinin yasalarına uyabilir ve doğruyu söylemeyebilirdi. Ancak, keşiş, bu iki yoldan herhangi birini seçmemiş, suçluya suçunu itiraf ettirmeyi denemiş, hem dinin yasalarına uymak hem de doğruyu korumak istemiş, ama sonunda Barabas'ın oyunları nedeniyle amacına ulaşamamıştır. Keşişin kendisine bağlı olmayan bu trajik durumda iyi niyetle bulduğu çözüm, yaşadığı çatışmanın çözülmesini engellemiştir.

Marlowe'un yazdığı oyunlarda trajik çatışmaların yanında etik çatışma yaşayan kahramanlara da rastlanır. *II. Edward* oyununda imparator II. Edward'ın eşi Kraliçe İsabella, görünüşte kocası II. Edward'ın bir halk ayaklanmasıyla tahttan inmesini ve onurunun zedelenmesini istemediğinden, gerçekte ise oğlunu tahta çıkarıp sevgilisi Mortimer'la ülkeyi yönetmek istediğinden, kocasının sevgilisi Gaviston'ın ülkeye dönmesi için girişimde bulunmayı kabul eder. II. Edward, Gaviston sürgünden döndüğü takdirde tahtı bırakacaktır. İsabella, ya eşinin halk ve tarih önünde rezil olmasına sessiz kalacaktır ya da kendi onurunun çiğnenmesine izin verecek, eşinin sevgilisine kavuşması için çalışacak, sonra da oğlunu tahta çıkarıp perde arkasında sevgilisiyle ülkeyi yönetecektir. Onur yüksek bir değerdir, perde arkası iktidarı ve entrikacılık ise ancak bir vasıta değer olarak düşünülebilir. Kraliçe İsabella, vasıta değeri tercih eder.

Russell, iktidar kavramını incelerken "perde arkası iktidarı"ndan söz eder.

> Saray nedimlerinin, entrikacıların, casusların iktidarı bu tip iktidardır. Bütün büyük örgütlerde dizginleri ellerinde bulunduran kişilerin iktidarı hatırı sayılır derece oldu mu, bu kişilerden daha önemsiz adamlar (ya da kadınlar) ortaya çıkar ve kişisel metotlarla önderlerine söz geçirebilme olanağını elde ederler. (Russell, 2017, 57-58)

Russell, perde arkası iktidarını isteyen insanların şan ve şereften çok, iktidarı seven kişiler olduğunu söyler. Farklı nedenlerle önderlik unvanı taşıyabilme olanağından yoksun olan kişilerin de perde arkası iktidarını istediğini belirten Russell, bu iktidara sahip olmak için gerekli niteliklerin istenmeyen nitelikler olduğu görüşündedir. Kraliçe İsabella'nın yaşadığı etik çatışma, perde arkası iktidarını istemesinden kaynaklanmaktadır. Ülkeyi sevgilisi Mortimer ile birlikte perde arkasından yönetmek isteyen İsabella, eşinin sevgilisini ülkeye getirmek için girişimde bulunmaktan çekinmez, çünkü o, şan ve şereften çok, iktidarın kişiye verdiği gücü istemektedir.

Kraliçe İsabella gibi etik çatışma yaşayan bir başka kişi, *Paris Katliamı* oyunundaki IX. Charles'tır. IX. Charles, mevkiini ve ülkedeki istikrarı korumak için otuz bine yakın Protestan'ın bir gecede öldürülmesine izin verir. Yaşam yüksek değer iken, mevkiini koruma isteği ancak vasıta değer olabilir. IX. Charles, yüksek değeri değil, vasıta değeri tercih eder ve Katoliklerin Protestanları kılıçtan geçirmesine izin verir. Bu kararının arkasında, sahip olduğu siyasal, yasal ve rekabetçi gücü koruma isteği vardır. Her ne kadar çatışma yaşasa da, yaşadığı çatışmayı çözmek için verdiği karar isabetsiz bir karardır ve gücünü korumasına yetmeyecektir. Sonunda pişmanlık duyması ise tahttan indirilmesini engellemez. IX. Charles'ın gücü istemesi sürü insanının gücü istemesinden farksızdır. Sürü insanı kendi varlığını korumak, güçlünün gücünden pay alarak güçlenmek ister. Kral IX. Charles da benzer şekilde kendisine miras kalan gücü ve onun getirilerini kaybetmemek için insanların öldürülmesine onay verir. Amacı, mevcut gücünü korumaktır. Bu yönüyle IX. Charles, Nietzsche'nin sıradan insanıdır. Sadece mevkiini korumak için binlerce insanın ölüm emrini vermesi, kral olmasına rağmen onu da sıradan insan olmaktan kurtaramaz. Bu noktada, mevki sahibi olmanın güç elde etme aracı olmayacağı, güç elde etme aracı gibi görünse bile bu gücün insanı yaratıcı insan yapmaya yetmeyeceği açıktır. IX. Charles, tarihteki ve günümüzdeki pek çok insanın temsilcisidir. O, kendini, sahip olduklarını, mevkiini, topraklarını, yönetim gücünü korumak isterken adalete, kendi gibi olmayanlara, başkalarının yaşama hakkına zarar verir. Sahip olduğu krallık mevkii ona yönetim gücünü vermiştir, ancak onun bu gücü yeni bir değer yaratmayı amaçlamadan kullanmak ve korumak istemesi, onun gücünün sıradan insanın gücü, istemesinin sıradan insanın gücü istemesi olduğunu kanıtlar.

Marlowe'un bütün oyunlarında çoğunlukla başkahramanların kendileriyle çatışma yaşayan kişiler olduğu görülmektedir. Bu kahramanların bir kısmı, gücü istemenin kendinde vücut bulduğu, farklı koşullar altında aynı şeyi, gücü istemeyi güç sahibi olmaya dönüştürmeyi tercih eden, yaptıkları tercihle aynı şeye hem "evet" hem de "hayır" diyen, Nietzsche'nin trajik anlayışına uygun kişilerdir. Bir kısmı, çatışan iki değere de hem "evet" hem "hayır" diyerek Kuçuradi'nin trajik anlayışını örnekler. Bazıları ise gücü istemeyi gerçekleştirmek için yüksek değerleri harcar, daha alçak değerleri, vasıta değerleri tercih ederler. Yapılan seçim ne olursa olsun, amaç, gücü isteme duygusunu tatmin etmektir.

4.2.2. Kişilerarası Çatışmalar

Christopher Marlowe'un *Doktor Faustus* dışındaki oyunlarının başkahramanlarında gücü istemenin en çok neden olduğu çatışma türü, kişilerarası çatışmadır. Doktor Faustus, bilme isteğiyle ruhunu şeytana satarken kendisiyle ve dolaylı olarak başka kişilerle çatışmaktadır. Diğer oyunlarda kişinin kendisiyle çatışmasının yanında pek çok kişilerarası çatışma örneği bulunmakta, kişilerarası çatışmaların çoğunlukla gücü isteme temelinde geliştiği görülmektedir.

Marlowe'un ilk oyunu *Kartaca Kraliçesi Dido*'da ilk kişilerarası çatışmanın Dido ile açgözlü kardeşi Pygmalion arasında yaşandığı görülür. Dido ve Pygmalion düşman kardeşlerdir. Babaları krallığını çocukları Dido ve Pygmalion'a bırakır, ancak Pygmalion Dido'yu krallığa ve yönetime ortak etmek istemez. Dido, krallıkta Pygmalion'dan sonra en güçlü erkek olan amcası Sychaeus ile evlenir, ama Sychaeus, Pygmalion tarafından öldürülünce, Dido babasından kalan krallığı terk edip kendi ülkesini kurmak zorunda kalır. Oyunda bu ayrıntılara yer verilmese de, Dido'nun geçmişinde kardeşiyle yaşadığı güç çatışması yaşamında ve seçimlerinde oldukça etkili olmuştur. Dido, kadın olduğu için, kardeşi tarafından ülke yönetimine ortak edilmemiştir, ama o, gücü isteyen biri olduğundan, ülkedeki en güçlü ikinci erkek olan amcası Sychaeus ile evlenmeyi kabul etmiş, onun gücünden pay alarak kendi gücünü artırmak istemiştir. Birlik olma isteği sürü insanının, teklik isteği özgür insanın ve yaratıcı insanın isteğidir. Kendi başına güçsüz olan sürü insanı, başkalarının gücüyle güçlü hale gelecektir. Dido da bir sürü insanı gibi, kendi gücünü artırmak için güçlünün gücünden pay almak istemiştir ama şu farkla: Sürü

insanının amacı, bir yandan kendi gücünü artırırken bir yandan güçlünün gücünü azaltmaktır. Dido'nun amacı ise amcası ve kocası Sychaeus'un gücünü azaltmak değil, kendi gücünü bu vasıtayla artırmaktır. Sychaeus Pygmalion tarafından öldürülünce ve bu plânı istediği sonucu vermeyince, Dido kendi ülkesini kurmayı dener ve başarır. Dido'nun korku ve intikam gibi yoğun duygularla beslenen gücü istemesi, onu kendi ülkesini kurmaya, kendi kurduğu ülkenin hükümdarı olmaya yöneltir. Gücü isteyen Dido, bu amaçla amcasıyla evlenmeyi kabul etmesine rağmen kendisine bir öküz postu kadar yer vermeyi kabul eden kral İarbas'la evlenmeyi kabul etmez. Oyun boyunca İarbas'ın Dido'ya âşık, Aeneas'a da bu nedenle düşman olduğu görülür, ancak bu aşkın Dido'da bir karşılığı yoktur, çünkü İarbas kral olsa da, Dido ondan daha güçlü bir kişi olduğunu en başta kanıtlamış, bilgi gücünü, siyasal, ekonomik ve yönetimsel güce çevirmeyi başarmıştır. Kendisine öküz postu kadar yer verileceğini öğrenince deriyi ince şeritler halinde kesip geniş bir toprak elde etmiştir. İarbas'ı Dido'ya yönelten de, Dido'nun İarbas'a karşılık vermemesine neden olan da Dido'nun İarbas'tan daha üstün olmasıdır. Güçlü olan Dido, güçsüz bulduğu İarbas'ı kendisine yaklaştırmaz, çünkü gücünü onunla paylaşarak azaltmak istemez.

Oyunun giriş bölümünde Jüpiter ve Juno arasında, Juno'nun Jüpiter'in Ganymedes'e olan ilgisini kıskanması nedeniyle çatışma yaşandığı görülür. Jüpiter, kralların kralı, Juno da onun kıskanç eşidir. Juno, Jüpiter'in çapkınlığından dolayı, onun sevdiği tek kişi olmak için sürekli mücadele vermek zorunda kalır. Jüpiter'in çapkınlıkları ve kaçamakları ise aralarında çatışma yaşanmasına neden olur. Juno'nun sürekli teyakkuzda olmasının nedeni, sadece sevilme isteği değil, aynı zamanda güçlü Jüpiter'in güçlü ve tek eşi olmak istemesidir. Bu arada, Ganymedes ile Jüpiter arasında da çok şiddetli olmayan bir çatışma yaşanır, çünkü Ganymedes, Jüpiter üzerinde tahakküm kurmak istemektedir. Tanrıların tanrısını güzelliğiyle kendine bağlayan Ganymedes, bu gücünü kullanarak Jüpiter'e hükmetmek ister, ancak oyunda bu konu üzerinde çok fazla durulmamıştır. Juno'nun Jüpiter'i herkesten kıskanmasında kendini gösteren gücü isteme, Jüpiter'in çokeşliliğinde de kendini gösterir. Jüpiter, kendi gücünü görmek ve göstermek istercesine, beğendiği herkesle birlikte olmak istemektedir.

Juno, oyunda, kız kardeşi Venüs ve onun oğlu Aeneas'la da çatışır. Venüs, oğlunun ya Kartaca'ya kral olmasını ya da tanrısal görevini yerine getirip Roma'da Troya'yı yeniden kurmasını ve Troya kralı olmasını istemektedir. Venüs'ün isteği güç

temellidir. O, oğlunun güçlü olmasını ister. Juno ise görünürde, Ganymedes'in de Aeneas'ın da Troyalı olması ve Ganymedes'e olan nefretini Aeneas'a yöneltmesi nedeniyle, gerçekte ise Aeneas'ın kurmakla görevlendirildiği Roma'nın Kartaca'yı yerle bir edecek olması nedeniyle Aeneas'la çatışma halindedir. Kartaca, Juno'nun gözdesidir. Roma ise gelecekte Kartaca'yı yıkacaktır. Bu bilgi, Juno'yu Aeneas'la uğraşmaya, onun Roma'ya gitmesini engellemeye yöneltir. Bu nedenle, Dido ve Aeneas'ın birbirine âşık olması için Venüs'le Juno büyü yapar, ancak yapılan büyü bile Aeneas'ın hedefine yönelmesini engelleyemeyecek, Aeneas, her tür çatışmayı gerisinde bırakarak Roma'ya doğru yola çıkacaktır. Roma ile Kartaca arasında geçmişi çok eskilere dayanan anlaşmazlıklar ve uzun süren savaşlar yaşanmıştır. Juno ve Venüs'ün Aeneias'ı Dido'ya âşık etme ve Kartaca'nın yönetimini ele geçirme isteği, bu çatışmaların mitolojik zeminini oluşturmaktadır. Voltaire'in,

> Bir araya gelen Romalılar ekinler kaldırılmadan gidip Veieslilerle yahut Volsklarla savaşmanın çıkarlarına uygun düşeceğine inanıyorlardı. Birkaç yıl sonra da bütün Romalılar bütün Kartacalılara öfkelendiklerinden birbirleriyle hem karada hem denizde uzun süre savaştılar. (Voltaire, 2011, 64)

sözleri, Romalılar ile Kartacalılar arasındaki anlaşmazlıkların tarihsel arka plânı hakkında bilgi vermektedir.

Aeneas, oyunda Dido'ya âşık olan İarbas ile çatışmalar yaşar. İarbas, güçlü bir kadın olan Dido ile evlenmek istemektedir. Aeneas ise her ne kadar Troya Savaşı'nda yenilse ve kaçmak zorunda kalsa da, tanrılar tarafından görevlendirilen güçlü bir insandır. İarbas, akıllı bir kadın olan Dido'yu istemektedir. Aeneas, Roma'yı, yani tanrısal gücü ve yönetim gücünü, iktidarı, siyasal, askerî ve ekonomik gücü istemektedir. Aeneas, Kartaca'da kalabilir ve Dido'nun kurduğu ülkenin kralı olabilirdi, ama onun istediği sadece kral olmak değil, aynı zamanda kendi gücünü hem tanrılara hem kendine kanıtlamaktır. Güç, Aeneas'ın kişiliğinde açığa çıkmak ister.

Aeneas, yanında kalacağına söz verdiği Dido ile de çatışır. Önce birbirlerine âşık olan, sonra her zaman beraber olacaklarına söz veren Dido ve Aeneas, oyunun sonunda ölümcül bir çatışma yaşar. Aeneas'ın iç çatışmasından kaynaklanan bu kişilerarası çatışma Dido'nun Aeneas'a, Aeneas'ın Roma'ya sahip olmak istemesiyle perçinlenir. Dido da Aeneas da gücü istemektedir. Dido, fiziksel ve psikolojik gücü yüksek olmayan, buna rağmen diğer güç türlerinin neredeyse tamamına sahip olan bir kişidir. Dido'nun

Aeneas üzerinde hegemonya kurmak istediği söylenebilir. Gramsci, siyasetin en önemli iki ögesinin hükmedenler ve hükmedilenler, yani yönetenler ve yönetilenler olduğunu, yönetenlerin başarılı, yönetilenlerin mutlu olması için yöneten-yönetilen ilişkisinin hegemonyaya dayanması gerektiğini söyler. Hegemonyada temel unsur, gönüllülüktür. Dido, Aeneas'ın kendine bağlanmaya gönüllü olmasını ister, ama güçlü ve tanrılar tarafından desteklenen bir kişi olan Aeneas, Dido'nun kendisini boyunduruk altına almasını kabul etmez. Önce ona gözyaşları içinde yalvarır. Dido, gözyaşının bazen bir şantaj aracı olabileceğini söyleyen Roland Barthes'ın (Barthes, 1992, 166) bu görüşünü haklı çıkarır. Dido'nun Aeneas'a yaptığı, gizli bir şantajdır. Aeneas'la yaşadığı çatışmayı istismarcı, manipülatif ve rekabetçi güç kullanarak çözmeye çalışan Dido'nun gücün olumsuz formlarını kullanmaya yönelmesi onun başarısızlığını hızlandırmıştır, çünkü bu güç türlerini üzerinde kullanmak istediği kişi, Aeneas gibi bir başka güçlü kişidir. Aeneas, ne gönüllü olarak ne de baskı ve zorlamayla Dido'yu ve isteklerini kabul eder.

Dido ile Aeneas arasındaki çatışma, Juno ile Jüpiter arasındaki çatışmanın yansımasıdır. Juno ile Jüpiter evlidir ama gücü istemeye dayalı çatışmaları hiç bitmez. Dido ile Aeneas sevgilidir ama gücü istemeye dayalı çatışmaları birini ölü, diğerini kahraman yapar. Kaybeden, kadındır; kazanan, erkek. Erkek egemen toplum yapısı, gücü erkeğe, güçsüzlüğü, kaybetmeyi, yenilgiyi ve ölümü kadına uygun görmüştür.

Güçlü bir kadın olan Dido, Aeneas'ın kafasını karıştırıp tanrısal görevini yerine getirmesine engel olarak onu güçsüz bıraktığı için, Aeneas'ın yoldaşı Akhates'le çatışma yaşar. Bu çatışmanın kazananı Akhates'tir. O, Aeneas'ı Roma'ya gidip Troya'yı yeniden kurma görevini yerine getirmesi için ikna ederken, Dido, Akhates'le de Aeneas'la da olan çatışmasını kaybeder ve intihar eder.

Marlowe'un bazı oyunlarında intiharın, kişilerin yaşadığı çatışmaların çözüme kavuşması için başvurulan bir yol olduğu görülür. Tarihî ve mitolojik olaylardan ve kişilerden esinlenilerek yazılan oyunlardan *Kartaca Kraliçesi Dido* ve *Büyük Timur*'da intihar, tarihî gerçekliğin kurmaca düzlemindeki yansımasıdır. Tamamen kurmaca olan oyunlarda Marlowe'un intiharı çatışma çözme yöntemi olarak kullanmadığı görülür. May, güç türlerinden söz ederken bazı güç türlerinin de güce sahip olmak için yaşanan çatışmaların da yapıcı veya yıkıcı yollarla çözülebileceği üzerinde durmuştur. (May, 2013, 114-129) İntihar, yıkıcı çatışma çözme yöntemlerinin en şiddetlisidir. İntiharda kişi

karşısındakine yöneltemediği öldürme duygusunu kendine yöneltmektedir. Marlowe'un oyunlarında İarbas, Anna, Dido, Olympia, Agydas, Bayezid ve Zabina, kendileriyle ve başkalarıyla yaşadıkları çatışmaları intihar ederek çözme yoluna gitmişlerdir. Dido'nun Aeneas'ı elinde tutamayacağını anlayınca kendine yönelttiği şiddet,

> Dido, yak kendini ondan kalan eşyalarla,
> Ünü tüm dünyaya yayılsın Aeneas'ın
> Yalan yere yemin edip bir kraliçenin ölmesine neden olduğu için.
> ...
> *Sic, sic juvat ire sub umbras!*[18] (Marlowe, 2017, 110)

diyerek kendini yakmayı tercih etmesi, Marlowe'un oyunlarındaki en şiddetli çatışmalardan birinin nasıl son bulduğunu gösterir. Dido'nun duygularındaki ölçüsüzlük, yaşamının kötü bir ölümle son bulmasına neden olurken, bu ölüm şekli, Aeneas için de ceza niteliğindedir. Dido, yaşamıyla kazanamadığı Aeneas'ı ölümüyle cezalandırmak istemiştir. Böyle bir ölümü tercih etmesi, gücünü kaybettiğini düşünmesi ile de ilişkilidir. Kendi çabasıyla bir ülke kurup halkını refah içinde yaşatabilecek kadar güçlü olan Dido, kendini, istediği kişiyi elde edemeyecek kadar güçsüz gördüğü zaman intihar etmiştir. Onun intiharı, gücü istemenin insana bir başka yüzle görünmesinden başka bir şey değildir. Her ne kadar güçsüzlük gibi görünse de, intiharı tercih etmenin de gücün başka bir görünümü olduğu düşünülebilir. Yaşamından, ülkesinden, halkından, kişisel tarihindeki başarılarından, elde ettiği tüm güçlerden vazgeçebilen Dido, bu tercihiyle de güçlü biri olduğunu düşündürür, çünkü amacı Aeneas'ı cezalandırmaktır ve bunun geriye kalan tek yolunun kendi ölümü olduğunu düşünerek eylemde bulunur. Anna'nın ve İarbas'ın intiharlarının nedeni ise güçlülük ya da gücü isteme değil, güçsüzlüktür. Onlar, başkasını cezalandırmak için yaşamlarından vazgeçmek değil, yaşadıkları acıyı dindirmek isterler.

Marlowe'un bazı tarihî oyunlarında kişiler son ana kadar mücadele eder ve çoğunlukla güç çatışmasında ölürler. *II. Edward* oyununda da böyle bir durum vardır. Oyunda II. Edward Mortimer, soylular, din insanları ve eşi İsabella ile çatışma yaşar. Ayrıca İsabella'nın da kardeşi Valois ve oğlu III. Edward ile çatışma halinde olduğu görülür. II. Edward hayran olduğu Gaveston için ülkesini hiçe sayarken Mortimer'ın ülkesini seven ve düşünen biri olması, Edward ve Mortimer çatışmasının ana nedenidir.

[18] "Kendi seçimim, karanlığa gömülmek."

II. Edward kral olması nedeniyle yönetim gücüne sahiptir ve daha fazla güç istemesi için bir nedeni yoktur. O, daha çok, sahip olduğu gücün kendisine sağladığı olanaklarla haz duygusu yaşamak ister. II. Edward'ın yaşamak istediği haz, Nietzsche'nin vurguladığı gibi, gücü istemenin kendini gerçekleştirmesinin sonucu olarak ortaya çıkan bir duygu değil, bedensel zevk isteğidir. Bu oyunda gücü isteme, yönetim gücünü, iktidarı elinde tutan II. Edward'dan çok, bu güce sahip olmayan ama sahip olmak için yanıp tutuşan Kraliçe İsabella ve Mortimer'da kendini gösterir. Mortimer bir taraftan ülkesine olan bağlılığı, bir taraftan da İsabella ile yaşadığı gönül ilişkisi nedeniyle Edward ile çatışır. Bu çatışma sonucunda Edward tahttan indirilir, Mortimer ise oyunun başında erdemli biri iken Edward'ı tahttan indirip gücü elde edince erdemini yitirir. Mortimer'ın gücünün artışı ile erdeminin azalışı eş zamanlıdır. Bu nokta, gücün erdemle işbirliği içinde olmadığı durumlarda neler yaşanabileceğini görmek için önemlidir. Gücü elde ederken erdemini yitiren Mortimer, hem kendisinin hem de işbirliği yaptığı İsabella'nın felâketini hazırlamıştır. Gündelik hayatta da güç artışının erdemle ters orantılı olduğu durumlara rastlamak mümkündür. Bulunduğu konumu, getirildiği ya da elde ettiği mevkii sindirememiş kişilerin kendilerine, konumlarına, daha önceki sözlerine uygun eylemlerde bulunmaması, erdemsiz davranışlar sergilemesi sıkça görülen bir durumdur. Bu noktada, önemli olan, kişinin sadece gücü elde etmek için çalışmasının yeterli olmadığı, kendisini etik açısından da geliştirmesi gerektiği bilincini taşımasıdır. Kişi ancak bu bilinçle hem kendisi hem de çevresindekiler için doğru seçimler yapabilir.

Machiavelli'nin *Prens*'te sözünü ettiği siyaset ve etiğin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi, Mortimer örneği üzerinden incelenebilir. Machiavelli'nin hükümdarlıkların doğasını, türlerini, yönetimin nasıl ele geçirildiğini, nasıl elde tutulduğunu ve nasıl kaybedildiğini sadece dinsel veya ahlâkî öğretilere göre değil, tarihten iyi ve kötü örneklerle ve gözlemlerle anlattığı kitabında devlet, geleneksel anlamından sıyrılıp kendi içinde bir amaç haline gelmiştir. Ona göre, devlet halk için değil, halk devlet ve hükümdar için vardır. Bu amacın gerçekleşmesi için siyaset ve etik birbirinden ayrılmalı, bir yönetici etik açısından doğru olan bir şey siyasete ters düştüğü noktada, siyasî çıkarlarına uygun olan şeyi etik açısından doğru olan şeye tercih etmelidir. Machiavelli, etik açısından doğru olan hiçbir şeyin kendi başına bir amaç olmadığını; bunların amaca götüren araçlar olduğunu düşünür. *II. Edward* oyununda Mortimer'ın tercih ettiği siyaset biçimi, Machiavelli'nin siyaset ve etik konusundaki görüşlerini

örnekler. Mortimer, siyasetle daha az ilgili olduğu dönemde erdemli ve saygıdeğer biridir, ancak, II. Edward'ın basiretsizliği ve yönetimde sadece kişisel arzularını tatmin edecek kararlar alması nedeniyle, İsabella'yla kurduğu ilişkinin köklenmesinin de etkisiyle siyasetle daha çok ilgili hale gelince, amaca giden her yolun mubah olduğunu düşünmeye başlamış ve kararlarını bu düşünceyle almıştır. Kraliçe İsabella ile birlikte, II. Edward'ın tahttan inmesi ve yerine III. Edward'ın geçmesi için elinden geleni yapmıştır. Amacı, III. Edward'ı ve ülkeyi İsabella ile birlikte perde arkasından yönetmektir. Machiavelli'nin siyaset ve etiği birbirinden ayırma görüşü, Mortimer'da başarısızlığa uğramıştır. Mortimer, etik değerlere bağlılığını siyaset alanında korumamış, bu da onun yavaş yavaş erdemsiz biri haline gelmesine ve sonunda da öldürülmesine neden olmuştur. Onun yaşadıkları, değerlerden yoksun bir siyasetin ne yöneticiler ne de yönetilenler için olumlu sonuçları olabileceğini, etik değerlerin araç değil amaç olması ve siyasetle iç içe olması gerektiğini göstermektedir. Mortimer, oyunun başlarında sadece ülkesini, halkını düşünen biri iken zamanla iktidara göz dikmesi ve kraliçe ile iş birliği yapmasıyla yavaş yavaş değişir. Bu değişim oldukça dikkat çekicidir. Edward'ı iç savaş çıkarmakla tehdit etmesi, onu yakaladıktan sonra zindan zindan gezdirmesi ve ona işkence ettirmesi, halk Edward'a acımaya başladığı zaman onu öldürtmesi Mortimer'ın erdemini yitirdiğini düşündürür.

> Kral ölmeli, yoksa Mortimer tepe taklak düşecek.
> Artık halk ona acımaya başladı;
> Dahası, Edward'ın ölümüne neden olan kişi,
> Prens büyüyüp yönetime geçince cezasını ödeyecek kesinlikle.
> Bu yüzden kurnazca yapacağım bu işi. (Marlowe, 2017, 246)

diyerek hazırladığı bir oyunla Edward'ın ölmesine neden olur. Bu sözleri ve oynadığı oyun, Mortimer'ın etik değer bilgisinden uzak bir siyaset anlayışına sahip olduğunu gösterir. Edward iyi bir yönetici değildir ama kötü niyetli bir insan da değildir. Yanlış kararları, kötü niyet ve düşünceleriyle değil, kişisel arzularının aklına üstün gelmesi nedeniyle almıştır. Mortimer ise hırslı ve bu hırsı nedeniyle zamanla kötü eylemlerde bulunmaya başlayan biridir.

> Prensi ben yönetiyorum, kraliçeye ben buyuruyorum.
> En kibirli beyler bile,
> Yerlere kadar eğilerek selamlıyor ben geçerken.
> İmzalıyor, iptal ediyor, canım ne isterse onu yapıyorum.
> Beni sevmekten çok, korkuyorlar benden; bırak korksunlar.
> ...

Herşeyi sağlama bağladım; kraliçe ile Mortimer
Ülkeyi ve kralı yönetecek, bizi ise hiç kimse.
Düşmanlarımın başına bela olacağım, dostlarımı yüksek yerlere getireceğim;
Canımın istediği emri vereceğim. Kim karşı çıkabilir? (Marlowe, 2017, 248-249)

sözleri, Mortimer'ın istediği gücü ele geçirdiğinde erdemini zamanla nasıl yitirdiğini kanıtlamaktadır. Mortimer'ın bu değişimi, sadece II. Edward'a değil, kendisine ve Kraliçe İsabella'ya da zarar verir. Kral III. Edward, babasının ölümüne neden olan kişinin Mortimer olduğunu anladığında, Mortimer'ı öldürtüp annesini cezalandırmıştır. Bu durum, zamanla ülkeye de zarar vermiş, deneyimsiz bir kral olan III. Edward'ın Fransa'yla girdiği mücadele sonunda iki ülke arasında uzun yıllar süren bir savaş başlamıştır.

Kraliçe İsabella,

Çok üzücü bir durum gücün güçle kapışması,
İç savaşlarda, kılıç ve mızrakla akrabaların, yurttaşların
Başkalarını öldürürken kendilerini öldürmeleri;
Bağırlarının kendi silahlarıyla deşilmesi.
Ama elden ne gelir?
Tüm bu yıkımın nedeni, ülkelerini iyi yönetemeyen krallar. (Marlowe, 2017, 215)

sözlerini, her ne kadar II. Edward'ı hedef alarak söylese de İsabella'nın sevgilisi Mortimer da gücün güçle kapışmasına, insanların birbirini öldürmesine neden olmuştur. Machiavelli'nin siyaset ile etik çatıştığında etikten taviz verilebileceği görüşü, bu oyunda Mortimer karakteri ile çürütülebilir.

II. Edward sadece Mortimer ile değil, soylular ve din insanları ile de çatışma halindedir. Kişisel zevkleri için, halka, soylulara ve din insanlarına zarar verecek kararlar alması onun sonunu hazırlayan etkenlerdendir. Bu kararları almasının ve çatışmayı bitirmek yerine şiddetlendirmesinin temelinde yine Gaveston'a olan düşkünlüğü, bu düşkünlük nedeniyle yaşadığı keyif ve haz duyguları vardır. Gücünü kendi emeğiyle değil, krallık sistemi sayesinde elde etmesi, onun bu gücü neden bu kadar çabuk harcayabildiğinin de açıklaması gibidir.

II. Edward, eşi ve oğlunun annesi Kraliçe İsabella ile de çatışır. Bu çatışma sonunda II. Edward tahttan indirilir, oğlu III. Edward tahta geçer, ancak, III. Edward'ın annesinin Mortimer ile işbirliği yapıp babasını tahttan indirdiğini öğrenmesi üzerine

İsabella oğluyla da çatışma yaşar. III. Edward, erdemini kaybeden Mortimer'a ve babasının tahttan inmesine neden olan İsabella'ya ceza vererek ilk güç gösterisinde bulunur. Mortimer öldürülür, İsabella hapsedilir, III. Edward ülkeyi yönetir. Kişilerarası çatışmalar saray entrikalarıyla birleşir ve güç, kendini var edecek kişiyi III. Edward'da yeniden bulur. III. Edward, annesi Fransa kralının kardeşi olduğu için, Fransa'da taht ortağı olmak, yani veraset yoluyla gücünü artırmak isteğiyle İngiltere ve Fransa arasında yüz on altı yıl sürecek olan Yüz Yıl Savaşları'nı başlatan kişidir.

II. Edward oyunundakine benzer entrikalar, bu entrikaların nedeni ve sonucu olan çatışmalar *Paris Katliamı*'nda da görülür. Bu oyunda, Dük Guise'in III. Henry'nin izni olmadan ordu toplayıp Navarre ile savaşmaya hazırlanması, Henry ve Guise arasında çatışmaya neden olur. Henry kral, Guise ise soyludur, ama Guise, yönetim gücünü, iktidarı istemektedir. Henry ise iyi niyetli ve Guise tarafından aldatılacak kadar saf bir kraldır. Guise, Russell'ın "perde arkası iktidarı" dediği iktidar şeklini kullanır. Kral değildir ama kralı yönetebilecek kadar kurnazdır. Yönetim gücünü ister ama sistem izin vermediği için kral olamayacağından dolayı, kralı perde arkasından yöneterek önemli kararlar alınmasını sağlar. Dini çıkarları doğrultusunda kullanır, Katolik-Protestan karşıtlığını savaşa dönüştürür ve yarattığı kaos ortamından beslenir. Hırslı, kibirli, intikam duygusuyla dolu biridir. Gücü isteme duygusunun yoğunluğu ve ölçüsüzlüğü, pek çok kişinin ölmesine neden olur. Sadece Guise'in gücü isteme duygusunun yoğunluğu değil, Henry'nin etkili ve yetkin bir kral olmaması, doğru kararlar verememesi, adaleti sağlayamaması da Guise'e istediği kaos ortamını yaratmak için olanak sağlamıştır. Guise'in kendi kendine söylediği,

> Guise, artık yüreğinin derinliklerinden doğan düşünceler
> Patlamaya ve kan dışında hiçbir şeyle
> Asla söndürülemeyecek alevler fışkırtmaya başlıyor.
> Sık sık düşündüm ve sonunda öğrendim
> Tehlikenin mutluluğa giden tek yol,
> Kararlılığın hedefinin ise onur olduğunu.
> Herhangi bir köylünün başaracağı,
> Sıradan şeylerde nasıl bir onur vardır?
> Ulaşabileceğimden daha yükseklerde uçanları severim ben.
> Bana yüksek piramitlere tırmanmamı
> Ve tepelerine Fransa tacını dikmemi söylesinler;
> Ya tırnaklarımla yerle bir ederim onları
> Ya da uçarım tepelerine, yüceleri hedefleyen kanatlarımla,
> Düşüşüm cehennemin dibine olacaksa bile.

Bunun için uyumam, başkaları uyuduğumu sanırken,
Bunu beklerim, başka şeyleri beklemekten hoşlanmazken.
Bu giderilemez ve üzerine hayallerimi kurduğum susuzluk yüzünden
Kralla olan akrabalığımı dile getiriyorum sık sık;
Bunun için bu kafa, bu yürek, bu el, bu kılıç
Planlar kuruyor, düşlüyor ve eksiksiz yerine getiriyor
Çoğu kimsenin hedeflediği,
Ama kimsenin anlayamadığı önemli konuları.
Bunun için yarattı beni Tanrı topraktan;
Bunun için bu toprak taşıyor bedenimin ağırlığını;
Bu ağırlıkla da dengeleyeceğim tacın ağırlığını;
Yoksa isyanlarla bıktıracağım tüm dünyayı.
Bunun için, İspanya'daki soylu Katolikler,
Fransız eküsü bastırayım diye Hindistan'dan gelen altınları yolluyorlar.
Bunun için papa ödemede bulunuyor bana,
Bağladığı aylığın yanı sıra para da gönderiyor.
Ondan aldığım izinle, planlarımda dinden yararlanıyorum.
Din! *O Diabole*!
Hıh, öyle görünmesem bile, utanıyorum,
Kulağa bu kadar basit gelen bir sözcüğün
Böyle bir önemli konuya temel oluşturmasına!
Yumuşak kralın dizginlenemez zevkleri
Bedenini zayıflatmakta; ülkesini mahvedecek
Eğer onun yıktığını ben onarmazsam.
Bir çocuk gibi her gün lafla kandırıyorum onu,
Öyle ki kral olduğunu ancak unvanıyla kanıtlıyor.
Ben yapıyorum, o eleştirilere hedef oluyor. (Marlowe, 2017, 557-559)

sözleri, onun kişiliğini çözümlemekte önemli ipuçları içermektedir. Düşüşü cehennemin dibine olsa bile yüksekleri hedefleyen, bu amaçla her tür kurnazlığı yapabilen, aklını ve enerjisini sadece yükselmek için kullanan, sosyal gücünü siyasal ve dinsel güçlerle birleştirebilen, kralın zaaflarından yararlaranarak kendi gücünü artıran ve kralı zayıflatan Guise'in sözleri ve eylemleri perde arkası iktidarı kurduğunun kanıtıdır. III. Henry ve Dük Guise arasındaki çatışma, krala karşı ayaklanan Guise'in Navarre'ın yardımıyla öldürülmesi, Jacoben tarikatına bağlı bir keşişin de III. Henry'yi öldürmesiyle çözülür. İki kişi arasındaki çatışmanın nedeni, Guise'in güç sahibi olmak istemesi, Henry'nin ise sahip olduğu gücü korumak istemesidir. Oyunda Guise ile Navarre arasındaki çatışma da önemlidir; bu çatışma, Katolikler ile Protestanlar arasındaki çatışmanın sembolik biçimidir.

Guise'in kurduğu ve yürüttüğü perde arkası iktidarı, Russell'a göre saray çalışanları, entrikacılar ve casusların iktidar biçimidir. Guise de entrikacı bir soyludur,

krala yakındır ve bu yakınlıktan yararlanarak krala söz geçirebilmektedir. Perde arkası iktidarı, etik açısından sorgulanmaya uygun bir konudur. Bir ülkeyi, bir toplumu, bir topluluğu yönetebilecek kadar güçlü olan ama gerek yönetim biçimi, önceden kurulmuş ve kişinin doğduğunda kendisini içinde bulduğu sistem, gerekse aile, eğitim, sosyal çevre gibi ikincil etkenler nedeniyle yönetici konumuna geçememesi, becerikli, yönetim konusunda yetenekli ve hırslı kişileri perde arkası iktidarı kurmaya yöneltebilmektedir. Bu kişiler, hak ettiklerini düşündükleri mevkiye gelememenin ve sahip oldukları gücü açığa çıkaramamanın doğurduğu olumsuz duygularla hem perde arkasından yönettikleri kişilere hem de bu kişilerin yönettikleri toplumlara, topluluklara önemli zararlar verebilmektedir. Kendi hedeflerine giden her yolun mubah olduğunu düşünen Guise'in Makyavelist yaklaşımının arkasında, olumsuz duygularını besleyen böyle nedenler olduğu görülmektedir. Guise, doğuştan iyi ya da doğuştan kötü değildir. O, iyi ya da kötü seçimlerini ve eylemlerini belirleyen bir sistemin içine doğmuştur.

II. Edward ya da III. Henry gibi krallık sistemi sayesinde değil, kendi istek ve arzuları doğrultusunda pek çok çatışma yaşayarak güç elde eden Timur, gücünü kaybetmemek için elinden geleni yapar. *Büyük Timur* oyununda kişilerarası çatışmanın çok sayıda örneği vardır. Oyun, İran Şahı Myketes ve kardeşi Hüsrev arasındaki anlaşmazlıklarla başlar. *Kartaca Kraliçesi Dido*'da, Dido'nun kardeşi Pygmalion'la yaşadığı kardeş çatışması gibi Myketes ve Hüsrev kardeşler arasında da Kabil kompleksine dayalı kardeş çatışması yaşandığı görülür. Kabil ile Habil bir kadın için çatışırken, Dido ve Pygmalion, Myketes ve Hüsrev, kendi ülkelerinde iktidara sahip olmak için çatışırlar. İran Şahı Myketes'in nitelikli bir yönetici olmaması ve İran'a zarar vermesi, kardeşi Hüsrev'in harekete geçmesine neden olur. Hüsrev, savaşçı askerlerin ve beylerin iç savaş çıkarmasından korkan İranlı soylular tarafından yeni şah ilan edilir. Timur'la işbirliği yapıp Myketes ile savaşan Hüsrev, Myketes'e üstün gelir ve iktidarı ele geçirir. Timur, Myketes'i yenmek için Hüsrev ile işbirliği yapmıştır, ancak sonra Hüsrev ile de Persepolis'e sahip olmak için çatışır. "Her güç tek ve yalnız kalmaya yönelir. Gene öldürmek gerekmektedir: Efendiler şimdi de birbirlerini parçalayacaklardır." (Camus, 2012, 62) Hüsrev de Timur da güçlü iki hükümdardır ve canları pahasına gücü istemektedirler. Hem daha akıllı hem de fizikî gücü yüksek olan Timur, çatışmayı kazanır. Russell'ın iktidarı en çok isteyenin ona sahip olacağı tezi bu noktada bir kez daha örneklenir. Hüsrev de Timur da Persepolis'te zafer alayıyla yürüme hayali kurmuştur,

ancak Timur'un hedefi dünyaya hükmetmek iken, Hüsrev'in böyle bir hedefi yoktur. Persepolis Timur için aşılması gereken adımlardan sadece biridir. Gücü ve iktidarı en çok isteyen kişi Timur olduğundan, Persepolis'e sahip olan da o olmuştur.

Timur, sadece gücü istemesi ya da fiziksel gücü yüksek bir kişi değildir. O aynı zamanda akıl gücüyle de dikkat çeken, hedefine ulaşmak için attığı her adımda aklına başvuran bir liderdir. Aklını kullanırken kurnazca davranan Timur, "… güce karşı güç … kurnazlık organik dünyada başlar; bitkiler de efendileridir. Sezar, Napoleon gibi en yüce insanlar, ayrıca daha yüce ırklar, Yunanlılar; insanın yükselmesinin özüne binlerce kat kurnazlık aittir." (Nietzsche, 2017, 355) diyen Nietzsche'yi haklı çıkartır. O, ilerlerken kurnazlık yapmaktan çekinmez. Platon ölçülülüğün, Aristoteles orta olmanın öneminden bahsetmektedir. Bu filozoflar asıl gücün ölçülü olmak, orta olmak olduğunu düşünmektedirler. Timur'un başka kişilerle çatışma yaşamasına neden olan gücü istemesi, ölçülü olmayı da orta olmayı da geride bırakıp kendine çizdiği yolda ilerlemesini, hedefine odaklanmasını sağlamıştır. Platon ve Aristoteles'in bilgelikle ilişkilendirilebilecek ölçülü ve orta olma övgüleri, Nietzsche'nin eleştirilerinden payını almıştır. Nietzsche, bu tür durumların insanı zayıflatan, rahatlatan, yavaşlatan ve gücü istemeyi susturan durumlar olduğunu söyler. Platon da Aristoteles de gücü "iyi" ve "kötü" kavramları çevresinde ele alırken, Nietzsche bu kavramı iyinin ve kötünün yeniden değerlendirmesini yaparak inceler. Timur'un hedefine odaklanma şekline ve odaklandığı hedefe ulaşmak için attığı adımlara bakıldığında, onun Nietzsche'nin güç ile ilgili görüşleriyle daha çok uyumlu olduğu görülür. Nietzsche, Sokratik yaratılışı trajik yaratılışın antitezi olarak görmektedir. Timur, Sokratik değil, trajik yaratılışlı biridir. O, gücü istemenin kendinde vücut bulduğu kişidir. Başlarda Hüsrev'e içtenlikle yardım ederken zamanla onun hayalini kendi hayali yapıp Persepolis'te zafer alayıyla yürümek istemesi, onun gücü isteme duygusunun oyundaki göstergelerinden sadece biridir. Timur'un bu davranışının etik kurallarına uygun olup olmadığı sorgulanabilir. Başlarda birine yardım ederken zamanla gücü isteme duygusu nedeniyle aynı kişiye ihanet etmek etik kurallarına uygun değildir, ancak, Timur gibi insanların etik değerlendirmelerin dışında bırakılacağı durumlar olduğu da unutulmamalıdır. Bir çobandan bir dünya hükümdarı yaratmak isteyen Timur, Hüsrev'e, bu amacını gerçekleştirmek için ihanet etmiştir.

Timur, daha sonra ölünceye kadar eşi olacak Mısır Melikesi Zenocrate ve onun yanındaki Med Beyleri ile çatışır. Zenocrate ve Med Beyleri'ni esir alır, onlara gücünü göstermek için serbest kalmalarını engeller. Zenocrate'ye âşık olur ve onunla evlenir. Zenocrate, Arap Emiri ile nişanlıdır, ama o da Timur'a, Timur'un gücüne hayran olur, onunla evlenmeyi kabul eder. Bu kararı, Zenocrate'nin de gücü isteyen biri olduğunu gösterir. Timur'un Zenocrate ile çatışması önce yıkıcı, sonra yapıcı yöntemlerle çözülmüştür, ancak Med Beyleri'nden Agydas ile çatışması ölümle sonuçlanır. Agydas, Zenocrate'yle konuşurken onları duyan Timur'un öfkesi Agydas'ın korkudan intihar etmesine neden olur. Timur'un öfkesinin bile bir kişiyi intihara yönlendirmesi, Timur'un gücünün, Agydas'ın güçsüzlüğünün göstergesidir. Agydas, oyundaki davranışlarıyla sürü insanı olduğunu kanıtlar. Timur ile ilgili görüşlerini Zenocrate'ye gizlice söylemesi, Timur kendisini duyunca karşısına çıkıp düşüncelerini savunmak yerine intiharı tercih etmesi bu yorumu destekler. İntihar bazen güç, bazen güçsüzlük sonucunda ortaya çıkmaktadır. Agydas'ın intiharı gücün değil güçsüzlüğün sonucudur.

Timur'un Arap Emiri ve Mısır Sultanı ile çatışmasının nedenlerinden biri Zenocrate'ye sahip olmak, bir diğeri Şam'ı almak istemesidir. Onun bitmek bilmeyen fethetme ve sahip olma isteği, Türk hükümdarı Bayezid ile de çatışmasına neden olur. Oyunda Timur da Bayezid de Afrika'ya hükmetmek istemektedir. Timur'u en çok zorlayan rakip Bayezid'dir, ama Timur onu da yenmekte zorlanmaz. Bayezid ve Zabina'yı bir kafese koydurup kafesin üstüne basarak tahtına oturması, güce olduğu kadar gücünün başkaları tarafından görülmesine de önem verdiğini düşündürür. Timur ile Bayezid'in çatışması; Timur'un Bayezid'i yenmesi, Afrika hâkimiyetini ele geçirmesi ve Bayezid ile Zabina'nın intihar etmesiyle son bulur. Bayezid ve Zabina, güçlerini kaybedip aşağılanmaktansa, ölmeyi tercih ederler. Agydas da Bayezid ve Zabina da yaşadıkları çatışmadan kurtulma yolu olarak intiharı tercih etmiştir, ancak, Agydas korku ve güçsüzlük nedeniyle intihar ederken, Bayezid ve Zabina onurları çiğnendiği için intihar ederler. Agydas'ın intiharı güçsüzlüğünün sonucunda gerçekleşen bir intihar iken, Bayezid ve Zabina'nın intiharı güçlülüklerinin sonucu olarak gerçekleşmiştir.

Bayezid'in ölümünün ardından Timur'un Türk Sultanı Orcanes'le çatışma yaşadığı görülür. Orcanes, öncelikle Macar Kralı Sigismond ile iktidar alanını genişletmek amacıyla çatışmış ve bu çatışmayı kazanmıştır. Bu çatışmanın ardından Timur'la karşılaşan Orcanes, gücünü artırma isteğiyle Türk ordusuna saldıran Timur

tarafından mağlup edilir. Bayezid'in oğlu Callapine'in, babasının ve yenilen ordusunun intikamını almak amacıyla Timur'a saldırması Timur'un gücünü artırmasından başka bir işe yaramaz. Babil Valisi, Suriye Sultanı ve Trabzon Kralı ile yaşadığı çatışmalar da Timur'un gücüne güç katar.

Timur, sadece rakip gördüğü kişilerle değil, kendi oğullarıyla da çatışma halindedir. Özellikle en küçük oğlu Calyphas'la yaşadığı çatışma Timur'u anlamak için önemlidir. Güçlerini kendi gücüne eklemek için rakiplerini öldürmekten çekinmeyen Timur, güç sahibi olmak istemeyen oğlunu da öldürür.[19] Timur'un hayatı boyunca yaşadığı bütün kişilerarası çatışmaların gücü isteme, güce sahip olma ve gücü elinde tutma amacıyla yaşandığı görülür. Machiavelli, *Prens*'te bir hükümdarın iktidarı isteme, iktidara sahip olma ve onu elinde tutma amacı ile neler yapmaları gerektiğini anlatır. Timur'un gücü isteme, güce sahip olma ve onu elinde tutma amacıyla yaptıkları, *Prens*'te anlatılanları örnekler gibidir. Timur, Machiavelli'nin gerektiğinde kurnazlık yapan, gerektiğinde sert güç kullanmaktan çekinmeyen ideal prensidir. Russell'ın,

> Öyle sanıyorum ki, büyük önderlere esin kaynağı olan saldırganlık tipi, utangaçlıktan doğan saldırganlık değildir; büyük önderler, diyebilirim ki, sadece yüzeyle kalmayıp, bilinçaltının derinliklerine kadar işleyen olağanüstü bir kendine güven duygusuna sahiptirler. (Russell, 2017, 20)

sözleri, Timur'un sert güç kullanmasının, saldırganlığının altında yatan nedenin olağanüstü bir kendine güven duygusu olduğunu düşündürür. O, sadece kendini korumak için değil, aynı zamanda kendine çok fazla güvendiği için saldırganlık gösterir. Onun saldırganlığı, gücünü artırmasına olanak tanır.

Büyük Timur oyununda Timur'un gücünden pay alarak gücünü artırmaya çalışan komutanlar da farklı çatışmalar yaşarlar. Theridamas, Techelles ve Usumcasane'nin Timur'un gücünü ve kendi güçlerini artırmak amacıyla Balsera Komutanı'na saldırdıkları görülür. Oyunun başında Timur'un düşmanı olan bu kişiler, ilerleyen bölümlerde Timur'un gücüne hayran olmuş ve onun tarafına geçmişlerdir. Bu saf değiştirmede etkili olan, gücü istemedir. Kendi çabalarıyla elde edemeyecekleri güce Timur'un gücünden pay alarak sahip olmaya çalışan bu kişilerin Balsera Komutanı ile çatışmaları sonunda Balsera Komutanı ölür ve eşi Olympia, Theridamas'a esir düşer. Theridamas Olympia'ya

[19] Bu konu ile ilgili ayrıntılar için 95-96'ya bakılabilir.

âşık olmuştur, ama Olympia, kocasını öldüren Theridamas'la çatışma yaşar ve bir oyunla Theridamas'ın kendisini (Olympia'yı) öldürmesini sağlar. Olympia'nın Theridamas'la yaşadığı çatışmanın nedeni, Theridamas'ın Olympia'nın kocasını öldürmesidir. Olympia, önce Timur'a esir düşeceğini bildiği oğlunu öldürerek, sonra kendini öldürterek Timur'un gücüne meydan okuyan güçlü bir kadın kahramandır. Onun ölümü, güçsüzlük ile değil güç ile ilişkilidir.

Kant, "Sevilemeyecek kadar yüksek saygı duyulan kişiler vardır. Hayranlık uyandırırlar ama kendilerine sevginin teklifsizliğiyle yaklaşmaya cesaret edemeyeceğimiz kadar bizden yukarıdadırlar." (Kant, 2010, 12) der. Timur, Kant'ın bu saptamasının vücut bulmuş halidir. O, çevresindekilerce hayranlık uyandıran biri olarak görülür, ama çevresindekiler ona sevgiden çok saygı ve hayranlık duyarlar, çünkü o, en yakınındakilere bile kendisini sevebilecekleri kadar yakın değildir. Yaşamındaki tek gerçek hedef, zaferler kazanmak ve gücünü açığa çıkarmaktır. Elde ettiği ve görülmesinden, bilinmesinden mutluluk duyduğu güç, Timur'a aileden soylu olmamasına rağmen soyluluk kazandığını düşündürmüştür. Timur'un

> Soylu olmamama rağmen
> Tüm dünyaya şunu ilân ediyorum ki
> Yiğitliğin en yüksek noktasıdır utku
> Ve gerçek soylulukla donatır erkekleri. (Marlowe, 2017, 715)

sözleri, zafer kazandıkça mutlu olduğunu ve en yiğit, en heybetli, en yüce kişinin yenilmeyen kişi olduğu görüşüne sahip olduğunu gösterir. Onun bu düşünceleri ve düşüncelerinin rehberlik ettiği eylemleri, tercihleri, çevresindeki kişilerde sevgiden çok saygı ve korku ile karışık bir hayranlık duygusu uyandırır. En sevdiği kişi olan Zenocrate'yi bile hedeflerine ulaşmak için üzmekten çekinmeyen Timur, yaşadığı bütün kişilerarası çatışmaların kazanan tarafıdır.

Maltalı Yahudi'de kişilerarası çatışmalar ticarî ve ekonomik güç isteği nedeniyle yaşanır. Malta Valisi'nin Türklerin istediği ek vergileri Yahudilerden almak istemesi üzerine Maltalı Yahudi tüccar Barabas, oyun boyunca devam edecek çatışmaları yaşamaya başlar. Ekonomik gücü yüksek olan Barabas ve yönetim gücüne sahip olan Malta Valisi arasındaki çatışma, aslında Yahudi-Hristiyan çatışmasının kişilerle simgelenmesidir. Barabas'ın Malta Valisi'ne vergilerin eşit oranda mı ödeneceğini sorması üzerine Vali'nin,

> Hayır Yahudi; kâfirler gibi. Tanrı katında lanetli olan sizlerin
> Nefret edilesi varlığınıza katlandığımız için
> Başımıza bu vergiler ve felâketler geldi. (Marlowe, 2017, 429)

sözlerinde açığa çıkan nefret, oyundaki çatışmaların temelini oluşturur. Benzer şekilde, Barabas'ın da Lodowick'le konuşurken söylediği,

> Sizin gibi Hristiyanlarla konuşurken
> Yüzümüzü rüzgâra döneriz, kendimizi arındırmak için;
> Çünkü biziz Tanrı'nın sevdiği ulus. (Marlowe, 2017, 455)

sözleri, Vali'nin nefretinin karşılıksız olmadığını gösterir.

> İnsanları zalim olmaya, zulüm yapmaya yönelten toplumsal ve siyasal süreçlerin başında "nefret söylemi" gelir. Nefret söylemi şiddetin, zulmün en büyük kaynaklarından biridir. Nefret söylemi, belli grupların duyarlılıklarını kullanır, mukaddes değerleri istismar eder. Bir insana ya da bir gruba karşı dinsel, mezhepsel, etnik, milliyetçi, siyasal, ideolojik, ahlakî, cinsiyetçi, bir "nefret" ifade eder. Bu nefreti önce yaratır, sonra körükler, daha sonra da onu somut hedeflere yöneltir. (Kongar, 2016, 62-63)

Barabas'ın mazlumken zalime dönüşme sürecinde Kongar'ın nefret söylemi üzerine söyledikleri, aşama aşama görülebilir. Malta Valisi, Yahudilere karşı nefreti önce yaratmış, sonra körüklemiş, en sonunda da bu nefretini kişiler üzerinden somutlaştırmıştır. Barabas, Yahudilere yapılan bu haksızlığa karşı çıkar. Bu karşı çıkışında haklıdır, ancak Barabas'ın karşı çıkış amacı sorgulanmalıdır. Barabas'ın karşı çıkışı adaleti korumayı mı yoksa parasını korumayı mı amaçlamaktadır? Oyunun başında Malta Valisi ile yaşadığı çatışmada haklı olan Barabas'ın adaletten çok ekonomik gücünü koruma isteğinde olduğu görülür. Bu istek, üyesi olduğu dine ve topluluğa karşı yoğunlaşan nefret söylemine gösterdiği tepkiyle birleşerek, onun oyun boyunca başkalarına karşı adaletsiz davranmasına, mazlumken zalime dönüşmesine neden olur. Barabas, kendisine ve diğer Yahudi tüccarlara yapılan haksızlık karşısında intikam alma yolunu seçer. Çatışma çözmede yıkıcı yöntemler kadar yapıcı yöntemler de etkilidir, ancak Barabas, yıkıcı yöntemleri tercih etmiştir. Öncelikle kızı Abigail'e âşık olan Hrisityan Mathias ve Vali'nin oğlu Lodowick'i birbirine düşürür ve birbirlerini öldürmelerine neden olur. Bu iki kişi arasındaki çatışmanın nedeni aşktır. Barabas'ın onlarla çatışmasının nedeni ise onların Hristiyan ve yönetici gruptan olmalarıdır. Abigail, babasının Mathias ve Lodowick'in ölümüne neden olduğunu öğrenince babasına düşman

olur, Hristiyanlığı kabul eder ve manastıra yerleşir. Abigail bu kararıyla babasının gücünü kırmayı amaçlamaktadır. Ekonomik açıdan güçlü olan Barabas, kişilerle yaşadığı çatışmaları kazanarak yönetim gücüne de sahip olacaktır. Abigail babasının gücü istemesinin yoğunluğundan habersizdir. O, Nietzsche'nin "nasibi kıt, cılız insan" dediği insandır. Rahibe olmayı tercih etmesi üzerine bir keşişin "Artık dünya için bir ölü o." (Marlowe, 2017, 443) sözü, Abigail'in gücü isteme duygusundan yoksun olduğunu gösterir. Nietzsche, nasibi kıt, zavallı insanın doğanın kendisine cimri davrandığı, yakınını sevmeye, birlikte acımaya saplanmış, cılız insan olduğunu, zayıflığı meziyet, korkaklığı alçakgönüllülük, aşağılanmaya karşı çıkmayı sabır gibi gören ve dinin ağır bastığı toplumların ideali olan insan olduğunu söyler. (Kuçuradi, 2009a, 38-39) Abigail, kendisine çektirilen acılar karşısında ruhunu öldürmeyi ve istemesini susturmayı meziyet olarak gören, zavallı insandır. Gücü isteyen Barabas, nasibi kıt, cılız insan olan kızından vazgeçecektir. Barabas bu kez Abigail'den intikam almak için manastıra zehirli yemekler gönderip kızı dâhil manastırdaki bütün Hristiyanların ölmesine neden olur. Kölesi İthamore'un Pilia-Borza ve Bellamira ile birlikte kendi servetini ele geçirmeye çalıştıklarını öğrenince hepsini zehirler. Barabas'ın bu kişilerle yaşadığı çatışmaların temelinde ekonomik gücünü kaybetmek istememesi yatmaktadır. Malta Valisi'nin aldığı karar adalete uygun değildir ve ırkçıdır, ancak Barabas'ın karşı çıkışı adaleti sağlamayı ya da ırkçılığı engellemeyi amaçlamak yerine ekonomik gücün korunmasını amaçlamaktadır. Bu amaç uğruna yaptığı seçimler Barabas'ın çıkarcı bir sürü insanı olmasına neden olur. Barabas aynı çatışmaları yaşayıp aynı seçimleri yapabilir ve trajik insan olabilirdi, ama o, kendi inancına ve topluluğuna karşı geliştirilen nefret söylemine karşı çıkmak ve adaleti sağlamak yerine, sadece kişisel çıkarlarını korumak için başkalarıyla çatışmış, böylece, trajik insan değil, sıradan insan olmuştur. Szelb, "Marlowe The Jew of Malta'da (Maltalı Yahudi) tepeden tırnağa kötüden söz eder: Profesyonel katil Barabas'tan, Machiavelli'nin yüzyılının hayaletinden." (Szelb, 2008, 263) sözleriyle Marlowe'un Barabas'ı Makyavelist bir kahraman olarak çizdiğini vurgular. Oyunun Machevil'in sözleriyle başlaması ve Barabas'ın İsa'nın yerine salıverilen isyancı bir caninin adını taşıması, onun, Machiavelli'nin oyundaki sözcüsü olduğunu gösterir. Machiavelli'nin amaca giden her yolu haklı olarak görmesi ve siyaset söz konusu olduğunda etik kurallarını yok sayması, yaşadığı yüzyılda ve sonrasında çok

eleştirilmiştir. Barabas da kendi çıkarlarını korumak için kötülük yapmaktan çekinmemiştir.

Bilme isteğiyle yanıp tutuşan ve bu uğurda cehenneme gitmeyi göze alan bir kişinin kendisiyle çatışma sürecini ve sonrasını konu edinen *Doktor Faustus*'ta bu iç çatışmadan kaynaklanan kişilerarası çatışmalar görülür. Faustus, oyun boyunca Mefistofeles'le bazen çatışma bazen barış içindedir. Faustus'un Mefistofeles'le çatışması aslında kendisiyle çatışmasıdır. Bu nedenle, bu çatışmayı kişilerarası çatışma olarak değerlendirmek pek mümkün görünmemektedir. Faustus'un cehennemi görmek istemesi sonrasında Lucifer'in onu Roma'ya, Papa'nın özel dairesine götürmesi ve Faustus'un Papa ve diğer din insanlarının farklı yüzlerini görmesi, onun Papa, kardinaller ve keşişler ile çatışma yaşamasına neden olmuştur. Papalık, Orta Çağ'da gücünü korurken, Rönesans hareketlerinin başlamasıyla gücünü yitirmeye başlamıştır. Cehennemi görmek isteyen Doktor Faustus'un Roma'ya, Papalık makamına götürülmesi bu durumla ilişkilidir. Papalık makamında oturan kişiler sadece dinî liderler değil, aynı zamanda insanların ve toplumların kaderini belirleyebilme yetkisine sahip, güçlü liderlerdir. Papalık makamını ele geçirmek, gücü ele geçirmek demektir. Faustus, hakikatin bilgisini edinmek ve tanrısal bir hayat yaşamak ister. Papa'nın, kardinallerin ve keşişlerin savunuculuğunu yaptığı din ise hakikatin bilgisine insan tarafından ulaşılamayacağını ve insanın tanrısal bir hayat yaşayamayacağını iddia eder. Değerleri yeniden değerlendiren ve dinin değer olduğunu iddia ettiği şeyleri reddeden Faustus'un hem kendisiyle hem de din insanlarıyla yaşadığı çatışma, bilme gücünü elde etme amacına dayalı bir çatışmadır. O, bilmek ve elde ettiği bilgiyle insanlara hükmetmek ister.

Oyunda Alman İmparatoru Charles ve Macar Kralı Raymond da farklı papa adaylarını destekledikleri için çatışma yaşarlar. Alman İmparatoru'nun da Macar Kralı'nın da kendi destekledikleri adayın papa olmasını istemeleri, kilisenin gücünü arkalarına almak istemeleri ile ilişkilidir. Alman İmparatoru'nun desteklediği aday Bruno, konseyden onay almadan harekete geçer ve yakalanır. Aziz Petrus Yortusu'nda Macar Kralı Raymond'ın desteklediği papa adayının tahtına Bruno'nun sırtına basarak çıkacak olması, Faustus'un Bruno'ya yardım etmesine ve diğer adayı küçük düşürmesine yol açar. Yaptıkları, Faustus'un Alman İmparatoru tarafından güçle ödüllendirilmesini sağlar. Faustus, bilme gücü aracılığıyla yönetim gücüne ulaşır, iktidar alanını genişletir.

Christopher Marlowe'un bütün oyunlarında kişilerin birbiriyle çatışmasının temelinde gücü isteme yatar. Hangi tür güç olursa olsun, oyun kişileri gücü ister ve güçlerini artırmak için güç kullanmaktan çekinmezler. Oyun kişilerinin birbirleriyle çatışmaları, gücü istemelerinden kaynaklan çatışmalardır.

4.2.3. Kişi ve Toplum Arasındaki Çatışmalar

Kişinin toplumla yaşadığı çatışmalar çoğunlukla modernizm eleştirisine dayanan metinlerde görülür. Christopher Marlowe'un yazdığı oyunlarda kişinin toplumla çatışmasına az rastlanır. Rönesans aydınlarının öncüsü olan Doktor Faustus toplumla çatışma yaşayan oyun kişilerinden biri olarak değerlendirilebilir. Günümüzde yeniden yükselmeye başlayan ırkçılığa karşı önemli mesajlar içeren *Maltalı Yahudi*'nin ana kahramanı Barabas da toplumla çatışma yaşayan oyun kişilerine örnektir.

Doktor Faustus'un toplumla çatışmasının görünen nedeni, Faustus'un yaptığı büyülerle halktan insanlara zarar vermesidir. Faustus, kendisine karşı çıkanların, kendisini eleştirenlerin konuşma yeteneklerini ellerinden alır. Toplumla yaşadığı çatışmada büyü yapma yeteneğine sahip olduğu için güçlü olan taraf Faustus olduğundan, bu çatışmada, toplumun kişiyi baskılayamadığı, istediği kişiye dönüştüremediği görülür. Faustus'un toplumla çatışmasının asıl nedeni ise, toplumun doğru olarak kabul ettiği normları, değişmez olarak gördüğü kuralları, sınırları aşmak istemesidir. "Çoğunlukça dine en yüksek değerin biçildiği Ortaçağ'da –veya her çağdaki insan gruplarında– kabul ettirilmiş olan yaşam ideali, "öbür dünya" idealidir." (Kuçuradi, 2010b, 51) Oysa Faustus, bilgiye sahip olmak için bu idealden vazgeçer. O, ne pahasına olursa olsun bilmek ister. Bu istek onun toplum tarafından istenmeyen, dışlanan kişi olması için yeterlidir. Faustus toplum, kurallar, normlar, din, siyaset, sosyal sınıf, ekonomik durum gibi etkenlerin kendisine çizdiği sınırları aşmak ister. Aşma isteği, çatışmayı kaçınılmaz kılar. Faustus'un kendisini eleştirenlere verdiği ceza düşündürücüdür. Faustus, kendisini eleştirenleri fiziksel olarak cezalandırabilecek iken, başka bir yolu tercih eder. Karşısındaki kişilerin konuşma yeteneklerini ellerinden alması, aslında, kendisine çizilen sınırları silmek istediği şeklinde anlaşılabilir. Karşı çıkanların sözleri, konuşmaları Faustus'u sınırlamaktadır. Susmak, konuşmamak, konuşamamak, belki de bir insanın alabileceği en büyük cezalardandır. Faustus, sadece konuşulanlara kulak tıkamak yerine

konuşanların bu yeteneğini ellerinden alarak verdiği cezanın geniş zamana yayılmasını sağlar. O, her eylemiyle, kendi zamanına kadar insana çizilen ve insanın içinde kalmak zorunda bırakıldığı sınırları ortadan kaldırmaya çalışır. İnsanın kendisine çizilen sınırları ortadan kaldırmaya çalışması bir kişiyi özgür yapmak için yeterli midir? Özgürlüğün yalnızca sınırları ortadan kaldırmak olmadığı açıktır; özgürlük, bazen insanın kendisine sınırlar çizebilmesini de gerektirir, ancak, burada bahsedilen, insanın aklını ve düşünebilme yeteneğini özgür kılmaktır. Faustus, aklını özgürce kullanabildiği ve insanlara bunun olanaklılığını gösterebildiği için değerlidir.

Doktor Faustus oyununda iyinin ve kötünün ne olduğu tartışmaya çok açıktır. İyi olan, iyi kalpli ve kendine sunulan her şeyi kabullenmiş insanların cennete gitmek için kendilerine çizilen sınırların içinde kalması ve bu sınırları daha da belirginleştirmesi midir, yoksa kişinin kendisine çizilen sınırları genişletmek, hatta yok etmek için kötülük gibi görünen şeyleri tercih etmesi midir? İyi olan, Faustus'u sürekli iyiliğe davet eden Melek ve onun simgelediği sıradan insanlar mıdır, yoksa Mefistofeles, Şeytan, Lucifer, Belzebub ve Faustus mudur? İyi olan, insanın kendisine çizilen sınırlar içinde kalması, normları kabul edip benimsemesi midir, yoksa bilme isteğiyle ruhunu şeytana satıp amacına ulaşması mıdır? Faustus, sınırlarını aşabilmesi için Mefistofeles ile anlaşmak ve görünürde iyi olanı reddetmek, görünürde kötü olanı kabul etmek zorundadır. O, tanrıca yaşama isteğini gerçekleştirmek için, kendisini sınırların içinde kalmaya davet edenleri susturmak, sınırlarını genişletmesine yardım eden Şeytan'ı dinlemek zorundadır ve yaptığı tercihten dolayı suçlanmaması gereken insandır, çünkü o, ruhunu şeytana sattığı için, insan, bilmenin kapılarını aralayabilmiş, bu aralıktan aydınlığa bakabilmiş, bu aydınlıkta kendisi için daha iyi olanı görebilmiştir. Bu nedenle, Faustus'un toplumla çatışması, modern insanın bunalımlarından kaynaklanan çatışmasından çok daha değerli, yeni değerler üretilmesine olanak sağlayan bir çatışmadır. Faustus, yaşadığı dönemin eleştirisini yapabilen, çağını aşan, öncü bir insandır. "Köle, şu ya da bu buyrukla benliğinde yalnız kendisinin olmayan, içinde bütün insanların, hatta kendisini alçaltıp ezenin bile ortaklık hakkı bulunan bir ortak alan olan şeyin yoksandığı yargısına vardığı zaman, aynı zamanda tüm varlıklar için ayaklanır." (Camus, 2012, 26) İşte Faustus, yalnız kendisinin değil, bütün insanların yok sayıldığı yargısına varmış ve başkaldırmıştır.

Maltalı Yahudi tüccar Barabas'ın toplumla çatışma nedeni, Faustus'unkinden farklıdır. Barabas, Yahudi olduğu, Maltalılar Yahudileri, dolayısıyla Barabas'ı sevmediği

ve Yahudilere, daha da önemlisi kendisine haksızlık yapıldığı için Maltalılarla çatışma yaşar. Barabas'ın toplumla çatışması, aslında farklı dinsel grupların çatışmasının sembolik bir örneğidir. Yahudi-Hristiyan çatışması, Barabas ve Maltalılar arasında yaşanmaktadır. Barabas, önce Malta Valisi ile, sonra Maltalılar ile çatışır. Türk Sultanı'nın oğlu Selim Calymath, Barabas'ı Malta Valisi yapar ama Barabas halkın desteğini alamayacağını ve onları yönetemeyeceğini bildiği için hem Türk Sultanı'yla hem de Malta Valisi'yle anlaşma yapıp bu görevden vazgeçer. Barabas'ın Maltalılarla çatışması, kendisine yarar sağlayacak bir konumu reddetmesiyle sonuçlanmıştır. Onun yaşadığı bu çatışma, topluluklararası çatışma bağlamında incelenmeye de uygundur, çünkü bu çatışma, Hristiyan-Yahudi çatışmasının da sembolik halidir.

4.2.4. Topluluklararası Çatışmalar

Oyunlarında çatışma unsurunu başarıyla kullanan Marlowe, topluluklararası çatışmaların da kişilerin ve toplumların yaşamındaki etkilerini gösterebildiği karşıtlıklar kurgulamıştır. *II. Edward* oyununda Fransa-İngiltere, *Maltalı Yahudi* oyununda Türkler-Maltalılar ve Hristiyanlar-Yahudiler, *Paris Katliamı* oyununda Valois Hanedanı-Bourbon Hanedanı ve Katolikler-Protestanlar arasındaki çatışmalar topluluklararası çatışma örneği olarak incelenmeye uygundur.

II. Edward'da İngiltere'nin Fransa'ya vergi vermeyi ihmal etmesi, İngilizlerle Fransızların çatışma yaşamasına, Kraliçe İsabella'nın kardeşi ve Fransa Kralı Valois'nin Normandiya'yı ele geçirmesine neden olur. Oyunda ayrıntılarına çok inilmeyen, yüzeysel olarak değinilen bu çatışma, Yüz Yıl Savaşları'nın arka plânını oluşturur. Babasından sonra tahta geçen III. Henry'nin Fransa krallığı üzerinde hak iddia etmesi, İngiltere ve Fransa arasında yüzonaltı yıl sürecek olan Yüz Yıl Savaşları'nı başlatacaktır.

Maltalı Yahudi'de Maltalılar ve Türkler arasındaki çatışma da İngiltere-Fransa çatışmasına benzer bir nedenle, Maltalıların Türklere ödemeleri gereken vergiyi ödememeleri nedeniyle yaşanmıştır. Oyunda, Maltalılar Türklere karşı farklı güç birlikleri oluştururlar. Türkler Malta'yı kuşatır, ancak, sonunda Türk Sultanı'nın oğlu Calymath esir alınır ve bu çatışma Maltalıların Türklerin boyunduruğundan kurtulmasıyla sonuçlanır. Tarihsel arka plânına bakıldığında, oyunda Osmanlı'nın yaklaşık yüz yıllık Akdeniz egemenliğinin son bulduğu bir kuşatmanın konu edildiği görülür. Tarihteki bir

çatışma oyunda kurmaca biçimine bürünmüş, adada yaşayan Yahudilerle Hristiyanların çatışmasının tetikleyicisi olarak işlenmiştir.

II. Edward'da Fransa-İngiltere, *Maltalı Yahudi*'de Maltalılar-Türkler arasındaki çatışmaların tarihsel gerçeklikle örtüştüğü noktalar olduğu gibi, *Paris Katliamı*'nda anlatılan olaylar da tarihteki çok önemli bir olay kaynak alınarak kurgulanmıştır. Katolikler ve Protestanlar arasındaki çatışma, Paris'te bir gecede otuz bin Protestan'ın öldürülmesine neden olmuştur. *Saint Barthelemy Katliamı* olarak bilinen bu katliam gecesinden önce Valois Hanedanı ve Bourbon Hanedanı arasında yönetimi ele geçirmek için çatışmalar, çekişmeler yaşanmaktadır. Kişilerarası çatışma gibi görünen bu çatışma ve çekişmeler, topluluklararası bir çatışmaya, kıyıma neden olmuş, hanedanların gücü istemesi ve gücü ele geçirmek için dini kullanması nedeniyle otuz bin insan bir gecede katledilmiştir. Sonuçta Bourbon Hanedanı ve Protestanlar yönetimi ele geçirmiş, barış sağlanmıştır. Katolikler ve Protestanlar arasında yaşanan çatışmaları konu alan oyunda, rekabetçi gücün, siyasal gücün, askerî gücün ve sert gücün kullanıldığı görülür. Voltaire:

> Doğal din, yurttaşlara cinayet işlemeyi bin kez yasaklamıştır. İyi yaratılmış bir ruh böyle bir şeye zaten istek duymaz; şefkatli bir ruh bundan ürker; adaletli, haksızlığın öcünü alan bir Tanrı'ya inanır. Ama uydurma din, topluluk halinde yapılan bütün kıyımları, gizlice cana kıymaları, fitneleri, haydutlukları, tuzakları, kent baskınlarını, yağmayı, adam öldürmeyi özendirir. (Voltaire, 2011, 67)

sözleriyle doğal din ve uydurma din ayrımı yapar. Voltaire'in sözünü ettiği, insanı iyiye, iyiliğe yönlendiren din, insanın yarattığı bir değer olan doğal dindir. Uydurma din ise, insanın yarattığı bu değerin farklı ve olumsuz yorumudur. *Saint Barthelemy Katliamı*'nın konu edildiği bu oyunda uydurma dinin topluluklararası çatışmalara nasıl neden olabildiği anlatılır.

> Din savaşları, Hıristiyanların kardeş kanı akıttıkları savaşlardır. Amaç sadece Tanrısal âlemi kazanmak değildir. Çünkü, bu âlem Katolikler için de Huguenotlar (Fransız Protestanlar) için de aynıdır; amaç, Onu mistik bir beden olarak tanıyan bir Kilise aracılığıyla Tanrısal âlemi kazanmaktır. Sonuçta, bu savaşların amacı, Fransız topraklarında bulunan bir rakip Kiliseyi bütünüyle saf dışı bırakarak Roma Kilisesi'nin dinsel gücünü sağlamlaştırmaktı. (Ruelland, 2004, 101)

Ruelland'ın yaptığı bu saptama, sadece Katolikler ve Protestanlar arasındaki çatışmaları değil, din nedeniyle yapılan pek çok çatışmayı da doğru anlamaya yardımcı olmaktadır. Din nedeniyle yapılan çatışmaların temelinde, inanılan dinin yeryüzündeki temsilcileri

konumundaki kişi ya da kurumların gücünü arkasına alarak kendi gücünü artırma isteği yatmaktadır.

Kongar, kişisel duyguların toplumsallaştığı zaman büyük yıkımlara neden olabileceği üzerinde durur. Ona göre:

> Kin, nefret ve intikam kişisel duygulardır, toplumsallaştıkları zaman çok daha tehlikeli olur. Hele hele duygulardan arınmış olması gereken devlet kin, nefret ve intikam duygularına tutsak edilirse, yaşam gerek toplum, gerekse bireyler için cehenneme döner; ne hukuk kalır, ne adalet, ne barış kalır, ne güvenlik, ne özgürlük kalır ne demokrasi. (Kongar, 2016, 69)

Paris Katliamı'nda kişisel duyguların toplumsallaştığı ve bir yıkıma, binlerce insanın öldürülmesine neden olduğu görülmektedir. Topluluklararası çatışmaların, yıkımların engellenebilmesi için, kendi hırslarını kontrol edemeyen kişilerin güç sahibi olmaması sağlanmaya çalışılmalıdır. Toplulukları, toplumları, hırsları ile değil değer bilgisi ile hareket eden, bu hırslarını kontrol etmeyi başarabilen kişiler yönetmelidir.

Çotuksöken, "Ayırımcılığın Ontolojisi" başlıklı yazısında, geçici ayırımların değişmez öz olarak anlaşılması olan özcülükten ve insanlar ve toplumlar arasında gruplaşma çoğaldıkça, özcülüğe ilişkin belirlemelerin daha görünür hale geldiğinden söz eder.

> Günümüzde özellikle ait olmanın, aidiyetin kimliksel özelliklerle pekişen örnekleri, ayırımcılığın vardığı ya da geldiği son durumu açık seçik bir biçimde gözler önüne sermektedir. Yalınlıktan yana olan ve karmaşık dünya durumlarını yalın bir sıradüzeni içinde yeniden konumlandırmaya çalışan insanoğlu, kültürel çeşitliliğin baskısıyla da farkına varsın ya da varmasın, ayırımcılığı sürekli yeniden üretmektedir. Aidiyetlere yapılan vurgu bu türden üretimi kışkırtmakta, hatta daha da kalıcı kılmaktadır. (Çotuksöken, 2018, s.171-172)

diyen Çotuksöken, yalnızca günümüzde değil, tarih boyunca, dinsel, mezhepsel, ırksal farklılıklara yapılan vurgunun tehlikesine dikkat çekmektedir. Bu tür yapay ayırımlar, insanlar ve topluluklar arasında şiddetin en kuşatıcı görünümü olan savaşların yaşanmasını kaçınılmaz kılmakta, bu durum da insanı insanlığından uzaklaştırmaktadır. *Maltalı Yahudi* de *Paris Katliamı* da özcülüğün yarattığı tehlikenin görülmesine yardımcı olan oyunlardır.

Görüldüğü gibi, Marlowe, oyunlarında topluluklararası çatışmaları genellikle tarihsel gerçekliği olan çatışmalardan seçmiş, kişilerin ya da toplulukların gücü istemesindeki aşırılığın kişilere ve topluluklara nasıl zararlar verebileceğini göstermeye çalışmıştır. *II. Edward, Maltalı Yahudi* ve *Paris Katliamı* oyunları, din, mezhep ve etnik köken farklılıklarından doğan çatışmaların güç çatışmasına dönüşmesini ve çok sayıda insanın zarar görmesini konu edinen metinlerdir.

4.3. Christopher Marlowe Oyunlarına Toplu Bir Bakış

Christopher Marlowe'un oyunlarında gücü isteme her yönüyle görünür duruma gelmiş, gücü istemeden doğan çatışmalar farklı boyutlarıyla işlenmiştir. Onun gücü istemeyle dolu oyun kişileri, pek çok filozofun güç ve çatışma konusundaki düşüncelerini de örneklemeye elverişlidir.

Platon, *Devlet*'in altıncı kitabında hükümdarların filozof ya da filozofların hükümdar olması gerektiğini, halkın filozof olamayacağını, filozofları beğenmeyeceğini, halkla düşüp kalkan, onun hoşuna gitmek isteyen kişilerin de filozofları beğenmeyeceğini söyler. (Platon, 2012, 206) Halkın gücü, kalabalık olmaktan kaynaklanan ama felsefe ile beslenmeyen, aksine, felsefeyi küçük gören bir güçtür; hükümdarın gücü ise akıl ile birleşen bir güçtür. Timur'un gücü, aklıyla birleşir. Başlarda Timur'a direnen Mısır Sultanı'nın ve Şam şehrindeki insanların gücü, kalabalık olmaktan beslenen ama akılla birleşmeyen bir güç olduğundan, daha düşüktür ve Timur'un gücüne mağlup olmuştur. II. Edward, Platon'un hükümdara uygun gördüğü ve daha yüksek bulduğu akılla birleşen güce sahip olmadığını oyunun başından sonuna kadar gösterir. II. Edward, akılla değil, tensel tutkuyla hareket eder ve bu nedenle tahtını kaybeder. IX. Charles'ın kendi mevkiini korumak için binlerce insanın ölüm emrini vermesi, Platon'un üzerinde durduğu bir noktaya dikkat çekilmesini sağlar. IX. Charles'ın bu kararı, onun gücünün akılla değil, kişisel hırslarla birleşen bir güç olduğunu gösterir. IX. Charles da aynı nedenle tıpkı II. Edward gibi tahtını kaybeder.

Platon ölçülülükten, Aristoteles ortayı seçebilme yeteneğinden söz eder. Güç ile ilgili görüşleri incelenirken siyaset ve etik ile ilgili görüşleri birlikte ele alınan bu iki filozofun ölçülülüğe ve orta olmaya yaptığı vurgu, Marlowe'un başkahramanlarından hiçbirinde görülmez. Onun ana kahramanları tutku, arzu ve gücü isteme ile doludur.

Tutkulu ve arzulu olmayan, güç peşinde olmayan, Dido'nun kız kardeşi Anna, Timur'un oğlu Calyphas, Barabas'ın kızı Abigail, II. Edward, IX. Charles, Faustus'un onu doğru bildikleri yola sevk etmeye çalışan melekleri ve çevresindeki kişiler, gücü isteme duygusunu yoğun biçimde yaşamadıkları için başarılı olamamışlardır. Marlowe'un ölçülü, hırssız kahramanları, oyunların sonunda hep kaybeden kişiler olmuşlardır.

Aristoteles, arzuları ve akılları çatışma halinde olan, "akrates" ve "enkrates" olan insanlardan söz eder. Akrates insanlar, iyinin ve doğrunun ne olduğunu bilmelerine rağmen, arzularının yönetiminde eylemde bulunan kişilerdir. Enkrates insanlar ise, arzularını susturmayı, aklını kullanmayı bilen insanlardır. Schopenhauer'ın istemeye "evet" diyen ve istemeye "hayır" diyen insan tiplerini anımsatan bu iki insan türü, arzuları ve akılları çatışma halinde olduğundan, erdemli insan değildir. Aristoteles'e göre, erdemli insanın arzuları ve seçimleri arasında çatışma görülmez. Marlowe'un Timur, Faustus, Aeneas, Dido, Mortimer, İsabella, Barabas, Guise gibi önemli oyun kişileri, iyinin ve doğrunun ne olduğunu bilmelerine rağmen farklı türlerde gücü elde etmek için arzuları ile hareket ederler. Timur, bir tek güç türünü değil, her tür gücü kendinde toplamak ister, bu amaçla, en yakınlarını bile üzmekten çekinmez. Bilmenin kişiye verdiği gücü fark eden Faustus, kendisini sürekli uyaran ve iyiyi, doğruyu kendisine hatırlatan bir meleğin ve yakınındaki iyi insanların sözlerine kulak tıkayıp arzularıyla hareket eder. Aeneas, Dido'ya verdiği sözü tutamayacak kadar, Dido, uzun mücadeleler sonucu kurduğu ülkesini bir yabancıya bırakacak kadar gücü isteme duygusuyla doludur. Onun gücü istemesi, Aeneas üzerinde hegemonya kurma isteği biçiminde kendini gösterir. Mortimer ve İsabella, yönetim gücünü elde etmeye çalışırken erdemlerini kaybederler. Ekonomik gücü isteyen Barabas ve siyasî gücü isteyen Guise, başkalarına kötülük yapmaktan asla çekinmezler. Bu kişiler, eylemlerini isteyerek gerçekleştirmişlerdir. Gücü isteme arzuları yoğundur ve bu arzu, akıllarıyla hareket etmelerini engellemektedir. Arzuları ve akılları, akıllarını kullanarak yaptıkları seçimleri arasında çatışma olanların erdemli insanlar olmadığını düşünen Aristoteles'in görüşlerine göre, bu kişiler erdemli ve güçlü insanlar olarak görülemez. Ama, Marlowe'un trajedi kişilerinde erdemli olma amacı olduğu da söylenemez. Marlowe'un gücü isteme duygusuyla dolu olan oyun kişileri, Saint Augustinus'un simgeleştirerek anlattığı, kişisel çıkar ve hırsların, gücü ve iktidarı istemenin egemen olduğu Yeryüzü Devleti'nin Tanrı'nın buyruğuna başkaldırıp tanrısallık isteyen insanlarıdır.

Devletin halk için değil, halkın devlet ve prens için var olduğunu düşünen Machiavelli, Marlowe'un, oyun kişileri aracılığıyla eleştirdiği bir kişidir. Marlowe, oyunlarında döneminin ve öncesinin ibret hikâyelerinden etkilenmiş, kötü karakterler yaratıp farklı kahramanlar aracılığıyla bu karakterlerin eleştirisini yapmıştır. Onun Makyavelist kahramanlarından en önemli ikisi, *Paris Katliamı*'nda Protestanların katledilmesine neden olan Dük Guise ve *Maltalı Yahudi*'de parasını korumak için yakın çevresi dâhil herkese her türlü kötülüğü yapabilen Barabas'tır. *Maltalı Yahudi*'nin prolog bölümünde Machiavelli (Machevil) konuşur:

> Belki herkes Makyavelli'nin öldüğünü sanıyor;
> Oysa, ruhu Alpler'in ötesine uçmuştu.
> Şimdi, Guise öldüğü için, Fransa'dan geldi,
> Bu ülkeyi görmeye, dostlarıyla eğlenmeye.
> Kimilerine adım iğrenç gelebilir;
> Ama beni sevenler, korusunlar beni onların dillerinden.
> Söylesinler onlara Machiavelli olduğumu;
> Değer vermediğimi insanlara, dolayısıyla da söylediklerine.
> Hayranlık duyarlar bana, benden en çok nefret edenler.
> ...
> Çocuk oyuncağı sayarım dini ben;
> Cehaletten başka günah tanımam.
> ...
> Amacım, benim yöntemlerimle elde ettiği paralarla
> Keselerinin tıka basa dolu olduğunu görünce
> Yüzü gülen bir Yahudi'nin trajedisini sunmak
> Sizlerden istediğim sadece şu:
> Ona hak ettiği değeri verin,
> Eleştirmeyin onu bana benzediği için. (Marlowe, 2017, 415)

Machiavelli'nin dilinden yapılan bu konuşma, olaylara Guise'in ve Barabas'ın bakış açısıyla da bakılması gerektiğini düşündürür. Machiavelli'nin bazı kişiler tarafından çok yerilirken bazı kişiler tarafından haklı bulunması ve çok övülmesi, bu kahramanlara farklı açılardan bakılabileceğini gösterir. Machiavelli'nin yaptığı da, bir açıdan, değerleri yeniden değerlendirme, iyinin ve kötünün ötesine geçme girişimidir, ancak buradaki amaç, bir değeri korumak değil, kendi çıkarını korumaktır. Machiavelli'nin açısından bakıldığında, Marlowe'un oyun kişilerinin çoğunun Makyavelist kahramanlar olduğu söylenebilir. Yalnızca Guise ve Barabas'ın değil, ülkeyi sevgilisi ile yönetmek isteyen Kraliçe İsabella'nın, kendi gücünü dünyaya kanıtlamak için masum insanları öldürmekten çekinmeyen Timur'un, kendi arzuları için Aeneas'a engel olmaya çalışan

Dido'nun da Makyavelist olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu kişilerin hiçbiri, kendi güç ve yönetme isteği nedeniyle Machiavelli'nin önerdiği yöntemleri kullanmaktan çekinmez. Bu kişiler, iyi ya da kötü değil, sadece gücü isteyen insanlardır. Burada, kahramanlara Machiavelli'nin görüşleri ışığında bakıldığına dikkat edilmelidir. Siyaset ve etik çatıştığında, etik kurallarını göz ardı edebilmeleri, bu çıkarımın yapılmasına olanak tanımaktadır.

Francis Bacon, yüksek görevdeki kişilerin üç bakımdan kul olduğunu söyler: devletin kulu, ünün kulu ya da gördükleri işin kulu. Bu kulluk, kişilerin özgürlüğünü kısıtlayan bir durum olduğundan, Bacon, özgürlükleri pahasına gücü ve yüksek mevkilere gelmek isteyenleri anlamakta zorlandığını belirtir. Trajedilerde çoğunlukla yüksek mevkilerdeki kişilerin yaşamları ve seçimleri konu edilir. Dido, Aeneas, Mortimer, İsabella, Guise, IX. Charles, Faustus, Timur gibi gücü isteyen kişiler, Bacon'ın görüşüne göre özgürlüklerini feda ederek güç sahibi olmayı göze almış kişilerdir. Bacon'ın bilgi gücüne yaptığı vurgu ise oldukça önemlidir. Onun bilgiye sahip olanın güce de sahip olacağı görüşü Doktor Faustus'ta ete kemiğe bürünmüştür. Faustus, bilgiye ve bilgi sayesinde tanrısal güce ulaşmak ister – bu istek, sonsuz yaşamda derin acılar çekmesine neden olsa bile...

Thomas Hobbes, güçleri doğal güçler ve araçsal güçler olarak gruplandırır. Onun gruplamasına göre, ortalamanın üstünde kudret, biçim, sağduyu, maharet, hitabet, cömertlik, soyluluk gibi özellikler kişinin doğal güçleri iken, zenginlik, ün, dostlar ve talih gibi, daha fazlasına sahip olmanın aracı olan güçler kişinin araçsal güçleridir. (Hobbes, 2001, 62) Marlowe'un başkahramanları Hobbes'un yaptığı bu ayrıma göre de incelenebilir. Dido aklı, sağduyusu, ülkesini kurmasında kendisine yardımcı olan dostları ve talihi ile; Aeneas soyluluğu, hitabeti ve dostları ile; İsabella güzelliği, soyluluğu ve zenginliği ile; Faustus mahareti, hitabeti ve zamanla elde ettiği zenginliği ile; Barabas kurnazlığı ve zenginliği ile; Dük Guise soyluluğu, dostları ve talihi ile; Navarre sağduyusu, ünü ve dostları ile; Timur ortalamanın çok üstünde kudreti, fiziksel görünüşü, mahareti, hitabeti, cömertliği, ünü, dostları ve talihi ile hem doğal hem de araçsal gücü olan, bu güçlere ulaşmak için çaba harcayan kişilerdir. Hobbes, etken olanın sahip olduğu aktif güç ile edilgen olanın sahip olduğu pasif gücün birleşerek eksiksiz gücü oluşturduğunu söyler. Trajedi kişileri ise etken de edilgen de olsalar, güçlerini birleştirip eksiksiz gücü elde etmek yerine kendi güçlerini ortaya çıkarmaya çalışırlar. Bu nokta,

birliğin güçsüze, tekliğin güçlüye özgü olduğu düşüncesi ile açıklanabilir. Marlowe'un oyun kişileri eksiksiz gücün değil, eksik de olsa kendi güçlerinin görünür hale gelmesini amaçlamaktadırlar.

Hobbes, doğa durumunda insanın insanın kurdu olduğunu ve insanların sürekli savaş halinde olduğunu, yurttaşlık durumunda devletin çok güçlü olması, gücünün herkes tarafından tanınması ve insanlar arasındaki savaşı bitirmesi gerektiğini söyler. Rousseau'ya göre ise insanlar doğa durumunda barış halindedir ve uygarlığın yarattığı savaşın engellenmesi amacıyla devlet kurmuşlardır. (Rousseau, 2008) Marlowe oyunlarında Hobbes'un ve Rousseau'nun birbirine karşıt olan bu görüşleri incelenebilir. Kendi tutkuları için ülkesinin çıkarlarını hiçe sayan Dido, II. Edward, IX. Charles ve Dük Guise devletin insanlar arasında savaş yaşanmamasının garantisi olmadığını, aksine, savaşa neden olabileceğini gösterir. Özellikle *Paris Katliamı*'nda devletin neden olduğu bir kıyım söz konusudur. İnsanlık tarihinde devlet yöneticilerinin neden olduğu çok sayıda iç savaş örneği vardır. *Maltalı Yahudi*'de yöneticilerin farklı dinlere mensup yurttaşlara eşit muamele etmemesi, pek çok insanın zarar görmesine neden olmuştur. Büyük Timur, devlet kurmak için bütün yaşamını savaş ile geçirmiştir. Görüldüğü gibi, insanlar, sadece doğa durumunda değil, yurttaşlık durumunda da savaş halindedir ve devlet kurmak, bu savaşı sonlandırmak için yeterli değildir, çünkü gücü istemenin olduğu her yerde çatışma kaçınılmazdır.

Kant, güç konusundaki görüşlerini *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler* başlıklı kısa yazısında özetler. Güzelliği kadınlıkla, yüceliği ise erkeklikle paralel düşünen Kant, "Cinsilatifin anlayışı, erkek cinsin anlayışı kadardır; ama güzel bir anlayıştır; oysa bizimki derin bir anlayış, yücelikle özdeşliği gösteren bir dışavurum olmalıdır." (Kant, 2010, 33) sözleriyle konuya bakışını açıklar. "... bir kadının diğer tüm meziyetleri yalnızca, uygun referans noktası olan güzellik karakterini güçlendirmek için birleşmelidir. Eril nitelikler arasında da erkek türünün ölçütü olarak yücelik açıkça öne çıkar." (Kant, 2010, 32) sözleri, Kant'ın konu ile ilgili düşüncelerini daha iyi açıklar. Onun anlayışına göre, Dido'nun, Olympia'nın, Zenocrate'nin, İsabella'nın gücü istemesi, güzelliklerini olumlu etkilediği zaman anlamlıdır. Aeneas'ın, Akhates'in, Timur'un en önemli özelliği ise erkek türünün ölçütü olarak yüceliktir. Kant, yücelik duygusuna belli bir korku ya da melankoli eşlik ettiğinde korkutucu yücelik, asude bir merak eşlik ettiğinde soylu yücelik, yüce bir plâna tamamen hâkim olan bir güzellik eşlik ettiğinde

görkemli yücelik oluştuğunu söyler. (Kant, 2010, 9) Marlowe'un oyun kişilerinden Timur, çevresindeki kişilerde sevgiden çok korkunun eşlik ettiği bir hayranlık ve saygı uyandırdığından, onun yüceliği, korkutucu yüceliktir. Oyunun ilk perdesindeki "yüce Tümur'un fetheden bakışları", Timur zaferler kazandıkça "korkunç Timur'un ürpertici bakışları"na dönüşür. Oyunda kullanılan dile de yansıyan bu değişim, Timur'un korkutucu yüceliğini gözler önüne serer. Tanrıca yaşamanın nasıl bir şey olduğunu merak eden, yücelik duygusuna merak duygusunun eşlik ettiği kahraman Faustus'un yüceliği, soylu yüceliktir. Burada söz konusu olan merak duygusu, kişilere ya da eylemlere değil, bir yaşam biçimine, Tanrıca yaşamaya yönelik olduğundan, Faustus'un merakı değerli ve kendisinden sonra yaşayacaklara da rehberlik edecek bir meraktır. Faustus'un yüceliğini soylu yücelik yapan, merakının nesnesi, yani Tanrıca yaşamayı merak etmesidir. Ülkesi yakılıp yıkılan, ailesini ve bütün yakınlarını kaybeden, Dido gibi güçlü bir kadını ve onunla yapacağı evliliğin kendisine sağlayacağı avantajları arkasında bırakarak, Tanrıların kendisine verdiği görevi yerine getirmek ve bir imparatorluğu yeniden kurmak için denizlere açılan Aeneas'ın yüceliği, tanrısal bir plânla süslenen görkemli yüceliktir. Aeneas'ın betimlenişi ve yüce bir plânın uygulayıcısı durumunda oluşu, onun yüceliğini görkemli yücelik olarak değerlendirmeyi olanaklı kılar. Kant'ın "*... hiçbir şey gülünçlük kadar yücelikten aşağı değildir.*" (Kant, 2010, 38) sözlerinde dile getirdiği görüşü ise II. Edward ve İran Şahı Myketes'te karşılığını bulur. Onlar, yetersizlikleri ve değersiz tutkuları ile, yücelikten uzak, gülünç krallardır. Kant'ın yücelik hakkındaki görüşleri ve Marlowe'un kahramanlarının hangi tür yüceliği kişiliklerinde taşıdıkları incelendiğinde, yüceliğin gücü isteme ile ilişkisi açıkça görülür hale gelir. Timur, Faustus, Aeneas gibi kahramanlar, gücü isteme duygusunu en yoğun haliyle yaşadıklarından, istedikleri güce erişir, böylece yücelik duygusunu yaşar ve kendilerini gören gözlere de bu duyguyu yaşatırlar. Oysa II. Edward ya da Myketes gibi oyun kişileri gücü istemek bir yana, kendilerine miras kalan gücü harcayarak gülünçleşirler. Gücü isteme, hangi türde olursa olsun, yüceliğin de temelini oluşturur.

Russell, iktidarı bir güdü olarak görmekte ve her insanın, elinden gelse, Tanrı gibi olmak istediğini söylemektedir. Tanrıca bir yaşamı isteyen Faustus ve tanrılara başkaldıran Timur, onun bu görüşünü desteklemektedir. Russell, iktidarı ele geçirme dürtüsünün önderlerde açık, önderleri izleyenlerde ise kapalı biçimde ortaya çıktığını düşünür. Önderler, kendine güven, çabuk karar verme ve en doğru önlemleri ustalıkla

alma gibi özelliklere sahip olmalıdır. Timur, Faustus ve Aeneas, bu açıdan önder özelliği gösterirler. Önderleri izleyenler, önderlerin ele geçirdiği iktidardan pay almak isteyenlerdir. Theridamas, Techelles ve Usumcasane Timur'un, Wagner Faustus'un, Akhates Aeneas'ın gücünden pay almak istediğinden bu önderleri izlerler. Russell'ın, insanları kendi yetenekleri sayesinde idare edebileceklerine inandıkları zaman yönetmeyi, kendilerini yeteneksiz ve yetersiz gördükleri zaman boyun eğmeyi tercih eden ortalama insanlar grubu ise Barabas'ta kendini gösterir. Çevresindekileri Makyavelist tutumuyla yönetebildiği zaman önderlik yapması, Malta Valisi olması istendiğinde bu görevi başaramayacağını düşündüğü için kabul etmemesi, onun, Russell'ın kullandığı anlamıyla ortalama insan olduğunun kanıtıdır. Önderlerin, önderleri izleyenlerin ve ortalama insanlar yığınının yanında bir de çekilenler vardır. Çekilenler, insanlar arasındaki çatışmaları yersiz bulanlar ya da çatışmaya gücü yetmeyenlerdir. Timur'un oğlu Calyphas, Barabas'ın kızı Abigail gücü istemeyi ve çatışmaları gereksiz bulduğunu gösteren konuşmalarıyla birer çekilen örneğidir. Onlar, güçlü babaların gücü yadsıyan çocuklarıdır.

Gramsci, insanın durağan değil, gelişmekte olan bir organizma olduğunu düşünür. Marlowe'un oyun kişileri, oyun boyunca değişim ve gelişim göstermeyen kişilerdir. Bazı zamanlarda tereddüt yaşasalar da, kişiliklerinde köklü bir değişim görülmez. Gramsci, güç ile ilgili görüşlerini "hegemonya" kavramı ile ilişkisinde açıklar. Yönetenlerin başarılı, yönetilenlerin mutlu olması için iki taraf arasındaki ilişkinin hegemonyaya dayalı olması, gönüllü kulluğun esas olması gerektiğini söyler. Dido'nun Aeneas'la ilişkisi başlarda hegemonik bir ilişki iken, zamanla zorbalığa dönüşmüştür. Timur'un Zenocrate ile ilişkisi Gramsci'nin sözünü ettiği hegemonik ilişkiye örnektir. Zenocrate, Timur'a gönüllü olarak baş eğer.

Nietzsche, gücü her yönüyle ele almış ve bu kavramı insan görüşü ile birleştirerek irdelemeyi tercih etmiştir. Bu nedenle Nietzsche'nin insan görüşü çok önemlidir. Marlowe'un oyunlarındaki kişilerin Nietzsche'nin insan görüşüne göre hangi tip insan olduğunu belirlemek, gücü neden istediklerini anlamayı ve gücü isteme nedeniyle yaşadıkları çatışmaları çözmeyi kolaylaştıracaktır.

Kartaca Kraliçesi Dido oyununda Dido, Kartaca'yı kurana kadar kardeşine karşı verdiği mücadele ve halkı için çalışan, özgür ve hatta yaratıcı insan iken Aeneas'la

karşılaşıp ona âşık olunca özgürlüğünü yitirir. Aeneas, Troya Savaşı sonrasında kendisine verilen tanrısal görev bir seçim yapmasını ve iki önemli değerden birini tercih etmesini gerekli kıldığından, trajik bir insandır. Neyi seçerse seçsin bir yüksek değeri harcamak zorundadır. İarbas, güçlü bir yönetici olsa da, gücü kendi çıkarları için istemesi nedeniyle sıradan insandır. Her ne kadar sıradan insandan farklı gibi görünse de, Aeneas'ın yoldaşı Akhates de ataerkil toplum yapısının oyundaki temsilcisi gibi görünmesi, gücü erkeklikle, güçsüzlüğü kadınlıkla özdeşleştirmesi, bir kadın vasıtasıyla elde edilecek gücü gerçek bir güç olarak görmemesi ve güçlü Aeneas'ın gücünden pay almak istemesi gibi nedenlerle sıradan insandır. Gücü istediği bile söylenemeyecek olan Anna, İarbas'ın ölümü üzerine intihar eder. Onun intiharı, güçsüz bir insanın yaşama "hayır" demesidir.

II. Edward'da oyuna adını veren II. Edward babasından kendisine kalan yönetim gücünü bedensel zevklerini tatmin etmek için kullanan, yönettiği kişileri umursamayan, aklını kullanma cesareti göstermeyen bir sürü insanıdır. Mortimer, başlarda erdemli davranan, ama zamanla gücü istemesi ve İsabella'ya âşık olması nedeniyle erdemini yitiren ve özgür insan olmaya adım atsa da bunu başaramayan biridir. Kraliçe İsabella, eşinin onurunu korumak ve olası bir ayaklanmayı engellemek için eşinin sevgilisine iyilik yapar, ama bu seçimi onu sürü insanı olmaktan kurtaramaz, çünkü o da Mortimer gibi yönetim gücünü istemekte, onun seçimlerini bu istenç yönetmektedir.

Doktor Faustus oyununun başkahramanı Faustus, kendisine ve bütün insanlara değer diye sunulan şeyleri yeniden değerlendirip iyinin ve kötünün ötesine geçmeyi başarabilen, bilgiye sahip olan kişinin tanrıca yaşayabileceğini kanıtlayan trajik insandır.

Maltalı Yahudi'nin başkahramanı Barabas, sadece ekonomik güce önem veren, akıl gücünü ekonomik gücünü artırmak için kullanan, değerleri hiçe sayan, gerektiğinde kendi çıkarları için toplumsal normları önemsiyormuş gibi görünüp gerektiğinde insanları kendi amaçlarına ulaşabilmek için araç olarak görebilen, kurnaz bir sürü insanıdır. Barabas'ın kızı Abigail, babasının yaptığı kötülüklerin farkına vardığında, kendisine dayatılan değerleri yeniden değerlendirebilseydi özgür insan olmaya adım atabilirdi, ancak din değiştirmesi ve bu seçimini babasına duyduğu öfkeden dolayı yapması Abigail'i de sürü insanı olmaktan kurtaramamaktadır. Oyunda İthamore, Pilia-Borza, Bellamira gibi yardımcı kişiler, maddî gücü kendi çıkarları için isteyen ve oyundaki entrika unsurunu yaratmaya yardımcı olan sürü insanlarıdır.

Paris Katliamı'nda mevkiini korumak için katliam emrini veren IX. Charles, yönetim gücünü isteyen ama bu gücü bir değer yaratmak için değil, sadece hükmetmek için isteyen Dük Guise, kral olmasına rağmen bir değer üretmeyen III. Henry ve her ne kadar oyunun sonunda hanedanı kazansa da, gücü hayatta kalmak ve iktidar kurmak için isteyen Navarre, sıradan insanlardır.

Büyük Timur oyununda Timur, gücü istemeyle donatılmış, olduğundan başka türlü olamayan, sıradanlığı aşmış trajik insandır. Çok sevdiği Zenocrate'ye rağmen kendi kişiliğine ve gücü istemeye "evet" diyen, gücünü azaltacak ya da dağıtacak herşeye, herkese karşı çıkan, askerî gücü, fiziksel gücü, akıl gücü, dili kullanma gücü ve yönetim gücü çok yüksek olan Timur, oyunda, küçük bir beylikten bir imparatorluk kurmayı başaran biridir. O, "iyinin ve kötünün ötesine" geçen, gücü istemenin kendisinde vücut bulduğu trajik insandır. Zenocrate, başka biriyle nişanlıyken kendisini esir alan Timur'un yanında kalmayı, onun eşi olmayı kabul etmiş, sürü insanının değerlendirmelerine sırt çevirebilmiş, özgür insandır. O, Timur kadar gücü istemeyle donatılmış değildir. Oyunda babası ve Timur arasında kaldığında yaşadığı çatışma, trajik çatışmadır, ama Zenocrate'nin Timur gibi trajik insan olduğunu söylemek zordur. Oyundaki en önemli ikinci trajik kahraman Olympia'dır. İşkence edilip insan onurunun aşağılanmasını istemediğinden, kendi oğlunu öldürür. Elindeki yönetim gücünü kaybetmek istemeyen Myketes; güçlünün gücünden pay almak isteyen, kahraman, savaşçı ama kendi çıkarlarına göre hareket eden Theridamas, Techelles ve Usumcasane; herhangi bir değerlendirme yapmadan, sadece Timur'dan korktuğu için intiharı seçen Agydas sıradan insanlardır. Doğruları için kardeşine karşı çıkabilen Hüsrev ile değerleri yeniden değerlendiren ve dayatılan değer yargılarını doğru bulmayan, yaşamı barış hali olarak gören Calyphas özgür insanlardır. Timur'a yenildikten sonra daha fazla aşağılanmamak için yaşamlarına son veren Bayezid ve Zabina, trajik insanlardır. İntihar her ne kadar yaşama "hayır" demek olarak düşünülse de, insan onurunu değersizleştirecek birine ya da bir duruma karşı intiharı seçmek kişinin trajik bir çatışma yaşadığının göstergesidir.

Görüldüğü gibi, Marlowe'un oyun kişilerinden Aeneas, Faustus, Timur, Olympia, Bayezid ve Zabina trajik insanlardır. Onların yaşadığı çatışmalar, bir değeri korumak için başka bir değeri harcamayı gerekli kılmıştır. Bir değere hem "evet" hem de "hayır" diyen, olduğundan başka türlü olamayan bu oyun kişilerinin çatışmaları trajiğin açığa çıktığı çatışmalardır. Özellikle Aeneas, Faustus ve Timur, gücü, değerli bir şey gerçekleştirmek

için isterler. Aeneas, yıkılan Troya'yı yeniden kurmak için; Faustus, başka türlü bir yaşamın mümkün olduğunu, bilgiye sahip olan insanın tanrıca yaşayabileceğini kanıtlamak için; Timur, gücün ve onurun aileden gelen bir şey olmadığını, bir çobanda bir dünya imparatoru olma gizilgücü bulunduğunu, insanın kendisine çizilen sınırları aşabileceğini göstermek için gücü ister. Bu kişiler gücü isteme nedeniyle başka kişilerle, daha da önemlisi kendileriyle çatışma yaşarlar. Camus, "Kimdir başkaldıran insan?" diye sorar ve yanıtı yine kendisi verir: "Hayır diyen biri." (Camus, 2012, 23) Marlowe'un trajik kahramanları, "hayır" demeyi bilen, başkaldıranlardır. Aeneas Dido'ya "hayır" diyerek kendi üzerinde hegemonya kurulmasını ve tanrısal görevini yerine getirmekten alıkonulmasını; Faustus toplumun kendisine "iyi" olarak sunduğu değer yargılarına "hayır" diyerek tanrıca bir yaşamdan vazgeçmeyi; Timur Zenocrate'nin babası ile ilgili isteğine "hayır" diyerek kendi arzu ve tutkularından vazgeçmeyi reddetmiştir.

Marlowe'un güçlü kahramanları dili çok iyi kullanan, kullandıkları dilin inceliklerine hâkim kişilerdir; güçsüz kahramanları ise dili kullanma konusunda sorun yaşarlar. Dil kullanımının kendine özgü tamamlayıcı bir işlevi olduğu için, kahramanların kullandığı dil, titiz bir çözümlemeyi gerektirir. Dramatik bir yapıtta karşılaşılan dil kazaları, komik öğeler yaratmak ya da kişilerin psikolojik gerçekliklerini yansıtmak amacıyla kullanılır. Fiziksel konuşma güçlüğü, sözü anlaşılmaz bir biçimde ifade etme, sözcükleri unutma veya söyleyeceği sözü arama, dil sürçmesi, kekeleme, aksırma, esneme gibi kazalar yazarların kahramanların çoğunlukla psikolojik durumlarını yansıtmak amacıyla bilinçli olarak kullandığı kazalardır. (Er, 1998, 50-53) II. Edward'ın ve İran Şahı Myketes'in konuşmalarında dikkati çeken dil kazaları, iki hükümdarın da yeteneksiz ve yetersiz kişiler olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Diğer yandan, hem Timur hem de Aeneas, dili kusursuz kullanan hükümdarlardır. Bu durum, dilin iktidar kurmadaki rolünü göstermesi açısından önemlidir. Güçlü hükümdarlar dile de hâkimdir, güçsüz olanlar ise iktidar kurmada dilin önemini kavrayamamışlardır.

Gücü isteme güç uygulanan kişiye zarar verse de, bazen, gücü isteyen ve gücü istemenin kendinde vücut bulduğu kişinin haklı olduğunun düşünülmesini sağlar. Gücü istemenin kendinde vücuda geldiği kişi, olduğundan başka biri olamayacağından, bilgisi aracılığıyla istemesine hâkim olmaya çalışsa da, gücü istemesine engel olamaz. Bu durum, kişinin kendisinde ve onu değerlendirenlerde çelişkili düşüncelere neden olur. Bakire kızları, suçsuz insanları öldüren Timur, bilmek ve tanrıca yaşamak için ruhunu

şeytana satan Faustus, Troya'yı yeninden kurmak için Dido'ya verdiği sözü tutmayan Aeneas gücü istedikleri için ikilem yaşarlar. Bu kişiler, trajiğin kendilerinde hayat bulduğu kişilerdir.

> Orta Çağ felsefesinin genel karakteri dinsel, yani teosentrik olmasıydı. Felsefe kiliselerde, manastırlarda yani din merkezlerinde yapılmaktaydı. Böyle bir felsefenin temel konusu da din öğretilerini akılla temellendirmek ve açıklamaktı. Rönesans felsefesi, teolojinin etkisinden çıkma ve kurtulma savaşı vermeye başlayan bir felsefedir. (Çüçen, 2010, 265)

Geç Ortaçağ ve Modern Erken Rönesans döneminde yaşayan Christopher Marlowe'un oyunları da edebiyatın teolojinin etkisinden çıkma ve kurtulma savaşı vermeye başladığını gösteren örneklerdir. Oyunlarda kişilere, kişilerin kendileriyle veya başka kişilerle çatışmasına yapılan vurgu, kişiye Ortaçağ öncesinde verilen önemin tekrar verilmeye başlandığını düşündürür. "… insan kafası için ancak iki evren, yani kutsalın (ya da, Hristiyan diliyle, yargılamanın) evreni ile başkaldırının evreni bulunabileceği gösterilebilir. Birinin belirişi, ötekinin silinişi demektir." (Camus, 2012, 31-32) Marlowe'un oyunlarında başkaldırının evreni belirirken kutsalın evreni silinmeye başlamıştır. Onun kahramanları, gücü isteme nedeniyle yaşadıkları çatışmalarla, kutsalın evrenini silip başkaldırının evrenini belirgin kılmışlardır.

BÖLÜM 5. SONUÇ

İnsanın yapıp ettiklerini, arzularını, tutkularını, gereksinimlerini, ikilemlerini, seçimlerini, kararlarını, kısacası her haliyle insanı konu alan edebiyat metinleri, insanı çok farklı yönleriyle tanımaya, anlamaya ve değerlendirmeye olanak tanır. Romanlar, hikâyeler, şiirler, mitler, destanlar, oyunlar insanı insana anlatmaya yardımcı olur. İnsan, yaşantıları ve eylem olanakları, edebiyatın olduğu gibi felsefenin de en önemli konularındandır. Durum böyle olunca, edebiyat metinleri insanla ilgili felsefî sorunların irdelenmesinde etkili araçlar halini alır, önemli felsefî problemler, edebiyat metinlerinde konu edilen olay ve kahramanlar aracılığıyla çözümlenebilir. Güç ve çatışma da edebiyat metinlerinde çokça konu edilen, insan ile ilgili felsefî problemlerdendir.

İnsan, gücü isteyen, çatışmalı bir varlıktır. İnsanın gücü istemesi, öncelikle hayatta kalmak, daha sonra da mutlu olmak amacına hizmet eden bir istemedir. Güçsüzlerin elendiği, güçlülerin hayatta kalabildiği eski çağlarda fiziksel güç önem kazanmıştır. Hayatta kalan insan yiyip içmek, barınmak, yaşamsal gereksinimlerini karşılamakla yetinmez, en temel gereksinimlerini karşıladıktan sonra sosyal gereksinimlerini de karşılamak ister. Sosyal gereksinimlerin karşılanması insanı mutlu eder. Bu mutluluğa ulaşabilmek, güçlü olmakla mümkündür.

Gücün farklı formları, farklı türleri vardır. Fiziksel, psikolojik, sosyal, siyasî, askerî, ekonomik güçler başka türlere veya türdeşlere karşı üstünlük kazanmak için insanın ve insan topluluklarının en çok önem verdiği güç türleridir. Gücü elinde bulunduran kişi veya topluluklar, bulundurmayanlardan üstün konuma gelmekte, bu nedenle insanlar arasında güce sahip olma ve gücü elinde tutma önemli bir amaç olarak görülmekte, bu durum da farklı çatışmalara neden olmaktadır. Bu çatışmalar, kişinin kendisiyle, başka kişilerle ve toplumla, toplulukların da birbirleriyle yaşadıkları çatışmalar olarak görünür.

Çatışmalar çok farklı nedenlere dayanır, ancak en önemli neden, kişilerdeki gücü istemedir. Kişideki çatışmaların çoğu, gücü istemeye dayanır. Gücü isteyen insan,

kendisiyle trajik, komik ya da etik çatışmalar yaşayabilir. Bu çatışmaların en önemlisi trajik çatışmadır, çünkü iki yüksek değerin çatışması olan trajik çatışmada kişi aynı şeye aynı anda hem "evet" hem de "hayır" diyerek bir yüksek değeri feda etme pahasına başka bir yüksek değeri korumak zorunda kalmaktadır. Kişilerarası çatışmalarda gücü istemenin neredeyse tek neden olduğu görülmektedir. Gücü en çok isteyen, en fazla güce sahip olmaktadır. Kişinin toplumla çatışmasında kişilerarası çatışmada olduğundan çok daha az etkili olan gücü isteme, topluluklararası çatışmada yine önemli bir yere sahiptir. Kişinin ya da toplulukların çatışmaları yapıcı veya yıkıcı yöntemlerle çözülebilir. Yapıcı yöntemler kişinin de toplulukların da ilerlemesine zemin hazırlarken, yıkıcı yöntemler çoğunlukla gerileme ve zarar görme ile sonuçlanmaktadır.

Güç ve gücü isteme nedeniyle yaşanan çatışmalar Christopher Marlowe'un trajedilerinde önemli yer tutar. *Kartaca Kraliçesi Dido*'da, Dido ve Aeneas arasındaki sevgi ve güç çatışması, *II. Edward*'da iktidarı ele geçirmek için yaşanan kişisel ve kişilerarası çatışmalar, *Doktor Faustus*'ta bilgi gücüne sahip olmak amacıyla yaşanan çatışmalar ve yapılan tercihler, *Maltalı Yahudi*'de sahip olunan ekonomik gücü koruma isteğiyle yaşanan çatışmalar, *Paris Katliamı*'nda iktidarı ele geçirmek için mezhepler arasında yaşanan çatışmalar ve tarihsel bir olay olan Saint Bartelemeo gecesinde yapılan katliam, *Büyük Timur*'da dünya hâkimiyeti kurmak isteyen hükümdar Timur'un kişiliğinde fiziksel, psikolojik, askerî, sosyal, siyasî ve yönetimsel güç konu edilir. Bazı oyunlar tarihsel olayları ve kişileri, bazı oyunlar mitolojik figürleri, bazı oyunlar yaşadığı dönemde etkili olan kişileri ve bu kişilerde görünür hale gelen gücü istemeyi anlatmaktadır. 16. yüzyılda tarihsel olayları, mitolojik anlatıları konu alan, daha önce yazılan bir metinle bağlantılı olan oyunlar değerli görülmektedir. Marlowe da yaşadığı dönemin yazınsal anlayışına uygun olarak yazan biridir. Trajedi türünün en önemli unsurlarından biri olan çatışma, Marlowe'un oyunlarında çoğunlukla gücü isteme nedeniyle yaşanmaktadır.

İnsanın gücü isteyen bir varlık olduğu düşüncesini temel alan bu çalışmada, gücü istemenin kişide ve topluluklar arasında ne gibi çatışmalara neden olduğu üzerinde durulmuş, bu çatışmalar Marlowe'un tragedyalarından yola çıkılarak örneklenmiş ve oyunlardaki çatışmalar çözümlenmeye çalışılmıştır. Güç ve gücü isteme önemli filozofların görüşleri ışığında incelenmiş, özellikle Nietzsche'nin bu konu ile ilgili düşüncelerine ağırlık verilmiştir. Çatışma konusunda ise yine farklı filozofların

görüşlerine başvurulmuş, konu ile ilgili en iyi sınıflamalardan biri Kuçuradi'ye ait olduğundan, onun yaptığı ayırım temel alınmıştır. Hem Nietzsche'nin hem de Kuçuradi'nin görüşleri oyunlarda dört farklı çatışma türü olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır. Kişinin kendisiyle, başkalarıyla, toplumla ya da toplulukların birbirleriyle gücü isteme nedeniyle yaşadıkları çatışmaların çoğunlukla değerlerin birbiriyle çatışması olduğu, değerlerin çatıştığı ve kişinin tercih yapmak zorunda kaldığı bazı durumlarda trajiğin açığa çıktığı görülmüştür.

Edebiyat metinlerindeki kişiler, yaşamdaki kişilerin bazen karikatürize edilmiş, bazen abartılmış benzerleridir. İnsan, ister sıradan, ister özgür, ister yaratıcı/trajik insan olsun, farklı nedenlerle gücü isteyen ve elde ettiği gücü yine insanlar üstünde kullanmaktan çekinmeyen bir varlıktır. Bu süreçte, önemli olan, değer yaratmak için gücü istemek ve elde edilen gücü değer yaratmak için kullanmaktır. Değerleri yeniden değerlendirip "iyinin ve kötünün ötesine" geçebilen, yeni değerler üretebilen trajik insanlar, sadece yaşadıkları çağa değil, gelecek çağlara da yön verenlerdir.

KAYNAKÇA

Ahmet Mithat Efendi, (2000), *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Aristoteles, (2011) *Nikomakhos'a Etik*, çev.: Saffet Babür, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Atay, O. (2000), *Tehlikeli Oyunlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 8. baskı.

Atılgan, Y. (2017), *Aylak Adam*, İstanbul: Can Yayınları.

Aydın, A. (2012), *Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası*, İstanbul: Alfa, Yayınları, 2. baskı.

Bacon, F. (2013), *Denemeler*, çev.: Akşit Göktürk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10. baskı.

Bakır, K. (2009), "Şiddetin Tarihsel ve Epistemolojik Temeli: Karşıtlık ve Çatışma Olarak Diyalektik", *Felsefelogos*, 37: 209-224.

Bakırcıoğlu, R. (2012), *Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü,* Ankara: Anı Yayıncılık.

Barthes, R. (1992), *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, çev.: Tahsin Yücel, İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgin, N. (2008), *Okullarda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem: Çatışma Çözme,* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Bloch, E. (2002), *Rönesans Felsefesi*, çev.: Hüsen Portakal, İstanbul: Cem Yayınevi.

Budak, S. (2000), *Psikoloji Sözlüğü,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Campbell, J. (1992), Batı Mitolojisi – Tanrıların Maskeleri, çev.: Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi.

Camus, A. (2012), *Başkaldıran İnsan*, çev.: Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları, 11. baskı.

Canetti, E. (2001), *Sözcüklerin Bilinci*, çev.: Ahmet Cemal, İstanbul: Payel Yayınevi, 2. baskı.

Cervantes, M. (2006), *Don Quijote*, çev.: Roza Hakmen, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cüceloğlu, D. (2017), *İletişim Donanımları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 54. baskı.

Çalışlar, A. (2009), *Tiyatronun ABC'si,* İstanbul: Say Yayınları, 2. baskı.

Çehov, A. (2016), Üç Kız Kardeş, çev.: Ataol Behramoğlu, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Çotuksöken, B. (2018), *Antropontoloji veya İnsan-Varlıkbilgisi*, İstanbul: Notos Yayınları.

Çüçen, A.K. (2005), *Felsefeye Giriş*, Bursa: Asa Kitabevi, 4. baskı.

Çüçen, K. (2010), *Orta Çağ ve Rönesans'ta Felsefe*, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Er, A. (1998), *Oyun Çözümlemesinde İlk Adım*, Ankara: Ürün Yayınları.

Erdemli, A. (1999), "Savaş ve Aydınlanma", *Felsefelogos*, 8: 51-84.

Erkal, M.E., Baloğlu, B. ve Baloğlu F. (1997), *Sosyoloji Sözlüğü,* İstanbul: Der Yayınları.

Flaubert, G. (2018), *Madam Bovary*, çev.: Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları.

Fontana, B. (2013), *Hegemonya ve İktidar / Gramsci ve Machiavelli Arasındaki İlişki Üzerine*, çev.: Onur Gayretli, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gonçarov, İ. (2006), *Oblomov*, çev.: Sabahattin Eyüboğlu, Erol Güney, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Gramsci, A. (1997), *Hapishane Defterleri*, çev.: Adnan Cemgil, İstanbul: Belge Yayınları.

Gürbilek, N. (2007), *Kör Ayna Kayıp Şark*, İstanbul: Metis Yayınları, 2. baskı.

Hacıkadiroğlu, V. (2000), *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2. baskı.

Hançerlioğlu, O. (2016), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 24. baskı.

Harmancı, P. (2015), "Dünyadaki ve Türkiye'deki İntihar Vakalarının Sosyodemografik Özellikler Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1: 1-15.

Herakleitos (2008), *Kırık Taşlar*, çev.: Alova, İstanbul: Can Yayınları.

Herbert, J. (2016), *Testosteron: Seks, Güç ve Kazanma İradesi,* çev.: Ebru Kılıç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Hobbes, T. (2001), *Leviathan*, çev.: Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. baskı.

Işık, S., "J. J. Rousseau ve Egemenlik Anlayışı Üzerine", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 79-98, 2017.

İlhan, A. (2004), "Aysel Git Başımdan", *Belâ Çiçeği*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

İyi, S. (2014), "Edebiyatın İçi Felsefenin Dışı", *Felsefe ve Edebiyat*, haz.: Mustafa Günay, Ali Osman Gündoğan, Konya: Çizgi Kitabevi: 143-156.

Johnson, D. W., Johnson, R. T., Dudley, B., Magnuson, D. (1995), "Training Elementary School Students to Manage Conflict", *Journal of Social Psychology*, 135 (6), 673-686.

Johnson, D. W. & Johnson, F. P. (1997), *Joining Together: Group Theory and Group Skills*, Minnesota USA: Universty of Minnesota.

Kant, I. (1960), *Ebedî Barış Üzerine Felsefî Deneme*, çev.: Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Kant, I. (2010), *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler*, çev.: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayın.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2004), *Kiralık Konak*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaygı, A. (2014), "Felsefeyle Edebiyat Arasındaki Farklı İlişkiler", *Felsefe ve Edebiyat,* haz.: Mustafa Günay, Ali Osman Gündoğan, Konya: Çizgi Kitabevi: 73-86.

Kaypakoğlu, S. (2008), *Kişilerarası İletişim / Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma***,** İstanbul: Derin Yayınları.

Kemal, Y. (2009), *Binbir Çiçekli Bahçe,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kongar, E. (2016), *İçimizdeki Zalim*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 10. baskı.

Köroğlu, E. (2016), *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı***,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2006), *Schopenhauer ve İnsan*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2. baskı.

Kuçuradi, İ. (2009a), *Nietzsche ve İnsan*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 6. baskı.

Kuçuradi, İ. (2009b), *Sanata Felsefeyle Bakmak*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 4. baskı.

Kuçuradi, İ. (2010a), Çağın Olayları Arasında, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 4. baskı.

Kuçuradi, İ. (2010b), *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 3. baskı.

Kuçuradi, İ. (2014), "Değer, Değerler ve Yazın", *Felsefe ve Edebiyat,* haz.: Mustafa Günay, Ali Osman Gündoğan, Konya: Çizgi Kitabevi: 11-30.

Lucchese, F. (2016), *Machiavelli ve Spinoza'da Çatışma, Güç ve Çokluk***,** çev.: Orkun Güner, İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Machiavelli, N. (2018), *Prens*, çev.: Kemal Atakay, İstanbul: Can Yayınları, 21. baskı. Malaparte, C. (2014), *Kaputt*, çev.: Neyyire Gül Işık, İstanbul, Can Yayınları.

Malaparte, C. (2016), *Can Pazarı*, çev.: Neyyire Gül Işık, İstanbul: Can Yayınları.

Marlowe, C. (2017), *Bütün Oyunları*, çev.: M. Hamit Çalışkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. baskı.

Maslow, A. (2001), *İnsan Olmanın Psikolojisi*, çev.: Okhan Gündüz, İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

May, R. (2013), *Güç ve Masumiyet*, çev.: Mihriban Doğan, İstanbul: Say Yayınları.

Merkens, A. (2012), "Eğitmenleri Kim Eğitiyor: Pedagojik İlişki Olarak Hegemonya", *Felsefelogos*, 44: 193-199.

Murphy, B.C., Eisenberg, N. (2002), "An Integrative Examination of Peer Conflict: Children's Reported Goals, Emotions, and Behaviors" *Social Development,* 11: 534-557.

Mutlu, E. (2004), *İletişim,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 4. baskı.

Myers, D. ve Dewall, N. (2017), *Psikoloji*, çev.: Ayşegül Durak Batıgün, İstanbul: Palme Yayıncılık, 11. baskı.

Navaro, L. (2011), *Haset ve Rekabet,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Necatigil, B. (2007), *Sevgilerde*, İstanbul: Can Yayınları, 10. baskı.

Nietzsche, F. (1968), *The Will to Power*, trans.: Walter Kaufmann & R. J. Hollingdale, New York: Random House.

Nietzsche, F. (2003), *Böyle Dedi Zerdüşt*, çev.: Gülperi Sert, İzmir: İlyaYayınevi.

Nietzsche, F. (2011a), *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, çev.: Ahmet İnam, Say Yayınları, 5. baskı.

Nietzsche, F. (2011b), *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev.: Ahmet İnam, İstanbul: Say Yayınları, 5. baskı.

Nietzsche, F. (2012), *İnsanca, Pek İnsanca 1*, çev.: Mustafa Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nietzsche, F. (2017), *Güç İstenci*, çev.: Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları, 3. baskı.

Ozan Demir, Y. (2009), *Çocuk Masallarında Kişilerarası Çatışma Çözme Süreci*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ökten, K. (2002), "Aristoteles'in 'Seçimi': Prohairesis", *Cogito*, 34: 85-99.

Özbek, S. (2011), *Pratik Felsefe Yazıları / Savaş, Namus Cinayeti, Ahlâk, Ölüm, Asimilasyon, İktidar,* İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

Özcan, M., (2011) *Aristoteles Felsefesi: Temel Kavramlar ve Görüşler*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Özlü, T. (2008), *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 12. baskı.

Platon (1997), *Phaidros*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Platon (2012), *Devlet*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 22. baskı.

Pospelov, G. (2005), *Edebiyat Bilimi*, çev.: Yılmaz Onay, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2. baskı.

Rousseau, J.J. (2008), *Toplum Sözleşmesi*, çev.: İsmail Yerguz, İstanbul: Say Yayınları.

Rousseau, J.J. (2010), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev.: Nuri İleri, İstanbul: Say Yayınları, 11. baskı.

Rousseau, J.J. (2011), *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, çev.: Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. baskı.

Ruelland, J.G. (2004), *Kutsal Savaşlar Tarihi*, çev.: Teoman Tunçdoğan, İstanbul: İletişim Yayınları.

Russell, B. (2017), *İktidar*, çev.: Mete Ergin, İstanbul: Cem Yayınevi, 2. baskı.

Sancak, K. (2016), *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Sartre, J.P. (1950), *Gizli Oturum*, çev.: Oktay Akbal, Ankara: MEB.

Shakespeare, W. (2000), *Hamlet*, çev.: Can Doğan, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.

Sophocles (2012), *Antigone*, çev.: Ayşe Selen, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.

Störig, H.J., (2011), *Dünya Felsefe Tarihi*, çev.: Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları.

Styron, W. (2019), *Sophie'nin Seçimi*, çev.: Kerem Sanatel, İstanbul: Doğan Kitap.

Szelb, A. (2008), *Dünya Yazın Tarihi*, çev.: Vural Yıldırım, Ankara: Dost Kitabevi.

Tekin, L. (2018), *Sevgili Arsız Ölüm*, İstanbul: Can Yayınları.

Timuçin, A. (1999), "Savaşın Düşünsel Anatomisi", *Felsefelogos*, 8: 25-29.

Timuçin, A. (2014), "Felsefesiz Edebiyat Edebiyatsız Felsefe Olur mu ya da Olmalı mı?", *Felsefe ve Edebiyat*, haz.: Mustafa Günay, Ali Osman Gündoğan, Konya: Çizgi Kitabevi: 31-40.

Thukydides (2010), *Peloponnessos Savaşları*, çev.: Furkan Akderin, İstanbul: Belge Yayınları.

Tolstoy, L. (2019), *Anna Karenina*, çev.: Uğur Büke, İstanbul: Can Yayınları.

Uşaklıgil, H. Z. (2001), *Aşk-ı Memnu*, İstanbul: Özgür Yayınları.

Voltaire (2011), *Felsefe Sözlüğü*, çev.: Lütfi Ay, İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Yeke, Y. (2011), "Spinoza'da Felsefe, Etik ve Siyaset", *Kaygı*, 16: 95-122.

Zarakolu, C.D. (2013), *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi,* İstanbul: Belge Yayınları.